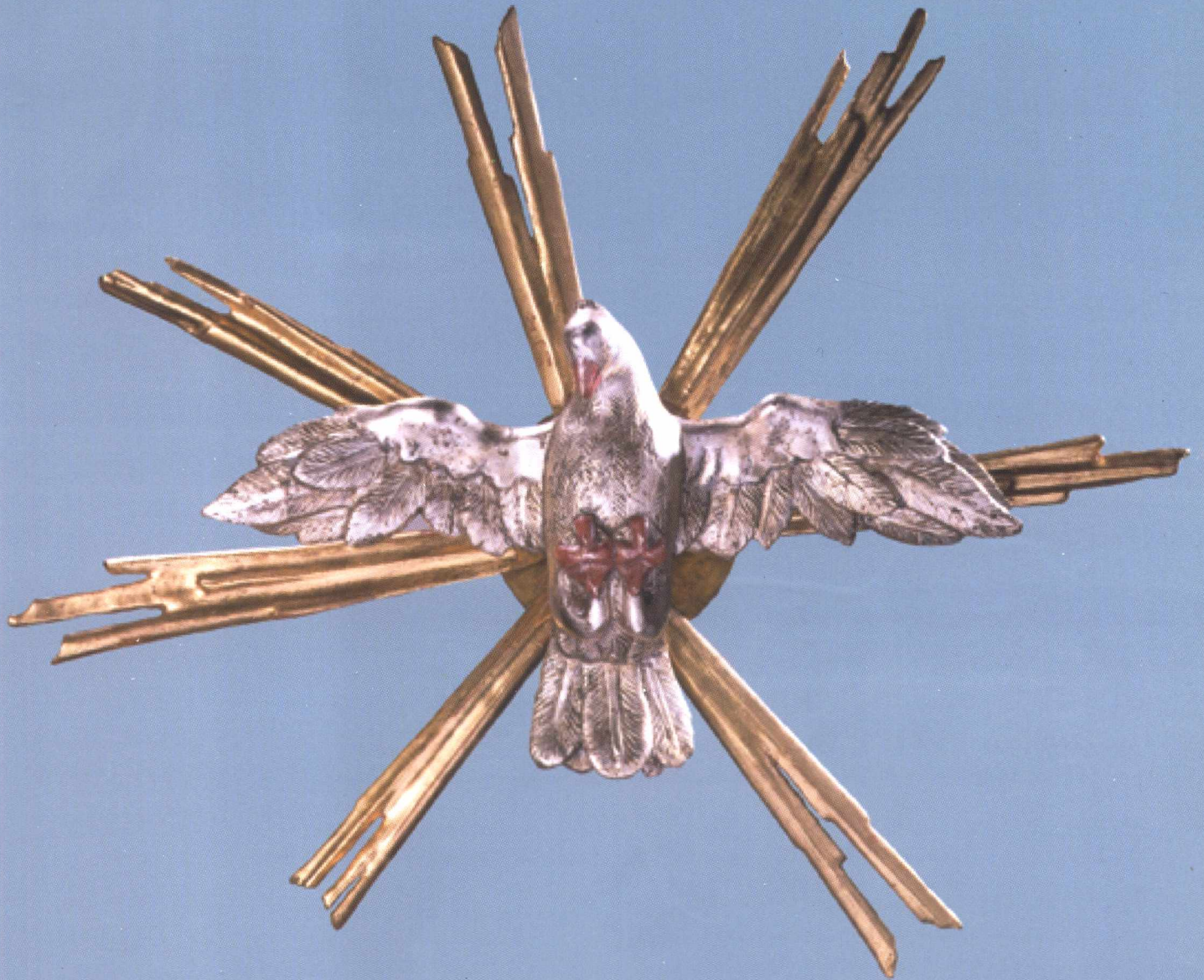

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkészi Szakfolyóirat
75. évfolyam
2000/10.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSSES A TE IGÉD

<i>Keveházi László</i> : Mit jelent a Reformáció ma?	361
--	-----

TANULMÁNYOK

<i>Eric W. Gritsch</i> : Luther Márton humora: A hit szíve és keze	362
<i>G. Adam</i> : A gyermekistentisztelet – valláspedagógiai szempontból II.	369
<i>Fabiny Tamás</i> : Konfliktusok és konfliktus-megoldások a Cselekedetek könyvében	372
<i>Csepregi András</i> : Válaszd az életet! Választhatod...? II.	376

KITEKINTÉS

<i>Nagy Gyula</i> : Egyházi Világhíradó XI. évfolyam 10. szám	380
---	-----

FIGYELŐ

<i>Véghelyi Antal</i> : Walter von Loewenich: Luthers Theologia Crucis	385
450 éves a magyar Kis Káté	387
<i>Trajtler Gáborné</i> : Visszatekintés egy eredményes évtizedre	388
<i>Tekus Ottó</i> : Kovács Géza	389
<i>Lengyel Anna</i> : Túrmezei Erzsébet testvéréről	391

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

<i>Sárkányné Horváth Erzsébet</i> : Szentháromság ünnepe utáni 16. vasárnap	392
<i>Zügn Tamás</i> : Szentháromság ünnepe utáni 17. vasárnap	393
<i>Bohus Imre</i> : Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap	394
<i>Deme Dávid</i> : Szentháromság ünnepe utáni 19. vasárnap	396
<i>Keveházi László</i> : Reformáció ünnepe	397
<i>Bencéné Szabó Márta és Bence Imre</i> : Szentháromság ünnepe utáni 20. vasárnap	399
<i>Harmati Béla</i> : Millenniumi ünnepi istentisztelet	400

Mit jelent a Reformáció ma?

Tudjuk-e, kik vagyunk a 2000. évben?

Az általános „keresztyénség” helyett, vagy éppen azt a „keresztyénség” ellen (!) használva, a mi nevünk eredetileg: „christiani”. Isten népe, Krisztus népe vagyunk. Úgy vagyunk Isten népe – és addig –, amíg Krisztus van a centrumban. Nem tudok szabadulni a szép konfirmációi imádságrészlettől:

„Világosítsd meg őket, hogy Krisztushoz térjenek,
Győzd meg őket, hogy Krisztusban higgyenek,
Bátorítsd őket, hogy Krisztust kövessék,
Erősítsd őket, hogy Krisztushoz ragaszkodjanak...”

S hozzátehetjük:

Áldd meg őket, hogy „krisztoforoszek”, Krisztus-hordozók legyenek mai világunkban is. Nem ez lenne a cél ma is: „ad fontes” – pontosabban: „ad fontem”?

Tudjuk-e, kik vagyunk csaknem fél évezreddel a reformáció után?

A „lutheránus” elnevezés ellen Luther is tiltakozott, s bizony gúnynévként is használták. Az ellenszenvet is jelképezte, hiszen akkor a „lutherani” egyenlő volt a „németekkel”. De a mi nevünk eredetileg: „evangelisch”. Szótáramban ezt olvasom erről: 1. evangéliumi, 2. evangélikus. Kétségtelen, az első az eredeti, ahogy a reformáció népe önmagát nevezte. Ez pedig azt jelentette: az evangéliumot újra felfedező, az evangéliumból élő, az evangélium szerint élni igyekező, evangéliumot valló gyülekezet. Ebből lett később „evangélikus”.

Mondhatjuk mindezt evangélikus gyülekezeteinkre, egyházunkra?

Nem kellene evangéliumi evangélikussá lenni?

Tudjuk-e, mit jelent: „megigazulni egyedül Krisztusért, hitből”?

Most, amikor az augsburgi megbékélés megtörtént, s a megigazulásról szóló Közös Nyilatkozatot aláírták közösen, a világ pedig ünnepelte ezt, nekünk nem ebben az „identitásban” kellene erősödnünk? Félve írom: nem vagyunk-e „született katolikusok”? Evangélikus népünk nem érdemszerző gondolatokban él-e? Vagy nem esküszünk-e bizonyos kegyességre, kiátkozva a másikat?

Nem érvényes-e ezen a ponton is: „reformari semper debet”?

Nem ez jelent-e áttérést hitünkben, életünkben?

Tudjuk-e, mit jelent: „szeretetlenben megigazulni”?

A magyar reformáció története nem egyszerűen „lefordítás”, a német „másolása” volt, hanem átültetés a magyar talajba. Ennek részleteibe nem szükséges most belebocsátkoznunk. Többek között ezt jelentette az is, hogy nálunk nem a búcsú kérdése állt annyira központban, hanem a „szentek” és a közbenjárás kérdése.

Dévai Bíró Mátyás tanította: „a hitből való megigazulás – szeretetlenben való megigazulás is”. A kettő elválaszthatatlan.

Evangélikus egyházunknak – az előbbieket mellett – ma nem a szeretetlenben való megigazulásra volna szüksége? Feszültségek, törések, frontvonalak jellemzik egyházi életünket, szórják szét maroknyi evangélikus népünket.

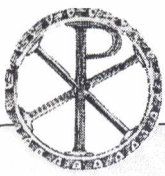
Nem kellene Istenhez és egymáshoz térni?

Tudjuk-e, mit jelent ma a világban Isten népeként élni?

Aki azt vallja: nálam (egyedül!) a teljes igazság, annak szektás a gondolkozása. Részigazságokat hordozunk, a teljes igazság több, mint mi vagyunk. Ennek pedig 2000-ben ökumenikus gondolkozásra és törekvésre kellene ösztönöznie.

Ez nem jelentheti „sajátságunk” feladását, de jelenthet megbékélt partnerséget, vita- és beszélgetési készséget. Az ökumenikus alkalmak keresését, nem pedig kerülését. Mert addig nem lesz hiteles keresztyén népünk, amíg nem adja ezeknek legalább jelét. Hiszen mindenek mögött és fölött ma is hangzik: „hogy mindnyájan egyek legyenek”. Isten könyörüljön egyházunkon és népén a világban 2000-ben, hogy ez a nagy dátum ne csak évfordulót, hanem utat is jelenthessen a jövőbe.

Keveházi László

Eric W. Gritsch

Luther Márton humora: A hit szíve és keze

I. „A mennyben lakozó kineveti”

Ha a világ hatalmasai tombolnak, akkor Isten nevet: „az ÚR kigúnyolja őket.”¹

Luther vigaszként ajánlja ezt a bibliai igét azoknak, akiket hozzá hasonlóan üldöznek.² Ha nem tudjuk, hogyan álljunk ellen a tomboló ellenségeknek, akkor Istenben kell bizakodnunk, aki minden ellenségén nevet. Ez az isteni tulajdonság félrevezeti az emberi értelmet, és Istenben együgyű és rosszindulatú lényt látat. Együgyűt, aki keveset lát és számos dolgot nem ismer; rosszindulatút, mivel az Isten által felismert gonosztól nem nyújt védelmet. A nevetés haladékot nyújt, az emberi megbánás idejét. Luther hangsúlyozza, hogy Isten gúnyosan nevet. Ez a láthatatlan Isten, aki a világi, látható ellenségeken mutat. Az átlagember nem tud így nevetni, hiszen a látható foglya. De a keresztények Luther szerint képesek erre, mivel Krisztus legyőzte a világot és a Sátánt. Krisztus feltámadására és eljövételére irányított hitben létezik egy bizonyos keresztény akasztófahumor, ami a Gonosz tombolásán kacag. Ez a humor eszkatológiai természetű, mivel az evangéliumból táplálkozik, ami arról tanúskodik, hogy a világ fejedelme ítélet alatt áll, és annak vigaszával élhetünk, hogy őt Krisztus legyőzte.³ Ez az égi, rejtett bölcsesség, amit Isten igéje közvetít.⁴ Ez a bölcsesség erősíti a keresztények közösségét Isten láthatatlan világával, ahol a dolgokon nem nevetünk mindig, de annak erős hitében mosolyoghatunk, hogy Istennél minden lehetséges.

„Hozzá kell szoknunk azokhoz a viharokhoz, melyekben a keresztény embernek élni kell... árnyékba kell húzódní és a Láthatalant megragadni. Ekkor kacaghatunk a törökök, a pápa, a zsarnokok, az eretnekek, a szektások és Krisztus Országának valamennyi ellensége felett. Mindannyian komédiások. Aki mindenhol és mindenkor kacagni tud, az a teológia igazi doktora. De sem Péter és Pál, sem a többi apostol nem tudta ezt mindig megtenni. Ezért be kell vallanunk, hogy ennek a művészetnek csak diákjai és nem doktorai vagyunk, bár még a diák névre sem szolgáltunk rá, mivel Isten kacagásakor haragszunk, vagy bosszankodunk.”⁵

Nathan Söderblom utalt arra, hogy Luther személyisége a humor és melankólia ellentététől sugárzik.⁶ A humor „Luther

különösen feszült lelkének nyugvópontja és biztonsági szelepe”, ami a „Szent” minden emberi átalakítását elveti, miközben a melankólia segít Luthernek „a mélységbe ásni, a saját jelentéktelenséget felismerni, a fényt a segítő kegyelemre irányítani; ennek köszöni a vigasztaló erőt az igazi doctor consolator.”⁷ Ebben az értelemben a humor és a melankólia lelki alkotórészek a vallástörténeti keretben, melynek középpontja egy „Istenbe vetett evangélikus bizalom”, ami a végét jelenti „a korábban minden emberi lélekben szunnyadó önteltségnek és az ebből eredő büntetéstől való félelemnek. Ezért a humor és a melankólia »sajátos megerősítő kiegészítői az örök és általános lelki szükségleteknek.«⁸ Luther melankóliája élete alkonyán egy vidám »szász kereszténységben« oldódott fel, melyet egy Isten iránti evangélikus bizalom táplált, Isten szent akarata felé nyitottan, nem rejtőzködően, hanem befogadó alázattal.”⁹

Söderblom egyedi tanulmányokban kísérelte meg bemutatni, hogy Luther élete különböző szakaszaiban a humor és melankólia dialektikáját hogyan rögzítette az Isten iránti evangélikus bizalomban, pl. a wormszi utazásnál, az Erasmusszal folytatott vitában és a parasztfelkelés során.¹⁰ Ezek a tanulmányok összefoglalták Luther vallásos kedélyének és misztikájának kapcsolatát Istenbe vetett bizalmának lélektörténeti megalapozásával.¹¹ A vallástörténeti korlátok ellenére Söderblom munkája az első sikeres kísérlet a hit és a humor tartalmas kapcsolatának bemutatására Luther életében és munkásságában. A Luther-kutatás még adós annak bemutatásával, milyen jelentős ez a kapcsolat Luther teológiájával és lelkigondozói tevékenységével.

Ezzel a munkával, ha nem is vallástörténeti szempontból, de Luther teológiai és lelkigondozói életművére tekintettel szeretném Söderblom munkáját folytatni.¹²

II. Német udvari bolond

Luther irodalmi jelentkezését a német fejedelmi hatalom területén az udvari bolondi szerepjáték befolyásolta.

„Talán adósa vagyok Istenemnek és a világnak még egy bolond-

⁷ Uo. 64k

⁸ Uo. 65.

⁹ Uo.

¹⁰ Lásd 7,8 fejezet és II.

¹¹ Ez az összefoglaló két előadásban jelent meg, 1922-ben másokkal egyetemben második kiadásban: 1. Gemütsart und Religion bei Luther, valamint 2. Die Ausmündung der Mystik in Martin Luthers Gottvertrauen. Idézi Katz, 64.

¹² Az előadásokhoz nem jutottam hozzá.

¹² Lásd Fritz BLANKE szerény, de tartalmas munkáját: Luther humora. Tréfa és gúny Luther lelkigondozásában, Hamburg, 1957. A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy Luther nemcsak a nyelv és a tréfa mestere volt, hanem lelkigondozó is, akinek humora Isten paradicsomi képmásának biztonsága és visszhangja. Uo. 42. Lásd még 38k.

¹ Zsolt 2,4. Ez a tanulmány „Der Humor bei Martin Luther” címen jelent meg. Luthersjahrbuch. 63 (1996), 19-38

² Enarratio Psalmi II. WA 40 II, 193-312

³ Ján 16,11.33

⁴ 2Kor 2,7

⁵ WA 40 II, 226, 14-22

⁶ Nathan SÖDERBLOM: Humor och Melankoli och andra Lutherstudier. Uppsala, 1919. Német összefoglaló: Peter KATZ: Humor und Melancholie und andere Lutherstudien. Von Nathan Soederblom. Stockholm, Verl. D. schwed. Chrifl. Studentenbewegung, 1919. Lu 5 (1923), 63-65.

sággal, ha sikerül, most megtenném és ez egyszer udvari bolond lennék, ha nem sikerül, annyi haszna csak lesz, hogy senki sem vásárolhat nekem bohócsapkát, s hadat sem üzenhet. Az a fontos, ki tudja másoknak a csörgőket felrakni. Be kell teljesítenem a mondást 'Ha történik valami a világban, egy szerzetesnek ott kell lenni, még ha oda is kell festeni.' Több bolond is beszélt már bölcsen és bölcs embereket többször bolonddá tett, ahogy Pál mondja 'Aki bölcs akar lenni, bolonddá kell válnia'. Mivel nemcsak bolond vagyok, hanem a Szentírás felesküdtött doktora is, boldog vagyok, hogy alkalmam kínálkozik esküm szerint a balgák bölcsességének megfelelni."¹³

Az udvari bolondok gyakran jó politikai tanácsadók is voltak, akik nevetséges öltözetben és csörgős sipkában jelentek meg a fejedelmi udvarokban, és a jóindulat és a pénz ösztönzésére olyan véleményeket hangoztattak, melyek kezdetben bolondul csengtek, de hosszú távon nagyon bölcsök voltak. Luther látszólag botor felhívása a német fejedelmekhez „szükségpüspökök” visszahívására, Krisztus római püspökök által elhagyott egyházába, az 1555-ös augsburgi békével helyi törvény lett, ami az állam és az egyház viszonyát német földön évszázadokon keresztül meghatározta. Luther valószínűleg nem sejtette ezt a politikai fejleményt, de Pálhoz hasonlóan biztos volt abban, hogy a világ bölcsessége Isten előtt bolondság lehet.¹⁴ Ebben az értelemben okosabb a doktorkalapot az udvari bolond csörgős sapkájával felcserélni, és egy kényes egyházpolitikai helyzetben Isten igéje mellett kitartani. A Krisztusban kinyilatkozott Isten szemszögéből a lelkigondozói hivatás gyakorlása hatásosabb lehet az udvari bolond öltözetben, mint a hagyományos egyházi hivatali palástban.

Luther számára ez Isten igéje szolgálatának alapvető formájáról szól: ahogyan Isten a mennyben a világ hatalmasain nevet, és így időt enged a megtérésre, úgy az általa elhívott segítők a világtörténelem udvarában nevetségessé válhatnak, hogy a világ hatalmasainak udvari bolondként tanácsot adhassanak. Luther élete során erről az alapvető szellemi meggyőződésről szóval és tettel tanúskodott, és lelki egyensúlyát megőrizte a küzdelmek között.

Luther az 1521 ősztől 1522 tavaszáig tartó wittenbergi zavargások alatti egyik böjti igehirdetésében érzékeltette, hogyan viszonyul Isten igéje a politika örültségéhez. Más igehirdetéseihez hasonlóan ez is arról szól, hogyan lehet a gyülekezet lelki életében a fontos és a lényegtelen dolgokat megkülönböztetni. Így Luther szerint a hit és a szeretet fontosabb a miszerendnél. A misét egy bevált és rendezett istentiszteletként becsülhetjük és megőrizhetjük, de nem a törvény erejével, ami a gyenge tagokat lelki válságba sodorja. Isten igéje saját meggyőző erővel rendelkezik kényszerítés nélkül is, ha szabadon hat.

„Mivel az ige teremtette az eget és földet és valamennyi dolgot, ugyanez az ige cselekedje meg itt is, és nem mi szegény bűnösök. Summa summarum hirdetni akarom, elmondani akarom, megírni akarom, de erőszakkal senkit sem akarok kényszeríteni és ösztönözni, hogy a hit erőszak és kényszer nélkül elfogadjon legyen. Tekintsek példámra. Ellenálltam a pápának, a búcsúnak és minden pápistának. De nem erőszakkal, kényszerrel és harccal, hanem egyedül Isten igéjével éltem, prédikáltam és írtam, semmi egyebet sem tettem hozzá. Ugyanez az ige, amikor aludtam vagy pihentem, oly sok mindent megtett, hogy a pápaság gyengévé és erőtlenné vált, amit fejedelmek és császárok eddig nem tudtak véghezvinni. Nem én tettem, egyedül az általam hirdetett és írt

ige vitte ezeket mind véghez. Cselekedhettem volna mindezt erőszakkal és békétlenséggel, de ha ilyen játékot kezdtem volna, egész Németországban nagy vérontás kezdődött volna. A bolondok játéka, s a test és lélek romlása kezdődött volna. Csendben maradtam, és hagytam az ígét hatni.”¹⁵

Wittenbergi gyülekezetében Luther nem játszotta az udvari bolondot. Itt komolyan végezte a nyilvános lelkigondozást azoknál az embereknél, akiket a társadalmi felfordulás megzavart. A zavargásokat arra használhatta fel, hogy Németországban véres „színhátjátékot” rendezzen. A pápai átok és a császári rendelet a pápa és a császár elleni politikai felkelés alapjaként szolgálhatott.

Mint Isten a mennyben, Luther sem törődött ellenségeivel. Aludt és jól élt,¹⁶ míg Isten igéje békét hozott. Itt Luther azt a humoros Dicsekvő Jánost játssza, aki olyan kópésan szerény, hogy csak nevetni lehet rajta. Hiszen Wormsban ragaszkodott ahhoz, hogy ő testesíti meg Isten igéjét, mintha Isten Luther nélkül nem vihetné végbe akaratát. De bevallása szerint Wittenbergben aludt és sörözött, hogy Isten igéjének szabad folyást engedjen. Luther látszólag ellentmondásos viselkedése azt a szilárd véleményét tükrözi, hogy Isten igéjét nem lehet erőszakkal és kényszerrel a világnak megmutatni; ezt csak Isten, a világ mindenható ura teheti meg. Egy erőszakos reformáció véres komédia lenne, amivel Isten igéjének ellenségei előtt dicsekedni lehet, de a Sátán kezére játszik, aki a világ erőszakos meghódításában reménykedik.

Luther humorával feszült helyzetet tudott kibékíteni. Amikor Wittenbergben 1535-ben pestisjárvány tombolt, az egyetemet a szász udvar bezáratta, a lakosságot evakuálták, és Luthert arra biztatták, hogy a várost elhagyva költözzön Jénába. Luther levélben tagadta meg, hogy tanári hivatását elhagyja, míg Hans Metzsch szász kormányzó a városban látja el hivatalát. Metzschnek hosszú orra volt, ami Luthert az alábbi sorok írására indította.

„A legalázatosabban köszönöm a kegyes gondoskodást és figyelmet. Magyarázatomat alattvalói válaszbomban kívánom kifejteni. De az én szélkakasom Hans Metzsch kormányzó, akinek idáig egy nagyon finom keselyűorra volt a pestisre, amit ő lábbal a föld alatt is biztosan megérezne. Mivel ő maga is itt marad, nem tudom elhinni, hogy itt pestis lenne.”¹⁷

Luther a levél végén arra utal, hogy néhány ottmaradt diák élvezi a pestissel való együttélést. A könyveik kólikásak, az iskolatáskák bedagadtak, tollaik és tintáik kiütésesek. Élvezik a lustálkodást a pestis idején.

Luther nagyon humorosan hadakozott ős ellenségével, Albrecht von Mainz-cal. A búcsúra vonatkozó, eredetileg levélbeli vita két évtized után egy Luther által táplált tréfás viszonyra alakult át. A csúcspont egy szatirikus újságreklám megjelenése volt 1542-ben. Arra utalt, hogy Mainz érseke és választófejedelme egyszeri búcsút kínál, amit a jó keresztények nem utasíthatnak vissza. Luther személyesen fogalmazta meg a reklámot és „Új Rajnai Újság” címen jelentette meg. Az olvasó szemét azonnal a relikviák sorára irányítja, melyeket csábító szavakkal kínálnak.

„Szüntelenül hirdetik, hogy a választófejedeleme kegyelme újabb ereklyéket hozott, melyekről korábban nem hallottunk, melyekkel különlegesen nagy búcsú kapcsolódik, a jelenlegi legszentségesebb atyától, harmadik Pál pápától,
még hozzá

I. Mózes bal szarvának szép darabja. II. Három láng Mózes csip-

¹⁵ Az 1522. év prédikációi. WA 10 III, 18, 25-19, 17-24

¹⁶ Egy másik fennmaradt szöveg így szól: „amikor wittenbergi sert ittam az én Fülöpöm és Amssdorf társaságában.” WA 10 III, 18, 15-16

¹⁷ 1535 júliusi levél. WA Br 7, 207, 8-14 (2209)

¹³ A német nemzet keresztény fejedelmeihez a kereszténység javításáról, 1520; WA 6, 404, 23-405, 3.

¹⁴ 1Kor 3,18k

kebokrából a Sínai-hegyről. III. Két toll és egy tojás a Szentlélek-től. IV. A zászló sarka, amit Krisztus a Pokolban tűzött ki. V. Belzebúb szakállából egy nagy fürt, ami erre a zászlóra ragadt. VI. Szent Gábor arkangyal fél szárnya. VII. Egy font abból a szélből, ami Illés fölött fújt a Hóreb hegyén. VIII. Két könyök trombitászó a Sínai-hegyről. IX. Harminc dobpergés abból a dob-ból, ami Mózes nővéreé, Mirjámé volt a Vörös-tengernél. X. Egy nagy darab Izrael fiainak ordításából, amivel Jerikó falait lerombolták. XI. Öt szép világos húr Dávid hárfájáról. XII. Absolon hájának három szép fürtje, amivel a tölgyön fennakadt. De ezeket nem szépségnek, hanem csodának tartjuk, hasonlóképpen Júdás köteléhez, amit a római Szent Péter templomban tudunk.

Egy különösen jó barátom titokban elárulta, hogy a választófejedelem kegyelmessége ezekhez az ereklyékhez kívánja adományozni végredeletében jámbor és hű szívének egy darabját, valamint valóságos nyelvének egy nagy darabját. Már talán el is érte a pápa őszentségénél, hogy aki ezt az ereklyét egy guldennal megtiszteli, annak megbocsáttatik valamennyi, addig az óráig elkövetett korábbi bűne, valamint mindazok, melyeket még további tíz évig elkövet, s mindezek nem érintik üdvösségét.

Ez az a sosem hallott nagyon bő kegyelem, amin örvendezhetünk.”¹⁸

Itt egy szarkasztikus Luther mutatkozik meg, aki eltérően a fiatal szerzetestől, nem fél egy egyházi fejedelemtől, hanem szatirikusan: oldott, éles gúnnyal átkozza el a búcsúval való kereskedést. Ezt írástudóként teszi, amikor a bibliai anyagot a szentek legendáival vegyíti, és a keveréket korszerűen hatásos reklámként tálalja az olvasónak. A régi ellenség, Albrecht von Mainz így külön a nyilvánosság fényébe kerül. A szentatyá Rómában engedélyt adott számára, hogy hűség és jámbor szívének egy kicsiny részét, valamint igazságkereső nyelvének nagy darabját halálát követően relikviaként állítsa ki. Ez csak egy gulden belépődíjba kerül, és búcsút jelent valamennyi korábban elkövetett bűntől, valamint további tíz évig, s mindez az örök élet befektetéseként.

Luther nem fél többé az egyház fejedelmétől. Talán számára volt ügyének több tartományi fejedelem által történt jelentős támogatása, hogy nyugodt és szarkasztikus legyen. Mindenesetre Luther a pápa és a császár által történt elítélését követően nyugodtabbá vált. A világot Isten csodálatos teremtetésekként fogja fel, amelyben a gyermekek, az állatok és a növények elégedetten élvezik életüket. Ezért a természet isteni ajándékaival egy egészségesebb, nyugodtabb élet színtere, mint a politika arénája, ami az embereket ingerli és uralkodásra csábítja. Luther a természet és a politika világának különbségét egy Georg Spalatin számára írt levélben taglalja, melyet Koburg várában fogalmazott, ahol 1530-ban az augsburgi birodalmi gyűlés kimenetelét várja. Az ott kimondott lutheri hitvallás sorsa iránt aggódva Luther több barátjának ír. A Spalatinhoz írt levelében Luther összehasonlíttja az augsburgi birodalmi gyűlést a madarak birodalmi gyűlésével Koburgban.

„Augsburgba utaztatok és nem voltatok biztosak abban, mikor látjátok meg a (birodalmi gyűlés) kezdetét. Mi egy már ülésező birodalmi gyűlést találtunk. Itt láthatók azok a nemes szívű fejedelmek, hercegek és más birodalmi nemesek, akik komolyan tördnek dolgaikkal és utódaikkal, és fáradhatatlan hangjukkal hirdetik döntéseiket és dogmaikat a levegőben. Végül is nem lakoznak olyan lyukakban és odúkban, amelyeket Ti megalapozatlanul palotáknak neveztek. Inkább a szabad ég alatt lakoznak, ami számukra terített asztalként szolgál, a zöld fák határtalan sokszínű

előszobaként szolgálnak, s a világ vége képezi a falakat. Megvetik az arany és a selyem balga luxusát; inkább mindnyájan egyformán élnek, egyszínűen, azonos ruhában, egy hanggal, hihetetlen hasonlóságban és egyenlőségben. Mindnyájan egyformán feketék, sötétkéék szeműek és azonos zenét játszanak, de az idősebb és fiatalabb hangok örvedetes különbségével. Még nem láttam vagy hallottam császárukat... Ha valami elérhető kívánságok útján, akkor azt kívánjuk, hogy a szarka (monedula) névtől megszabaduljanak, vagy legalábbis attól a vádtól, hogy tolvajok. Más névvel kellene illetni őket, ami jobban illik tartásukhoz, vagyis nevezhetnénk őket 'gerely- és lándzsatartóknak' (veruti-hastati). Vagy ha egy becsületes fordítót találunk, akkor a nevükből – Mon Edula – elegendő dicsőséget és becsületet lehetne levezetni, ha a név Edelmann (nemes ember) volna és a szavakat ki lehetne tenni. De éppen itt kezdődik a birodalmi gyűlés sértegetése, mivel a ti nemeseitek bőven rendelkeznek szarka erényekkel. De a mi nemeseinket olcsóbban és jobban lehet megvásárolni, mint a ti (nemeseiteket) Augsburgban.”¹⁹

Luther az augsburgi birodalmi gyűléssel kapcsolatos félelmeit szöviccek humorával küzdi le, és ezen felül Spalatin barátját írásban örvendezteti meg. Luther itt is megmutatja a humor és a teológia közötti kapcsolatot, mivel a madarak Isten által teremtett világában az igazi birodalmi gyűlés modelljét látja meg. A német udvari bolond saját maga által választott szerepéhez hűséges maradt volna, ha az itt idézett levélbeli idézetet az augsburgi birodalmi gyűlésen felolvasta volna.

III. Az egészséges humor és az írásmagyarázat

Luther különösen bibliai teológus volt, aki sok előadásban, igehirdetésben és kommentárban igazolta a Szentírás iránti szeretetét. A Római levél és az egyéb páli levelek, a galatákhoz írt különösen szeretett levél vezették el az Isten haragjától való félelemtől és rettegéstől a bűnösökért való isteni kegyelem felismeréséig. Mózes 1. könyvét az Isten és a világ kapcsolatában szerzett emberi tapasztalatok sokszínűségéért szerette, a próféták és az evangélium tanulmányozásában Jézus és környezete közötti személyes történelmi kapcsolatot élte át. Luther mindezt magába szívta és a józan ész („common sense”) valamint a szövegekkel való küzdelem elegyeként, gyakran fáradságos aprómunkával adta tovább szóban és írásban a kortársak számára. Egzegétakénti humorát itt Mózes 1. könyvének, a Galatákhoz írt levélről szóló előadások és a karácsony evangéliumáról szóló igehirdetések erőteljes értelmezési példáin mutatom be.

A teremtéstörténet értelmezésében Luther kritikusan értékelt a szöveg hagyománytörténetét. Ahogy az ég Isten által történő teremtéséhez ért (Gen 1,6), az ókor filozófiai ismereteit pozitívan foglalja össze, különösen az ég arisztotelészi kozmológiai ábrázolását a filozófiai irodalomban, valamint az egyházatyák és a kortárs teológusok, köztük tanára, Jodocos Trutvetter teológiai megfontolásait. A modern görög tudósok az „ég” szakterületét sokkal jobban tárgyalták, mint a modern tudósok, köztük a teológusok.

„Ambrosiusnak és Augustinusnak meglehetősen gyerekes ötleteik vannak. Ezért ajánlom Hieronymust, aki ezekről a dolgokról mélyen hallgat. (Ha ez a téma,) a kristályos eget 'vizesnek' említik, mivel azt gondolják, hogy tartalmazza azt a vizet, amiről itt Mózes beszél és a vizet a nyolcadik szférához csatolják, hogy megkíméljék attól, hogy lángokban semmisüljön meg a túlzott mozgástól. De ezek gyerekes ötletek. Inkább bevallom, hogy Mó-

¹⁸ Neuc Zeitung von Rhein, 1542. WA 53, 404-405.

¹⁹ 1530. április 24-i levél. WA Br 5, 291, 8-20, 36-43 (1554)

zest ebben a versben nem értem, minthogy ezeket a balga gondolatokat elfogadjam.”²⁰

A bőbeszédű Luther a tiszteletreméltó egyházatyának legjobb egzozetikai tanácsként a hallgatást javasolja, és beismeri, hogy a Szentírás egy részét nem érti. Szemlélatomást ötvöződik itt Luther józan esze és kópés önkritikája.

A bálnák és egyéb nagy víziállatok teremtésére vonatkozó szöveg (Gen 1,21) értelmezése során Luther sort kerít a kis állatokra, az egerekre, a legyekre és a madarakra. Az egerekre vonatkozóan Luther Arisztotelész véleményét ismételte, hogy ezek a legyekhez hasonlóan, egyéb élet bomlásaként keletkeztek.

„Ez (a bomló anyag) felhasználódik, és fokozatosan egérré változik.

Ha megkérdezzük, ez a keletkezés hogyan történik, Arisztotelész válaszát kapjuk, hogy a bomló nedvességet a nap forrósága melegen tartja, s ezáltal egy élőlény keletkezik, mint ahogy a ganajtűró bogár keletkezik a lótrágyából. Kétlem, hogy ez a megfelelő magyarázat. A nap melegít; de semmit sem tudna előállítani, ha Isten nem mondaná: 'Legyen egér a bomló anyagból.' Ezért az egér isteni teremtmény, meglátásom szerint vizes jellegű, mint egy szárazföldi madár; másképp egy szörny alakját venné fel, a fajtája nem maradna fenn. De saját fajtája szerint szép alakú, csinos lábakkal és finom szőrzettel, így Isten egy különös célra teremtette. Itt is csodáljuk a teremtést és Isten művészetét. Hasonlóképp beszélhetünk a legyekről is.”²¹

Bár Luther az egerek és a legyek teremtésében nem értett egyet Arisztotelésszel, az olvasónak felkínálja véleményét a madarakról, amennyiben kijelenti: „A madarakról kétségtelesen nincs ismeretem.”²²

Mivel télen gyakran találhatók fecskék a vízben, és ezek tavasszal ismét megjelennek, gyanítható, hogy a madarak nem repülnek délre. Fákban és vízben maradhatnak meg. Ez nyilvánvalóan az isteni felség csodálatos műve. „Ezeket látjuk, de mégsem értjük.”²³

Bár Luther kijelenti, hogy nincs ismerete a madarakról, az egerekre és a legyekre vonatkozó szakismeretével ellentétben a fecskék haláláról és feltámasztásáról szóló fantáziálásnak szabad folyást enged. Ez a józan ész fantáziálása, ami a „non-sense” és „common-sense” dialektikájában megvilágosító, bár komikus értelmet merít a bonyolult igehelyekből. Ez a fantázia mutatkozik meg Luther első, Isten képére teremtett emberről (Gen 1,26) szóló kommentárjában. Ez volt a tökéletes ember.

„A legjobb felfogással, a legjobb emlékezettel és a legegyszerűbb akarattal rendelkezett, melyet kiegészített a legzavartalanabb nyugalom, mindenféle halálfélelem és aggodalom nélkül. Ezekhez a belső tulajdonságokhoz társultak a test és valamennyi testrész legszebb és legjobb tulajdonságai, melyekkel minden más teremtennyel szemben fölényben volt. Meg vagyok győződve, hogy bűnbeesése előtt Ádámnak élesebb és jobb szemei voltak, mint a hiúznak és a sasnak. Erősebb volt, mint az oroszlán és a medve, amelyek nagyon erősek voltak. Úgy bánt ezekkel, mint mi a babákkal. A gyümölcsök, melyeket fogyasztott, sokkal édesebbek és jobbak voltak, mint most.”²⁴

Luther így írja le Isten büntelen férfi képmását. Azt a módosított választja, hogy a normális, büntől gyengített emberi tulajdonságokat perfekcionista módon túlhajtja. A büntelen Ádám az Übermensch, aki a mozi „superman”-jéhez hasonló-

an az olvasót humorosan szórakoztatja, és egyidejűleg Istenre, tulajdonságainak forrására utal.

Izsák feleségével, Rebekával való tréfáival összefüggésben (Gen 26,8) Luther a „nevet” igét elemezte.

„Ezt az igét néha a megfelelő jelentésében használják. Ezzel ellentétben, néha gúnyos nevetésként, a sírásnál is keserűbb jelentéssel használják. Néha örömet vagy vidám helyzetet, illetve jelenséget jellemez, akkor is, ha élettelen dolgokkal kapcsolatban használjuk: 'Nebet a mező. Nebet a rét. Nebet az erdő.' Ez azonos azzal, hogy 'kiváló' vagy 'vonzó'. Így mondjuk a németben: 'rázza a nevetés' vagyis 'vigan van.' Ezzel ellentétben: 'Nebet a markába. Milyen gúnyosan nevet!' Ez egy szarkasztikus és keserű nevetést jelent. A héber szónak ugyanez a jelentése a Zsolt 2,4-ben: Az Úr kigúnyolja őket. Kineveti őket. Hasonlóképpen 2 Sám 2,14-ben: Akkor ezt mondja Abnér Joábnak: Rajta, álljanak ki a legények, és rendezzenek harci játékot előttünk! Ezzel ellentétben: Az is játék, ha a kard keresztül megy a hason. Ez szörnyű játék, vagy nevetés... A héberben van egy találó célzás, amit más nyelvben nem lehet visszaadni: 'Izsák izsákol (Isaak Isacabat). Izsák, ez a nevető, vidám és szeretetre méltó ember barátságos volt feleségéhez; vagyis a szeretetreméltó ember szerette feleségét. Úgy viselkedett, mint igazi Izsák, és ezt egy házas ember bizonyosságával és önbizalmával cselekedte.”²⁵

Luther népszerű karácsonyi igehirdetése talán a legjobb példái, hogyan fűszerezte a történeti eseményeket és teológiai véleményeket humorral. Roland H. Baiton éveken keresztül úgy olvasott fel ezekből az igehirdetésekből részleteket a Yale Divinity Schoolban, hogy az állandóan bővülő hallgatóság majd megszakadt a nevetéstől.²⁶ Jézus születésének szónokias bemutatásában Luther a kis wittenbergi gyülekezet átéző képességét hívja segítségül.

„Miért festi le az evangélista ezt a születést olyan szegénynek és nyomorúságosnak? Azért, hogy ne feledd és lágyulj meg ettől, és mivel hallod, jól teszed, ha ettől vidám leszel és Istennek hálát adsz. A galileai Názáretből Betlehembe hasonló hosszú az út, mint Szászországból és Frankhonból. Gondolhatjuk, hogy sok holmit nem vittek vagy cipeltek magukkal. A pelenkák szintén nem lehettek nagyon fényűzőek, s talán a kötényükbe, vagy ingükbe csavarva tették a gyermeket a bölcsőbe. Hiszen nem tarthatta mindig az ölében. A kendőben melegítette és ágyat készített neki, s a drága gyermeknek a jászollal kellett megelégedni. Jó-zsefnek is ki kellett tenni magáért, lehet, hogy valami szolgálatot kért a házból, hogy vizet, vagy egyebet hozzon. De arról nem írnak, hogy valaki odament és segített, ha mondták is, hogy egy fiatal nő fekszik a tehénistállóban, senki sem törődött ezzel. Pfüj, átkozott Betlehem, a tüzes ként a fogadó! Bár a szűz Mária egy koldus, vagy engedelemmel szólva egy becsületét vesztett nő volt, ilyenkor is szolgálni kell. Bár a gazda nincs helyén, a gyermeket be kell pólyázni, bölcsőbe helyezni, úgy igaz. Így kell az Urat a földön fogadni. Hisz mások hivalkodnak, zabálnak, fényűzést folytatnak szép ruhákkal, úri házakkal stb.”²⁷

Egy másik karácsonyi prédikációban Luther a hallgatóit költői kérdésekkel bombázza, hogy Isten emberré válásának okát megmagyarázza. A „nektek” szó szövegbeli értelméről van szó. „Üdvözítő született ma nektek”²⁸

„A nektek szócska tegyen vidámmá bennünket. Kihez szól? A fához? A kőhöz? Nem, hanem az emberekhez, méghozzá nem egy-

²⁰ Előadások Mózes első könyvéről 1535-1545. WA 42, 22, 5-10.

²¹ WA 42, 39, 15.

²² WA 42, 39, 15-20. Idézet 39, 20-21.

²³ WA 42, 46, 19-27

²⁴ WA 43, 453, 9-27.

²⁵ Lásd Roland H. BAITON: The Martin Luther Christmas Book. Philadelphia (évszám nélkül)

²⁶ Karácsonyi igehirdetés. Hauspostille 1544. WA 52, 38, 5-26

²⁷ Luk 2,11.

²⁸ Karácsonyi igehirdetés. Hauspostille 1544. WA 52, 46, 4-22.

hez vagy kettőhöz, hanem a teljes néphez. Mit csináljunk ezzel? Nem kell tovább kételkednünk Isten kegyelmében és mondanunk: Ennek a Megváltónak talán örülhet Szent Péter vagy Szent Pál, én nem tehetem, én szegény bűnös vagyok, ez a kincs nem lehet az enyém. Kedvesem, ha azt mondod: ez nem az enyém, akkor megkérdezem: Ugyan kié? A libáké, tehéneké vagy disznóké? Látnod kell ebből, ki is ő. Ha más teremtményen akart volna segíteni, akkor más teremtmény lett volna. De egyedül egy ember fia lett. Ki vagy te? Ki vagyok én? Nem vagyunk mi is emberek? ... Örömmel kell fogadnunk, ahogy az angyal mondja: Üdvözítő született ma nektek. És fent: 'az egész nép öröme lesz.' Nem sok ez, ha egy angyal az égből ilyen üzenetet hoz az embereknek? És aztán sok ezer angyal olyan vidám, és hirdetik, hogy az embereknek is örülniük kell, és ezt a kegyelmet köszönettel el kell fogadniuk."²⁹

Luther a józan ész egy fajtájával olvasta és értelmezte a Galatákhoz írt levelet. Számára a levél az általa újra felfedezett, a törvényt és az evangéliumot helyesen megkülönböztető, krisztusközpontú teológia fő forrása volt. Ezért a Galatákhoz írt levelet szinte házastársának érezte és Bora Katámnak szólította.³⁰

Amikor Pál ügyet sem vet arra, hogyan ítélik meg mint „személyt”, Luther együtt érez vele. Ahogy Pálnak meg kell védeni az evangéliumot az egyházi vezetők ellen Jeruzsálemben, úgy kell Luthernek a pápával szembeszállni az evangélium tisztasága érdekében. Az evangélium tekintélyéről van szó, nem Róma, vagy Luther tekintélyéről. Ebben Luthernek és a pápának egyet kell érteni. Ez éppúgy tréfásan, mint halálosan komolyan hangzik.

„Nekünk az a fontos, hogy Isten tiszteletét megőrizzük és a hit igazsága tisztán és romlatlanul megmaradjon. Ha egyszer bizonyított, hogy Isten bennünket egyedül kegyelemből Krisztusért üdvözít, akkor nemcsak készek vagyunk a pápát tenyerünkben magasra emelni, hanem még lábát is megcsókoljuk.”³¹

Hasonlóképp magyarázza Luther a törvény és az evangélium közötti különbséget. Ha a lelkiismeret a bűntől és a törvénytől teljesen halálfélelembe esik, akkor Ábrahámhoz hasonlóan az Izsák feláldozása előtti imádkozáshoz kell fordulni.

„Éppen most van tennivalód a földön. Hagyd a szamarat, hogy dolgozzon. Hagyd szolgálni és a rárakott terhet hordozni, vagyis engedd a testet és tagjait a törvénynek engedelmessé válni. De ha a mennybe jutsz, hagyd a szamarat terhével a földön. Mivel a lelkiismeretnek nincs kapcsolata a törvényhez, a cselekedetekhez, vagy a földi igazságossághoz. Ezért a szamar a völgyben marad; de a lelkiismeret Izsákkal megy fel a hegyre, semmit sem tud a törvényről és a cselekedetéről. Csak a bűnök bocsánatára és a tiszta igazságosságra tekint, mely Krisztusban kerül felajánlásra és megadásra.”³²

Így Krisztusra tekintve és az egyedül benne való hittel a Sátán is legyőzhető. Akasztófahumorral lehet elé állni és mondani: „Sátán úr, ne tombolj oly sokat. Csak nyugodtan! Hiszen van valaki, akit Krisztusnak hívnak. Benne hiszek. Ő feloldotta a törvényt, a bűnt elűzte, a halált eltörölte és a poklot lerombolta. Ő a te sátánod, Sátán úr, mivel megfogott és meghaladt téged, úgy hogy nekem vagy bárki másnak, aki benne (Krisztusban) hisz, nem árthatsz többé.”³³

²⁹ Asztali beszélgetések 1531. december 14. és 1532. január 22. között. WA TR I, 69, 18-19 (146)

³⁰ In epistolam S. Pauli ad Galatas Commentarius (1531), 1535. Gal 2, 6. WA 40 I, 181, 10-13.

³¹ WA 40 I, 207, 19-208, 10-13. Gal 2,14 és Gen 22,5

³² WA 40 I, 276, 28-32. Gal 2,19

³³ Vigasz az asszonyoknak, akiket szerencsétlenség ért a gyermekszülésnél, 1542. WA 53, 205-208.

Luther lelkigondozóként sokféle emberrel állt kapcsolatban, legyen ez Hesseni Fülöp, akinek a gyóntatószékben kettős házasságot javasolt, vagy egy anya, akit meggyőzött, hogy születésekor meghalt gyermekét keresztség nélkül is szeretettel veszi magához Isten.³⁴ Akadnak azonban helyzetek, ahol a tréfa és kópéság a lelkigondozásban többet ér, mint a komoly együttérzés. Ez megmutatkozott Luthernek fiatal szolgájához, Wolfgang Siebergerhez való viszonyában.

Wolfgang szabad idejében szeretett madarat fogni. Ezt egyszerű hálóval tette, amit valószínűleg Luther lakhelye közelében, az ágostonrendi kolostornál feszített ki, és a madarakat madáreleséggel csalogatta. Ha néhány madarat befogott, eladta olyan embereknek, akik énekes madarat tartottak kalitkában, vagy madár volt kedvenc eleségük.

Egy nap Wolfganghoz eljutott Luther írása, amelyben a wittenbergi madarak Luthernél panaszkodnak Wolfgangra. A Wolfgang Sieberger elleni hivatalos panasz formájában a madarak Lutherhez fordulnak szabadságuk érdekében.

„Mi, rigók, feketerigók, pinyek, stiglicék, valamennyi jámbor, tiszteltre méltó madárral együtt, akik ezen az őszön Wittenberg felett repültünk, szeretettel közöljük, ahogy értesültünk arról, hogy egy úgynevezett Wolfgang Sieberger, Kegyelmed szolgája, olyan nagy szemtelen önkényre ragadtatott el, hogy néhány drágán vásárolt régi, rongyos hálóval irántunk való haraggal és gyűlölettel pinyrajt szándékozott befogni. És nemcsak kedves piny barátainkat, hanem valamennyiünket megfosztott szabadságunktól, melyet Istentől kaptunk a levegőben és a földön magokat szedvén. Életünket és testünket fenyegeti, bár semmit sem tettünk ellene, s e komoly és gonosz haragját nem szolgáltuk meg.”³⁵

A madarak Luthert védőügyvédként keresik meg, hogy parancsolja meg Wolfgang szolgájának a madarak adott időben történő etetését, hogy a Wittenberg feletti repülésüket biztosítsa.

„Amennyiben ezt nem teszi meg, hanem bűnösen életünkre tör, úgy Istenhez fordulunk, hogy nappal a mezőt békák, sáskák és csigák, éjszaka pedig egerek, bolhák, poloskák lepjék el, hogy bennünket elfelejtsen és szabad repülést engedjen nekünk. Miért él velünk szemben ilyen haraggal, és miért nem a seregélyek, fecskék, szarkák és csókák, egerek és patkányok ellen, melyek nektek sok kárt okoznak, lopnak, és rabolnak, és a házakból gabonát, zabot, melaszt, kölest stb. hordanak el, amit mi nem teszünk, hanem csak kis falatok és elhullajtott szemek után kutatunk? Az ügyünket az igazságos észre bízunk, hogy jogtalanul ne üldözzön bennünket oly keményen. De bízunk Istenben, ahogy testvéreink és barátaink ezen az őszön megmenekültek tőle, úgy mi is elmenekülünk laza és rongyos hálóból, ahogy tegnap láttunk. Írva égi lakhelyünkön a fák alatt, szokásos pecsétünkkel és tollainkkal.

Nézzétek meg az égi madarakat: nem vetnek, nem is aratnak, csűrbe sem takarnak, és mennyei Atyátok eltartja őket. Nem vagytok-e ti sokkal értékesebbek náluk? Mt 6,26³⁶

Feltételezhető, hogy Wolfgang szolga ezt a lámpásnyíllel történt humoros intést jövődó munkanélküliségének jeleként fogta fel, és többé nem fogott be madarakat.

Luther ezt a fajta lelkigondozást nagyon kényes helyzetekben is gyakorolta. Amikor II. Joachim brandenburgi választó-

³⁴ A madarak irata, vagy panasza D. Martin Lutherhez szolgájáról Wolfgang Siebergeről. 1534. WA 38, 292, 22-32

³⁵ WA, 293, 19-36

³⁶ 1539. december 4. levél. WA Br 8, 622, 29-623, 37 (3420)

fejedelem 1539 évben új liturgikus egyházi rendet vezetett be, a lutheránus papja, Georg Buchholzer, túlzottan katolikusnak tartotta. Írt Luthernek, hogy a választófejedelem elrendelte a római miseöltözetek hordását, és ragaszkodott hozzá, hogy az úrvacsorai kellékeket a templom körül körmenetben hordozzák körül. Luther két levélben válaszolt, egyet a választófejedelemhez, egy másikat Buchholzerhez intézve. Megfedtte a választófejedelmet a sátáni szokások bevezetéséért, mint az úrvacsorai kellékek körbehordozásáért.³⁷ Buchholzernek azt a tanácsot adta, hogy az igére és a szentségekre koncentráljon, mindenféle liturgiai díszítéssel is, ameddig a gyülekezet lelkiismeretét nem terheli.

„Ha a ti uratok, az őgróf és választófejedelem stb. engedi Jézus Krisztus evangéliumát hangosabban, világosan és tisztán hirdetni, minden emberi kiegészítés nélkül, és a keresztség és Jézus Krisztus testének és vérének szentségét rendelése szerint kiszolgálni és elhagyni a szentek segítségül hívását, akik a bajban nem segítenek, nem közvetítők, sem értünk könyörgők, és a szentséget nem kell körbehordozni körmenetben, s engedi elhagyni a mindennapi miséket, a vigíliákat és halotti miséket, és nem enged vizet, sőt és növényeket szentelni, s csak responsoriát és énekeket énekeltet, latint és németet, akkor Isten nevében járj körbe és hordozd a ezüst, vagy arany keresztet, viseld a miseöltözetet selyemből, vászonból, s ha a választófejedelem nem elégszik meg egy köntössel és egy kalappal, akkor húzz fel hármat, ahogy Áron főpap három köntöst húzott egymás fölé, melyek szépek és gyönyörűek voltak, amiért az egyházi öltözéket a pápaság ornátusnak nevezi, s ha a kegyelmes választófejedelem a körmenetben nem elégszik meg egy körrel, amelyben zenéltek és énekeltek, akkor menjetek hétszer körbe, ahogy Józsué Izrael fiaival Jerikót megkerülte, harci ordítással és trombitákkal. S ha uratoknak, az őgrófnak kedve támad, előtte ugrálni és táncolni hárfákkal, dobokkal, citerával és csörgőkkel, ahogy Dávid az Úr ládája előtt, amikor bevitték Jeruzsálembe, akkor ezzel nagyon elégedett vagyok, mert ezek a dolgok, ha csak helytelen használatuk marad meg, az evangéliumhoz nem tesznek és nem vesznek el semmit, hacsak a szükségből nem lesz üdvösség és a lelkiismeret nem kötözi meg.”³⁸

Luther a levelet azzal a megjegyzéssel zárja, hogy az istentisztelet formája nem egyöntetű, Berlinben másképp lehet eljárni, mint Wittenbergben. Az emberi áhítat „szabad ügy... és nem Isten parancsolata”.³⁹ Luther kópés tanácsa a fiatal, enyhén megszeppent Buchholzert az Ótestamentum gyakran elfogulatlan liturgiai szokásaira figyelmezteti, hogy hivatását felszabadultabban és nagyobb örömmel végezze. Ameddig az igével és a szentségekkel nem élnek vissza, addig az evangéliumot jó lelkiismerettel bármilyen vidám formában lehet ünnepelni. Ez a választófejedelemnek, az „orrófnak”⁴⁰ is egész jót tenne.

Hasonlóképp kezelte Luther a feleségét, ha túlságosan aggodott érte, különösen élete végén. Egyik utolsó Eislebenből írt levelében Luther az ő Katáját a kópés szavakkal kívánja megnyugtani.

„Nagy szeretettel köszönöm nagy gondoskodását, amiért aludni sem tudott, mert mióta felülünk aggodott, a tűz meg akart emészteni szállásunkon, és tegnap kétség nélkül aggodalma erejéből egy kő csaknem fejemre esett és szétloccsantotta, mint az egérfogóban, mivel titkos lakunkban két napig záporozott a vakolat, míg az emberek hozzákezdtek a követ két újjal meglazítani, mire leestett egy akkora kő, mint egy hosszú csók, egy tenyér nagyságú

és szélességű, ennek kellett volna megköszönni szent aggodását, ha a kedves angyalok nem vigyáztak volna. Én gondoskodom, ahol te nem szünsz meg aggodni, ha a végén a föld is nyel el és minden elem üldözőbe vesz is. Tanulod-e a katekizmust? Imádkozz, és hagy Istent aggodni, nem adott parancsot senki, hogy értem, vagy magadért aggodj. Így szól: »Vesd az Úrra terhedet, és ő gondot visel rád« Zsolt 55,23 és egyéb helyeken.”⁴¹

Érdekes, hogy Luther feleségének tartott beszámolójában nem az ördögről beszél, amikor az ágyában kis híján meghalt, de a védőangyalai gondoskodásának köszönhetően megmenekült. Általában az ördög az, aki kárörömöt érez Luther miatt. Itt Luther kópés házastársi szeretetből beszél a szerencsétlenségről, amit felesége az angyalokkal együtt megakadályozott és a katekizmus szorgalmas tanulmányozása árán a jövőben is megakadályozhat.

Végül Luther saját magát is a kópéság célpontjaként tekint. Amikor 1537-ben Itáliában halálhírért terjesztették, Luther megjelentette az általa fogalmazott sírfeliratot, amelyben a halálhoz való közelségére utal Schmalkaldenben.

„Én, Márton doktor, aláírással igazolom, hogy a Sátánnal, a pápával és valamennyi ellenséggel egy bűnben vagyok; mivel mindnyájan örülnének, ha meghalnék, és magam is szívesen megadnám nekik ezt az örömet, s csaknem meg is haltam Schmalkaldenben, de Isten nem engedélyezte ezt az örömet. De ő megteszi ezt, hamarabb, mint gondolnák, nem nagy örömmel és azt fogják majd énekelni: Ah, csak ez a Luther élne még! Ez a felirat díszíti síromat, németül, görögül, latinul, héberül.”⁴²

V. Merész tréfálokzás

Luther polémikus humora gyakran a sárban hempergő disznóhoz hasonlít, hogy megfelelő szavakat használjunk. Bár ez más korabeli íróknál is gyakran előfordult, Luther gyakran őket is felülmúlja. „Luther kevésbé gyönyörködött a mocsokban, mint korának sok írója”, írja Roland H. Baiton népszerű Luther életrajzában, „de ha elragadtatta magát, akkor ezen a nyelvi területen is jobb volt, mint a többiek.”⁴³ Ebben a vonatkozásban a pápa volt a kedvelt céltábla.

„Számár, ne csússz, kedves pápa számárka ne csúszkálj, legkedvesebb számárka, ne csináld ezt! A jég nagyon simára fagyott az idén, mivel a szél csendes volt, eleshetsz és lábadat töröd. Ha esés közben elszelented magad, az egész világ rajtad kacag és mondja: Ej, pfuj Sátán, a pápaszámár összezsúrolta magát, ez nagy limen Crese maiestatis lenne a római Szentszék ellen, nem lenne sem búcsúlevél, sem Plenitudo potestatis hirdetés. Az lenne csak veszélyes dolog! Ezért gondolj előbb saját nagy veszélyességedre, Pokoli Atya!”⁴⁴

Luther a pápára vonatkozó kritikát is Németországra vonatkoztatta. Németország a „pápa disznaja, amit hurkával és szalonnával hizlal”.⁴⁵ Természetesen az ördög is megkapja a magáét. Ha a Sátán Luther agyán keresztül vágat és fülzúgással kínozza, Luther megvárja, amíg az ördög szabadságra utazik; aztán eltűnik a fülzúgás.⁴⁶ „Gyakran szellentéssel üzöm el”, mondja Luther lakonikus humorral.⁴⁷

³⁷ Asztali beszélgetés 1537. május 27-től június 18-ig. WA TR 3, 441, 7-15 (3596).

³⁸ Roland H. BAITON: Here I Stand. New York and Nashville 1950, 298.

³⁹ 1537. augusztus 24-i asztali beszélgetés. WA TR 3, 467, 8-10. (3627)

⁴⁰ 1532. március 28-i levél Johann Friedrich választófejedelemhez. WA Br 6,

277, 19-20. 1541 május 1. levél Caspar Crucigernek. WA Br 9, 390, 24-25.

⁴¹ 1531. november 30-i asztali beszélgetés. WA Tr 1, 48, 10-11 (122)

⁴² Hans Wurst ellen, 1541. WA 51, 522, 21-22.

³⁷ 1539. december 4. (5.) levél. WA Br 8, 625, 11 – 626, 36 (3421).

³⁸ Uo, 626, 48-49

³⁹ írónikus szójáték a „Graf” és „grau” szavakkal? Uo. 625, 30.

⁴⁰ 1546. február 10-i levél. WA Br 11, 291, 4-18 (4203)

Luther harapós mondásai feszült polémikus kapcsolatokat enyhíthetnek, de tovább is feszíthetnek. Heinrich von Braunschweig-Wolfenbüttel herceget mint politikai ellenfelet „Hurka Jancsi” címmel illeti. „Hiszen ő egy kiváló férfi, járatos a Szentírásban, ürge és ügyes, mint a tehén a diófán, vagy mint egy malac a hárfán.”⁴⁸ A szerzetesek a bolhák a mindenható Isten prémes kabátjában.⁴⁹ A püspökök nem mernek egyetlen szerzetest sem megérinteni, mivel ha egy disznó sivít, az egész nyáj összefut.⁵⁰

Luther merész tréfálkozása néhány diákot és vendéget elbizonytalanított a nevetésben, amikor a tiszteletreméltó és világhírű professzor az asztalnál kioktatta őket. Sokat kell ma inni, mondta Luther az 1536 őszi folytatott asztali beszélgetésben, mivel holnap a részeg Noé kell előadni; erről személyes tapasztalatot kell szerezni.⁵¹ Amikor egy diák megkérdezte Luthert, mit csinált Isten a teremtést megelőzően, akkor Luther azt válaszolta, egyetért Augusztinusszal: Isten megteremtette a poklot azoknak az embereknek, akikben ilyen tudásszomj van.⁵²

Luther merész tréfálkozása egy eszkatologikus akasztófahumorban gyökerezett, ami az öreg Luthert minden küzdelmében kísérte, a halálán is, az utolsó küzdelem során. Ezt az utolsó küzdelmet mindig szem előtt tartotta, és álláspontját a feleségével folytatott beszélgetése során élete utolsó évében világosan kifejtette.

„Ezért hát, ahogy gyakran mondtam: Érett trágya vagyok, s a világ a széles fenék. Ezért hát el kell válnunk.”⁵³

VI. Egy komoly záró megjegyzés

Reinhold Niebuhr amerikai teológus, aki nem barátja és tanítványa Luthernek, egy ízben a humor és a hit közötti kapcsolatot Lutherre emlékeztető módon vázolta fel.

„A humor tényleg a hit előjátéka, és a nevetés az ima kezdete. A vallás pitvarában kell meghallani, és visszhangja az oltárnál kell hangozzon. De nem létezik a nevetés a legbensőbb szentélyben. Itt a nevetést elnyeli az ima és a nevetést betölti a hit.”⁵⁴

Luther a „vallás pitvarában” tényleg nevetett, sőt még korának „legbensőbb szentélyében” is, amennyiben ez alatt a római Szentatya átkának hatókörét értjük. Számára a humor a bűn hatalma elleni szérum volt, amit az ember saját hatalma testésít meg. A keresztények, akik képesek nevetni, ismerik az önkritika művészetét, és humoruk olyan megbánási készségről tanúskodik, ami a saját énré koncentrál a másoké helyett. Ebben az értelemben a nevetést Niebuhrral együtt „az én transzcendenciája melléktermékének” nevezhetjük.⁵⁵ Így a humor a megbánás előszobája. „A nevetés a bűnök beismerése templomának előcsarnoka.”⁵⁶

⁴⁸ 1532 nyári asztali beszélgetés. WA Tr 1: 125, 1-2 (301)

⁴⁹ 1532. decemberi asztali beszélgetés. WA Tr 1, 182, 27-28 (416). Lásd Luther Márton mondásainak gyűjteményét, Rudolf Grosse kiadás, Lipcse, 1983.

⁵⁰ Asztali beszélgetés 1536. október 27. és december 4. között. WA Tr 3, 344, 19-20 (3476)

⁵¹ Asztali beszélgetés 1540. május 21. és június 11. között. WA Tr 4, 611, 12-16 (5010)

⁵² 1542-1543 telének asztali beszélgetése. WA Tr 5, 222, 17-18 (5537)

⁵³ Reinhold NIEBUHR: *Humor and Faith. Discerning the Signs of the Times. Sermons for Today and Tomorrow*, New York, 1949, 111-112: „Humor, is in fact, a prelude to faith; and laughter is the beginning of prayer. Laughter must be heard in the outer courts of religion; and the echoes of it should resound in the sanctuary; but there is no laughter in the holy of holies. There laughter is swallowed up in prayer and humor is fulfilled by faith.”

⁵⁴ „A by-produkt of self-transcendence”. Uo. 119.

⁵⁵ „Laughter is a vestibule to the temple of confession.” Uo. 120.

⁵⁶ *De iustificacione* – töredék, 1530. WA 30 II, 357-676.

Luther humorát tudatosan vagy tudatlanul, legyen szó szaraskatikusról, ironikusról vagy merészről, határórként alkalmazta az emberi saját hatalom és az isteni szeretet között. Ahogyan az Isten a mennyben az ellenségein nevet és őket megbánásra készíti, a theologia crucis felé elkötelezett teológusnak is nevetni kell a theologia gloriae képviselőjén. Az eszkatológiai akasztófahumor sokkal jobb, mint a skolasztikus elmélkedés az élet Isten által ki nem nyilatkoztatott igazságairól. Ebben az értelemben a humor a törvény fontos része, amit az evangéliumtól el kell választani.

Luther egyszer maga is megkísérelte a reformáció fő tételének, a bűnös egyedül hit általi megigazulását, skolasztikus-spekulatív módon tárgyalni. Hamarosan észrevette azonban, hogy a kísérlet nem sikerülhetett. De az egyszerű feladás helyett Luther egy szót írt fel, amit a fő tétel jobb leírásának tartott: rapszódia.⁵⁷ Luther szerint helyesebb lenne erről énekelni, vagy verselni, mint hidegvérrel értekezni. Ebben az értelemben a ráció által kevésbé befolyásolt emberi képességek jobban alkalmasak Isten megigazító szeretetének ábrázolására. Költészet és humor, valamint a zene az alkalmas eszközök a Szentháromság Isten és a bűnös ember iránti izzó szeretetének hirdetésére. Amit Luther a zenéről mondott, a humorról szintén elmondható: ha a zene az Isten ígéje után Isten legnagyobb ajándéka, akkor a humor a zene után a második legnagyobb ajándék. Mivel a humor, mint a zene, az emberi szívet nyilatkoztatja ki, a megbánást ösztönzi és elűzi a Sátánt.⁵⁸ Aki a Jézus Krisztusban testet öltött Istenben hisz, mint Luther, a világban történeken nem keseredik el, hanem nevet a bűn, a halál és az ördög nélküli időre tekintve. „Akkor megtelt a szánk nevetéssel, és örömkialtás volt nyelvünkön.”

Fordította: Zsúgyel János

⁵⁷ Martinus Lutherus Musicae Studiosius, 1538. WA 50, 371, 1-13.

⁵⁸ Zsolt 126,2

A gyermekistentisztelet – valláspedagógiai szempontból* II.

4. A gyermekistentisztelet didaktikája

4.1. A gyermekek élethelyzete és a bibliai szövegek

A gyermekistentiszteleti munka két meghatározó pontja Isten emberszeretetének bibliai evangéliuma és a gyermekek konkrét élethelyzete.

3 és 7 év között a gyermekek még fantáziadúsak. Átérik a történeteket, szimbólumokat és gesztusokat. Az érzékelésekkel és érzésekkel összhangban a fantázia rendkívül termékeny a hosszú hatású képek és érzések képzésében. A világkép – amennyiben mások szemszögét érinti – teljesen énközpontú. 6 és 12 év között az elbeszélés válik a legfontosabb eszközzé a tapasztalatok feldolgozásában és elhelyezésében. A másokba történő behelyezkedés képessége megkönnyíti egy olyan világ elképzelését, ami kölcsönös elfogadáson alapszik. A gyermekek saját maguk kezdenek saját számukra történeteket, hitbeli képzeteket és szokásokat átvenni. A szimbólumokat azonban még egydimenziósan fogadják be. Ennek a korszaknak a végén alakul ki a logikus gondolkodás és a rendszeres elsajátítás képessége. A gyermekistentiszteleti résztvevők szemszögéből kezdetben a keresztény hitben és ennek megélésében való otthonosság a fontos. A gyermek narratív állapotának megfelelően a bibliai szövegeket és üzeneteit éppen az elbeszélés útján kell továbbítani. A „kinyilatkoztató elbeszélés” képlete ezért megfelelő. Nem lehet kizárni, hogy létezhet szűkebb értelemben vett gyermekprédikáció, bár a gyermekprédikáció kérdése ma még alig került feldolgozásra.

4.2. Az egyházi év mint didaktikus elv

A gyermekistentisztelet ünnepi és ünnepnapjellege az utóbbi évtizedben egyre jobban tudatosul. Itt különösen az egyházi év körforgásának ünnepeire (1), de a személyes alkalmából való ünnepekre (2), a személyes vonatkozású ünnepekre (3) és a téma-, a Biblia- és a problémaorientált ünnepekre kell gondolni. Az egyházi év ünnepei nem utolsósorban abból élnek, hogy évente ismétlődnek. Az ismétlésben történik meg a központi ünnepi téma igazolása és elmélyítése. A hagyományozás igényli az ismétlést – a szükséges megbizonyosodás értelmében. Fontos, hogy saját, kreatív-teremtő fantázia társuljon ehhez, az ünnepi folyamatba kapcsolódjon be, hogy a gyermekek számára közel hozzuk az egyházi évet. A gyermekeknek mindkettőt meg kell élni, az ünnep alapvető tartalmát, az eredeti értelmét, rögzített és visszatérő rituáléit, hogy az ünnep alakításának lehetőségét saját ötletekkel és ideákkal, élettel telítve aktív résztvevővé váljon fejjel, szívvel és értelemmel. Az egyes ünnepek részben szimbólumokkal válnak teljessé. Ezen kívül meg kell tanulni, hogy generációkon átívelnek (lásd aratási hálaadás és karácsony)

Teológiai szempontból témáikkal és ezek megoldásával maguk is a megváltás, a szabadság és Isten közelségének szimbó-

* Részlet a *Religiöse Bildung und Lebensgeschichte* című könyvből (Würzburg, 1994). A szerző bocsátotta a Lelkipásztor rendelkezésére.

lumi. Az egyházi esztendő így a gyermekistentisztelet szempontjából jelentős didaktikai elvként adódik.

4.3. Liturgiai képzés és nevelés

Amennyire helyes a gyermekeket a „tevékenység útján tanulás” elvének megfelelően liturgiai folyamatokba bevonni, olyannyira szükséges annak átgondolása és megbeszélése, mi történik az istentisztelet folyamatában. Itt a bevezető liturgiai képzés során az istentisztelet elemeinek és eseményeinek megismertetéséről, az énekekbe, az imádságokba való bevezetésről, valamint az egyházi esztendő elemeinek megismertetéséről van szó. A kapcsolat a szülői házzal és az óvodával nagyon fontos az ott gyakorolt ünnepi, imádkozási és vasárnapi kultúra, valamint a Biblia, a szimbólumok és egymás kezelése miatt. Ezen a ponton persze gyakran zavarban vagyunk. Azonban a gyermekistentiszteleti munka területén az utóbbi évtized fejlődése felismerteti, hogy lehetséges a liturgiai képzés és nevelés kérdésében kipróbált, új és egyben használható utakat és bejáratokat találni.

4.4. A hitet közösen tanulni

A gyermekistentisztelet nem elszigetelten áll, hanem közös rendezvényekkel kiegészítve generációkat átfogó tanulást igényel. Már utaltunk az egyházi esztendő ünnepeire. Meg kell említeni a családi istentiszteleteket is. Ez meglehetősen új intézmény. De benne különösen felismerhető az újabb gyülekezetpedagógia alapvonása: közös, fiatalokat és időseket átfogó, generációkon átívelő tanulás.

Ezen kívül meg kell említeni a hittantáborokat. Itt az iskolai szünet idején több napon át találkoznak a gyermekek közös áhítatra, és bibliai szövegekkel, énekekkel stb. foglalkoznak.

A gyermek csendesnapok is új fejleményt jelentenek, ami a gyermekistentisztelet és a gyermekek, szülők és gyülekezet közös hit-tanulása szempontjából fontos.

További fejleménye az utóbbi két évtized fejlődésének a gyermekúrvacsora. Itt egy világszerte megfigyelhető folyamatról van szó. A német tartományi egyházakban ezt a kérdést épp olyan komolyan vitatták, mint a teljes ökömenében. A zsinatok a 70-es és 80-as években (részben bizonyos kísérleti szakaszok után) megfelelő alapvető állásfoglalásokat fogalmaztak meg, és szabályozták a nem konfirmált gyermekek részvételét az úrvacsorán. A 70-es évek végétől a legtöbb egyházban megfelelő információs anyagot dolgoztak ki (szülőknek szóló levelek, gyülekezeti anyagok, liturgiai segédletek formájában) a gyermekúrvacsorával kapcsolatban.

5. Tervezés és alakítás

5.1. Szöveg- és tématervek

Az 1945 után széles körben elterjedt gyermekistentisztelet klasszikus formája abból állt, hogy minden vasárnapra bibliai

szöveget választottak, és ez került a gyermekistentiszeletben feldolgozásra. Így alakult ki a perikópa szerinti tervezés.

A gyermekistentiszelet megújítására irányuló erőfeszítések, melyek az 1968 utáni idők szükséges következményei voltak, tématervben mutatkoztak, ami tisztán szövegorientált tervet, 37 témát ajánl a gyermekek világából. A további fejlődés során kombinált szöveg- és tématervek születtek, egészen az 1985-88 közötti négyéves tervig. Mivel a tervek egyúttal a folyóiratokban a gyermekistentiszeleti munkatársak részére a kidolgozás alapjául szolgálnak, jelentős hatást gyakorolnak a gyermekistentiszelet gyakorlatának fejlődésére. Kézenfekvő és ésszerű ezeket a terveket a saját gyermekistentiszeleti munkában kristályosodási pontként és útmutató kerettervekként kezelni, tekintettel arra, hogy gyermekistentiszelet hosszú távú tervezést és koordinálást igényel a szakszerű és gyermekeknek megfelelő végrehajtás érdekében. A didaktika alapvető felismerésének alapján az adottságoknak megfelelő éves terv kidolgozása indokolt a helyszínen (teremadottságok, munkatársak száma, gyermekszám, korosztályi összetétel, liturgiai tradíciók, a vallásoktatás helyzete a gyülekezet vonzaskörében stb.).

A tervek struktúrája és kialakítása a valláspedagógia fejlődését tükrözi, először is az 1968-at követő erős pedagógiai lendületet. Valamennyi témát és szöveget teológiai és pedagógiai reflexióknak és indokoltnak. A cél / tartalom reflexiójánál adódik:

A tematikai hozzáféréshez a sorrend: helyzet, teológiai vonatkozás, cél, lépések.

A bibliai szöveg alkalmazásánál a sorrend: teológiai megfontolások, pedagógiai indoklás, cél, egyes szövegek.

Az 1985-88. évi tématervben új rész bukkan fel: úgynevezett címszavak. Ez alatt fontos szimbólumokat és alapfogalmakat értünk. A liturgiai képzés feladatát itt szintén világosabban látják, mint a korábbi tervekben.

Itt valami új készülődik, ami az 1989-1992. évi tervben az emberek valamint a bibliai és egyéb tartalmak elementáris találkozásának új koncepciójában jelentkezik. A gyermekistentiszeleti egységek alakítására vonatkozó tervezetek az alábbi kidolgozási sémán alapulnak, ami a találkozási didaktika szándékát teszi világosan felismerhetővé.

- I. A szövegek / A téma / Az alak / A szimbólum találkozása a munkatársakkal
Benyomások és ötletek gyűjtése
Összefüggések felfedezése
Teológiai felismerések megszerzése
- II. A szövegek / A téma / Az alak / A szimbólum találkozása a gyermekekkel
Hozzáférések és akadályok felismerése
Döntések meghozatala és indoklása
Utak és állomások felvázolása
- III. A szövegek / A téma / Az alak / A szimbólum közös találkozás a gyermekistentiszelet során
A szövegek / A téma / Az alak / A szimbólum kifejtése és liturgiai építőkövek keresése.
- IV. rész további ötleteket, gyakorlatban kipróbált anyagokat, valamint a megoldáshoz való javaslatokat nyújt.

A három szint (Szöveg / Téma / Alak / Szimbólum – gyermek – gyermekistentiszelet) vonatkozásában a tematika reflektálható és a nézetek egymással összevethetők. Tartalmi szempontból fontos, hogy a II/1-3 során egyrészt a gyermekek helyzete, kérdései, érdeklődései és igényei (hozzáférések és akadályok, utak és állomások) másrészt a tartalmak jelenükhöz és jövőjükhöz kötöttségük, hitbéli relevanciájuk érvényesül-

jön. Milyen elementáris találkozásokban konkretizálódik ez? Milyen célorientáció adódik ebből? Milyen módon mutatkozik meg az Isten emberszeretetéről szóló evangéliuma, mint az életet lehetővé tevő és támogató ajánlat? A találkozási didaktikának is el kell számolni a követett célokról és szándékokról, amennyiben nem kíván a romantizáló és reflektálatlan tanuláshoz, ünneplésnek, találkozásnak áldozatává válni.

Ez a terv nagyon nyitott. Egy nagy lehetőség, amit úgy kell megragadni, hogy a tervet kreatívan és önállóan használjuk, a saját éves tervet és a tematikus egységes éves tervet megvalósítsuk.

5.2. A gyermeki tanulás útjai és a liturgiai didaktika

A gyermekek tanulási lehetőségeire figyelemmel érvényes az alábbi jelszó: metodikai sokszínűség! De itt többről is szó van: a gyermekek számára járható hittanulás módjairól.

Az a „benyomás”, amit egy bibliai történet a gyermekeknél hátrahagy, azt követeli, hogy a megoldás különféle formáin keresztül kifejezést nyerjen. Ami előbb metodológiai bővítésnek nézett ki, különféle megoldási formák átvétele az óvoda és az elemi iskola területéről a gyermekistentiszeletbe, következetes alkalmazás esetében további utat mutatott. Különféle módszerek, tevékenységi és megoldási formák alkalmazása nemcsak az elmesélt történet visszaadását célozza, sokkal inkább azt, hogy a személyes érintettséget a szöveg „ügyné” keresztül lehetővé tegye. Arról van szó, hogy a hallgatókból résztvevők váljanak. A teljes átélésről van szó fejvel, szívvel és kézzel.

Így az önállóság és a kreativitás fontos szerepet kap: ha a gyermekekkel gyermekek módján kívánunk foglalkozni, abból kell kiindulnunk, hogy egy bibliai történet elmesélésével ez nincs elvégezve. Azt a benyomást, amit egy gyermekben a helyes elbeszélés hátrahagy, mindig követni kell a kifejezésnek. Azokban a korcsoportokban, amelyek a gyermekistentiszelet során előttünk vannak, alapvetően nem beszéd és elmélyítő reflexió útján fejezik ki magukat, hanem teljesen más primer kifejezési formákkal rendelkeznek, mint gesztikulálás, mimi-ka, alkotó kifejezés, festés, gyurmázás, rögtönzéses játék stb. Valamit önállóan szeretnének tenni. Ez nem foglalkozási terápia, hanem az a mód, ahogyan a gyermekek a hitüket kifejezik. Ezért fontosak mindazok a kreatív módszerek, amivel a gyermekek önállóan kifejezik magukat.

Günter Ruddat a gyermekistentiszeleti liturgia kérdésének felvetésekor egy alapvető gyermekistentiszeleti formát dolgozott ki, amit nem a gyülekezeti istentiszelet agenda formájából merített, hanem azokból az alapelemekből, melyek a gyermekek és a munkatársak számára jelentősek, és egyrészt egy rögzített alapstruktúrát biztosítanak, másrészt néhány tartalmi alkotórész váltását lehetővé teszik. Ime a javaslata:

- A. Az istentiszeleti tér előkészítése és várakozás a gyermekekre
- B. Megérkezés és ráhangolódás
*Előjáték (vagy bevonulás)
*Üdvözlés
Bevezető ének
- C. Istenhez fordulás és megszólítás
Bevezető ige
Zsoltár vagy meditáció (rövid szakasz közös mondásra)
Kánon
*A vasárnap imája
- D. Meghallgatás és válaszadás
Rávezető téma-ének (legtöbbször Evangélikus Énekeskönyvből)

*Csoportmunka (lehetőleg elbeszélés és alkotás)
Feldolgozó téma-ének (legtöbbször új énekekből)

E. Ünneplés

*Születésnap (ajándéku kivánság-ének)

*Gyűjtés és hirdetés

*„Csoporteredmények ünneplése” (amennyiben lehetséges)
Összefoglalás Apostoli Hitvallással vagy elmondott meditáció szövegrészhez („a hit rövid összefoglalása”) vagy hit-ének

F. Könyörgés és búcsúzás

*Könyörgés magunkért és másokért

Közös Miatyánk (-ének)

*Küldés (hirdetésekkel)

Áldás (-ének)

„Lapok” kiosztása

Következő vasárnapra szóló feladatok megbeszélése

Búcsúzás

(* tartalmilag vasárnapról vasárnapra változó elemek)

A legutóbbi két évtizedben éppen a gyermekistentiszeleti munkában liturgiai szempontból is sok mindent felfedeztek, kipróbáltak és kidolgoztak. A felfedezés öröme és a kísérletezés szabadsága a jövőben is legyen része annak a különleges profilnak, ami a gyermekistentiszeletnek alakot és felcserélhetetlenséget biztosít.

5.3. A munkatársi kör

A gyermekistentiszelethez hasonlóan a munkatársi körre és az előkészítő találkozásukra figyelni kell. Itt szükséges a jó vezetés.

H.-H. Jantzen tapasztalata és megfigyelése alapján tíz szempontot dolgozott ki, melyek szerint jellemzőek a munkatársak elvárásaira a gyermekistentiszeletet előkészítők körével szemben.

Védettséget / „fészkelemeget” találni a csoportban

Azonos korúakkal és azonos érdeklődésűekkel személyes kérdésekről és tapasztalatokról beszélgetni

Saját hitbeli kérdésekre választ kapni

Egyházi/gyülekezeti csalódásokat feldolgozni

Saját hit „hiteles” képviselője (a gyermekek előtt)

Gyermekek kezelésében segítséget kapni / nehézségeket megbeszélni

Bibliai történetek kezelése / kreatív módszereket megismerni és önállóan kipróbálni

Saját álláspontot kialakítani a lekésszel/diakónussal/felnőttekkel kapcsolatban

Saját hely megtalálása a gyülekezetben, munkatársként történő elfogadtatás

Kész gyermekistentiszeleti tervezetet a következő vasárnapra kialakítani

Biztosan felvetődik a kérdés: mindenre képes az előkészületi kör? Mindenesetre világossá válik: a fiatal munkatársak az előkészületi körben nemcsak a következő vasárnapot kívánják megoldani, hanem – sokszor ez az elsőrangú érdekük – egy ifjúsági csoportot kívánnak megélni, saját hitbeli kérdéseikről akarnak beszélni, és bibliai és teológiai kérdésekkel kívánnak foglalkozni. Jantzen saját tapasztalata alapján az előkészületi kör összejövételére kialakított egy struktúrát, ami éveken keresztül bevált. Ez így néz ki:

• Laza beszélgető szakasz: személyes beszélgetések, csoport-erzet szilárdítása, a „pontatlanság” problémájának kezelése.

• Átvezetés: visszatekintés a legutóbbi vasárnapra. „Sikerélmények”, nehézségek, a távollévők informálása

• A következő vasárnapi szöveg/téma ismertetése: saját érintettség kimondása, saját kérdések tisztázása, teológiai információ nyújtása

• A gyermekek helyzetére történő átültetés a korcsoportokhoz igazodóan

• Elbeszélési vázlat elkészítése (nyersen), ötletek begyűjtése az alakításhoz, új módszerek / ismeretlen énekek kipróbálása

• Szervezési egyeztetések / világos feladat kiosztás: ki vállalja a bevezetést / imákat / az összefoglalást? Ki milyen anyagot szerez be?

5.4. A gyülekezet – a gyermekek élettere

A gyermekistentiszelet nem állhat önmagában. A gyermekek és keresztyén gyülekezetben való helyzetük kérdésének összefüggésébe kell beágyazni és gyülekezetpedagógiailag még egyszer át kell gondolni a gyülekezeti munka egyéb területeivel való összefüggésben. Ennek érdekében segítséget jelenthet arra emlékeztetni, hogy azok a történetek, melyek Jézusról és a gyermekekről beszélnek, gyülekezeteinkben mindig jó visszhangot találtak és fontos szerepet játszottak. Minden keresztesítés során felolvassák a gyermekek megáldásáról szóló perikópát (Mt 10,13-16). A mondat: „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket” a kezdetektől minden egyházi gyermekmunka indoklásául szolgált.

Még egyszer emlékeztetünk a tényre: amennyiben egy egyház gyermekeket keresztesít, ennek az a következménye, hogy alapvetően azonosan értékeli és azonos méltósággal kezeli őket, mint a felnőtteket. Ez azt jelenti, hogy a „kicsiket” a gyülekezetnek el kell fogadnia és a gyülekezeti életbe be kell vonnia. Ez több következménnyel jár.

Ulrich Becker „A gyermek a középpontban” című munkájában arra utalt, hogy különösen a helyi gyülekezetek szintjén az utóbbi években néhány dolog mozgásba lendült, ami egy gyermekbarát gyülekezeti munkára utal. Az ilyen gyermekbarátság jeleként sorolja fel:

• A gyermekek bevonása a vasárnapi istentiszelet alakításába és a gyermekek úrvacsorához engedése

• Családi istentiszeletek kialakítása a gyülekezet gyermekistentiszeletéhez kapcsolódva

• Szülő-gyermek találkozók, hétvégi szemináriumok, gyülekezeti ünnepek formájában, gyermek-csoportmunkához kapcsolás

• Gyermekprédikációk új formái

• Gyermekbarát találkozások a Bibliával, gyermek-bibliahe-
tek, gyermek-biblianapok

• Gyermekoldalal a gyülekezeti lapban

• Óvodai munka gyülekezeti munkaként egészen a regionális szintű családi képzésekben

• Gyermek lelkipozítási intézmények (kórházi szolgálati csoport, segélytelefon stb.)

• Tematikus munka a gyermekproblémákról a gyülekezetekben (Pl. adoptálás, korai vallásos nevelés stb.)

• Házi feladat segítő szolgálat

• Találkozási projektek és közösség sérült és beteg gyermekekkel

A cikket azzal a vízióval zárjuk, hogy keresztyén gyülekezeteink egyre inkább a gyermekek életének helyszínévé, „óázisokká” válnak, egy egyébként sok tekintetben barátságatlan világban.

Fordította: Zsúgyel János

Konfliktusok és konfliktus-megoldások a Cselekedetek könyvében

Minden történetírás egyik alapvető feladata a konfliktusok hiteles bemutatása. Ez egyaránt jelenti a történelmi folyamatok felvázolását, egyének és csoportok egymáshoz való viszonyának alakulását, a fejlődések és változások érzékeltetését.

Lukács, a Cselekedetek könyve (a továbbiakban ApCsel) szerzője is felvállalta ezt a feladatot. Kérdés lehet azonban, hogy művét, az evangéliumot mintegy folytató könyvét minek tartjuk: építő traktátusnak, apologetikus iratnak, prédikációnak, vagy éppen történeti monográfiának. Látásom szerint a felsorolt műfajok mindegyikéből jellemző valami az ApCsel-re. Témánk szempontjából a történeti jelleget emelhetnénk ki elsősorban, ám ez sem a titulusi „sine ira et studio” elve alapján értendő, ugyanis Lukács korántsem hideg fejjel és elfogulatlanul ábrázolta a maga korát, hanem azzal a tudattal, hogy ami történik, az a Szentlélek Isten műve. Ezért aztán ha az ApCsel-t az első egyháztörténetnek tekintjük – amire jó okunk van –, akkor Lukács művének jellegzetességét ebben a tételben is összefoglalhatjuk: *a könyv az első egyháztörténeti konfliktusokat és azok megoldását tárja az olvasó elé.* E tétel mindkét része egyformán hangsúlyos. A szerző korántsem hallgatja el a teológiai különbözőségekből, egyéni habitusból, vagy éppen eltérő sorsokból adódó nézeteltéréseket, vagyis nem söpri a konfliktusokat a szőnyeg alá, ugyanakkor nem elégszik meg azok hideg fejű és kíméletlen bemutatásával, hanem beszámol azokról a megoldásokról is, amelyek alapállása szerint a Szentlélek Isten működésének köszönhetőek.

Jó, ha tudatosítjuk Lukács e kettős szándékát, amikor mai egyházi életünk felől gondolkodunk.

1. Zsidókkal való konfliktusok

A könyv irodalmi sajátosságaiból adódik az a tény, hogy jól-lehet részletes beszámolókat és színes elbeszéléseket kapunk, azokban bizonyos sematizálás figyelhető meg. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy az ApCsel alapvető tendenciáját tetten érjük.

1.1. Konfrontáció a nagytanáccsal

Feltűnő, hogy a Szünedrionnal való konfliktus sohasem a keresztyén gyülekezet helyzetét, valamely megnyilvánulását, vagy éppen tagjainak sorsát érintette, hanem minden alkalommal Jézus Krisztus személyét. A fő vita mindig a feltámadott Jézusról mint Messiásról mondott igehirdetés, és ennek nyomán a feltámadás hite körül bontakozott ki: „bosszankodtak, hogy tanítják a népet, és azt hirdetik, hogy Jézus által van feltámadás a halálból” (4,2); vagy ahogy Péter hirdeti két helyen is: „vegyétek tudomásul valamennyien, Izráel népével együtt, hogy a názáreti Jézus neve által, akit ti megfeszítettetek, akit Isten feltámasztott a halálból: őáltala áll ez előttetek egészségesen” (4,10); „a mi atyáink Istene feltámasztotta Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek. Az Isten őt fejedelemmé és üdvözítővé emelte fel jobbjára, hogy megtérést és bűnbocsánatot

adjon Izráelnek” (5,30k); illetve ahogy Pál védekezik, igen ügyes taktikai érzékkel: „atyámfiak, férfiak, én farizeus vagyok, farizeus fia; a halottak reménysége és feltámadása miatt vádolnak engem” (23,6). Lukács tehát tudatosítja az olvasóban, hogy a nagytanácsban két teológiai frakció működik: a szaddúceusok – a feltámadás-hit miatt – engesztelhetetlenek a keresztyének irányába, a farizeusok viszont e téren „pozitív semlegességet” tanúsítanak. A farizeusok ilyen szerepét érzékelteti Gamáliel híres tanácsa is (5,35-39), valamint az a tény, ahogy a nagytanácsban a farizeus-frakció fogadja Pál beszédét: „semmi rosszat nem találunk ebben az emberben. Hátha Lélek szólott hozzá, vagy angyal?” (23,8). A konfrontáció középpontjában nem emberi ügy, hanem Jézus személye és a feltámadás kérdése áll.

1.2. A lukácsi Pál-ábrázolás

A páli misszió terjedése és eredményessége is – Lukács módszerének megfelelően – sztereotípiákkal jut kifejezésre. Többnyire a következő séma érvényesül:

a) Pál a zsinagógában prédikál (13,14; 14,1; 18,19; 19,8)

b) az „istenfélők” (pogány szimpatizánsok közül sokan csatlakoznak hozzá (13,50; 17,4; 18,7)

c) az apostol konfliktusba kerül a zsinagógával, aminek az eredménye elkülönülés lesz (13,42-47: pizídiái Antiókhia); 14,1-5: Ikónium; 18,1-11: Korinthus).

Az így bemutatott események jól tükrözik a misszió kiinduló helyzetét, amelyet a zsidóktól a pogányok felé fordulás határoz meg. A két alapvető elem itt Jézus messiás-volta (mint pozitívum), illetve a zsidók féltékenysége a keresztyének sikeire (mint negatívum). Jellemző, hogy a könyv vége felé, amikor Pál újólá megterését mondja el, azon a ponton kezd tünetni a tömeg ellene, amikor ő arról szól, hogy a feltámadott Jézus a pogányok közé küldi: „Eddig a kijelentésig hallgattak, de ekkor így kezdtek kiáltozni: Töröld el a föld színéről az ilyet, mert nem szabad neki élnie!” (22,22).

1.3. A zsinagóga megkísérli a római hatóságok megtorlását kieszközölni a keresztyének ellen

Igen tanulságos, ahogy az eddigi teológiai tényezők politikai szempontokkal egészülnek ki. Lukács, aki – mint említettük – nemcsak teológus, hanem történész is, különösen érzékeny erre a kérdésre. Álláspontja szerint azzal is nehezült, sőt csaknem ellehetetlenült a keresztyének missziói tevékenysége, hogy a velük szembenálló zsidó vezetők mintegy be akarták őket feketíteni a római hatóságok előtt. Az evangéliumokból már jól ismert ez a recept, hiszen ott a szenvedéstörténetben ugyancsak döntő kérdés a rómaiak vélekedése. A nem éppen nemes cél érdekében a zsinagógai eljárások egyrészt személyes kapcsolatokat használnak fel, mint például Lisztrában: „a zsidók felingerelték ellenük a tekintélyes istenfélő asszonyokat és a város előkelőit, üldözést támasztottak Pál és Barnabás

ellen, és kiűzték őket határukból” (13,50); másrészt hivatalos feljelentést tesznek a hatóságoknál, mint például Thesszalonikában: „Ezek, akik az egész világot felforgatták, itt is megjelentek. Jázon befogadta őket, holott ezek mind a császár parancsai ellen cselekszenek, mivel mást tartanak királynak: Jézust.” (17,6k), vagy éppen Korinthusban: „Amikor pedig Gallió volt Akhája helytartója, a zsidók egy akarattal Pálra támadtak, a törvényszék elé vitték, és így szóltak: Ez az ember arra csábítja az embereket, hogy törvényellenes módra tiszteljék az Istent” (18,12).

Az egyre súlyosbodó vádpontok tehát így foglalhatók össze: 1. a nyilvános rend megzavarása; 2. vallási tévnyitás; 3. hűtlenség a császár iránt. A történelem, az egyháztörténelem is, sokszor ismétli önmagát: voltak később is korok, amikor a hitvalló keresztyéneket leghatásosabban a felségsértés, vagy általában a politikai megbízhatatlanság vádjával vélték elnémithatónak.

2. Pogányokkal való konfliktusok

A konfliktusok második fő területe a pogány világgal való konfrontálódás. Lukács ezeket az eseményeket is a tőle megszokott szemléletességgel beszéli el. Az elbeszélések nem konkrét gyülekezetek alapításával vagy történetével függnek össze, hanem általában színezik azt a helyzetet, amelyben az első keresztyén misszionáriusok éltek. Az ábrázolások azonban többet jelentenek, mint egyfajta „missziói lokálkoloritot”: paradigmátikus jelentőségük van.

2.1. Barjézus mágus, álprófeta Cipruson (13,4-12)

Az igen élénk színekkel megrajzolt elbeszélés azt van hivatva bemutatni, hogy milyen „konkurenciával” kell a keresztyén misszionáriusoknak számolni egy pogány világban. Feltűnik ebben az összefüggésben, hogy Pál mennyire komolyan veszi a helyzet veszélyességét, és „erősen ránéz” a mágusra, majd – Szentlélekkel telve – igen kemény beszédet intéz hozzá. A történet egyértelműen mutatja, hogy vannak helyzetek, ahol a hitvalló keresztyéneknek résen kell lenniük, és jottányit sem szabad engedniük. Az igazi csattanó azonban nem is az álprófeta vakságban is megmutatókozó veresége, hanem a prokonzul Szergiusz Paulusz magatartása: „Mikor a helytartó látta a történeteket, hitt, elámulva az Úr tanításán” (13,12). A konfliktus megoldását ismét csak nem egyszerűen a negatívum (a mágus megszegyenülése), hanem a pozitívum, egy másik pogány (ráadásul a helytartó!) hitrejutása jelenti. Itt pedig tetten érhető a lukácsi történelemszemlélet: Isten Szentlelke keserves konfliktusokat is fel tud használni emberek megmentése érdekében.

2.2. Pált és Barnabást Hermésznek és Zeusznak vélik Lisztrában (14,8-20)

Ez az elbeszélés is sokkal több, mint egy színes missziói epizód, hiszen a keresztyén misszionáriusok pogányok közötti szolgálatának kontextusát adja meg. A sokistenhívők tévedése teológiai nyelven úgy jellemezhető, hogy nem tudnak különbséget tenni Teremtő és teremtmény között, következképpen emberekben és földi dolgokban keresik az istenit. 14,18 szerint Pál és Barnabás „alig tudják lebeszélni a sokaságot arról, hogy áldozatot mutasson be nekik”. Ez a tény tehát azt az alapvető nehézséget érzékelteti, amelyben a keresztyén misszió élt, és

amelyben az apostoloknak konfliktust kellett vállalniuk. A lisztrai epizódot – a maga legendáris elemeivel – éppen ezért *modellkonfliktusnak* is nevezhetjük.

2.3. A jövendőmondó szolgálólány meggyógyítása Filippiben (16,16-23)

Ez az epizód történetileg az előzőnél hitelesebbnek látszik, ugyanakkor ez is programszerű: a keresztyén misszió Jézus nevében megment valakit egy démonokkal benépesített világból, amely világot részben a babona, részben az üzleti szemlélet uralja. 16,21 reprezentatív jellemzi azt a pogány környezetet, amelyben Pál és társai az evangéliumot terjesztették: „zsidók lévén, olyan szokásokat hirdetnek, amelyeket nekünk nem szabad sem átvennünk, sem követnünk, mert rómaiak vagyunk!” Csak emlékeztetőül: a zsidó ellenfelek – amint az előző pontban láttuk – könnyen pogánynak minősítették a keresztyéneket, s íme most a pogányság részéről éri őket az a vád, hogy ők zsidók. Igazi két tűz közötti konfliktushelyzet. Isten azonban ezt a konfliktust is jóra fordítja, ráadásul feljebb, mint ahogy azt emberileg remélni lehetett volna: a gyógyítás következtében elszenvedett fogság során találkozhatnak egy újabb pogánnyal, a börtönőrrel, aki ugyancsak megtér.

2.4. Az efezusi ötvösök zavargása (19,23-40)

Az előző pontban is láttuk, hogy a pogány vallás és az üzleti élet mennyire összefonódott a missziói területeken. Filippihez képest az efezusi helyzet még összetettebb, hiszen a gazdasági érdekek és a vallási motívumok mellett a lokálpatrióta érzelmek játszanak még különleges szerepet. Ezek együttese okozza azt a konfliktust, amit az elbeszélés kezdő mondata is kifejezésre juttat: „Abban az időben nem csekély zavargás támadt az Úr útja miatt” (19,23). Az efezusi ötvösök egyaránt félnek mesterségük csödbe jutásától és attól, hogy Artemisz templomát semmibe veszik majd, „így ő, akit egész Ázsia és az egész földkerekség tisztel, el fogja veszíteni dicsőségét” (19,27). A 19,33-ban szereplő Sándor elhallgattatása megint jó példa arra, hogy a pogányok egy kalap alá veszik a keresztyéneket és a zsidókat, hiszen amikor felismerik, hogy zsidó, üvöltözni kezdenek.

Lukács számára azonban a 19,35-ben fellépő jegyző az igazi kulcsfigura, aki ügyes beszédével nemcsak a tömeget szereli le, hanem a keresztyénekről is elismeréssel szól: „ezek az emberek nem templomrablók, nem is káromolják a mi istenőnket” (19,37). Lukács számára ugyanis általában fontos, hogy a képzetesebb, felvilágosultabb emberek pozitívan nyilatkoznak a keresztyénségről. (Vö. Szergiusz Paulusz helytartó 13,12-ben.)

Valószínűsíthető, hogy az efezusi incidens eredetileg Páltól független tradíció volt, amelyet aztán Lukács 19,30k segítségével próbál az apostollal összefüggésbe hozni. Az így létrejött kompozícióban aztán az a feltűnő, hogy Pál és társai (Gájusz és Arisztakhosz, 19,29) szinte végig némák maradnak, szinte csak statisztaszerepük van. Ez azonban azt húzza alá, hogy itt nem a személyek a fontosak, hanem az ügy, a maga vallási és társadalmi összefüggéseiben. Isten végül is a személyektől – legyenek azok akár apostolok – függetlenül is elhozza a konfliktus megoldását.

Összegezve az eddigieket megállapíthatjuk, hogy a kor rendkívül összetett világában a keresztyének újra és újra ütköző helyzetbe kerülnek, mégpedig úgy, hogy a pogányok zsidó-

nak, a zsidók pogányoknak tartják őket. Ezzel szinte visszajára fordul a páli teológiai ars poetica: „zsidóknak zsidóvá, pogányoknak pogánnyá lenni” (1Kor 9,19-23).

3. Gyülekezeten belüli konfliktusok

A fent felvázolt két területhez képest a keresztyén gyülekezeten belül merőben más a helyzet. A gyülekezeten kívüli konfliktusok ugyanis alapvetően konfrontatívok voltak, ahol az apostolok – a missziói helyzetből adódóan – szinte maguk ke-resték az összeütközést a zsidó vagy pogány környezettel. A gyülekezeten belül azonban nem a konfliktus kiélézése történik. A hangsúly itt nem is magára a konfliktusra, hanem annak kezelésére, sőt megoldására esik. Kulcsszónak tekinthetjük a lukácsi szemlélet egészét jól kifejező ὁμοθυμαδόν-t, amit a fordítások általában az „egy akarattal”, „egy lélekkel” fordulatokkal kísérelnek meg visszaadni. Varga Zsigmond szótára egyebek mellett a következő jelentéseket adja meg: egyértelmű, egyhangú, egyező, egybevágó. Hangsúlyozza továbbá, hogy a szó a ὁμός (egy) és a θυμός (kívánság, szenvedély, izgatottság, indulat, harag, felhevülés) összetételéből jött létre. Nem elhanyagolható tényező, hogy a ὁμοθυμαδόν az egész Újszövetségben összesen 11-szer fordul elő, ebből 10 hely az ApCselben található. Néhány példa: „valamennyien egy szívvel és egy lélekkel kitartóan részt vettek az imádkozásban” (1,14); „napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel voltak a templomban” (4,26); „egy szívvel, egy lélekkel fel-emelték hangjukat az Istenhez...” (4,24); „mindnyájan Salamon csarnokában tartózkodtak egy akarattal” (5,12); „a sokaság egy szívvel és egy lélekkel figyelt arra, amit Fülöp mondott” (8,6); „egymás között egyetértésre jutva...” (15,25): Meg lehet jegyezni, hogy az utóbbi igehely – éppen az első keresztyén zsinat összefüggésében – a konszenzus-elvet érvényesíti: a ὁμοθυμαδόν-nak ilyen mai jelentése is van tehát.

Lukács számára mindvégig fontos, hogy a gyülekezet egységéről beszéljen, elsősorban az Istenhez való viszonyban, de liturgiai, érzelmi és értelmi összefüggésekben is. Számára ez különösen azért kulcskérdés, mert a jeruzsálemi gyülekezetet egyértelműen a későbbi egyház modelljeként szeretné láttatni.

A fent bemutatott külső konfliktusok hozadéka egyértelműen pozitív: minél nagyobb a külső fenyegetettség (főleg a nagytanáccsal való összeütközés esetében), annál nagyobb a gyülekezet összetartása. A gyülekezeten belüli konfliktusok ábrázolása tekintetében azonban sokkal visszafogottabb, irénikusabb Lukács, hiszen megkísérli a nézeteltéréseket tompítani. Elhallgatni nem tudja – nyilván saját kora konfliktusai miatt sem –, nem is akarja azokat, hanem a konfliktusokat elsősorban a *megoldásuk felől* mutatja be.

Ezen a ponton sem mozoghatunk általánosságban. Érdemes néhány konkrét igehely alapján megvizsgálni, hogy mi célt szolgálnak Lukácsnál a konfliktus-ábrázolások, és ezen a területen is fellelhető-e nála valamilyen tendencia.

3.1. A hét diakónus választása (6,1-7)

Kétségtelenül a kezdetek legsúlyosabb konfliktusa, legnagyobb válsága ez. A növekvő egyház új problémákat hoz felszínre. Új helyzetben új megoldásokra van szükség. Külön ki kell emelni a szolgálatok megosztásának kérdését, éppen némelyek túlterheltségének elkerülése érdekében. Az új szolgálatokra pedig új embereket kell keresni. Talál a református Jubileumi Kommentár megfogalmazása: „Az új munkások ab-

ból a rétegből kerülnek ki, ahonnan az elégedetlenség hangja hallatszik. Az idején való segítség megszünteti a bajt. A pásztori bölcsesség utat mutat.” (Lenkeyné Semsey Klára, in: A Szentírás magyarázata III, Budapest 1998, 185).

A helyzet súlyosságának megértésére ismernünk kell az itt szembenálló két szociológiai csoportot, amelyeknek vallási színeződése is volt. A „héberék” Palesztinában éltek, arámul beszéltek, s eddig lényegében csak ők voltak vezető szerepben. A másik oldalon állnak a „hellenisták”, a görögül beszélők és görög műveltségűek, akik a diaszpórából kerültek Jeruzsálembe. (Élete végére sok hellenista zsidó Jeruzsálembe költözött – közülük, úgy látszik, sokan keresztyénné lettek.)

A békétlenség fő területe aligha az özvegyek ellátása vagy a szegénygondozás volt. A feszültségek alighanem mélyebbek voltak, csak éppen Lukács említett irénizmusa kevésbé hangsúlyozta azokat. Mert hogy lényeges teológiai különbségek is voltak közöttük, azt jelzik az István ellen később felhozott vádak is: „megváltoztatta azokat a szokásokat, amelyeket Mózes hagyott ránk” (6,14).

Lukács a konfliktust nagyon röviden mutatja be – annál részletesebben szól annak megoldásáról.

Mindenek előtt figyelemre méltó, hogy a konfliktus a tizenkettek javaslatára oldódik meg. Ők azok, akik érzékelik a bajokat, összehívják a tanítványok gyülekezetét, levonják a szükséges konzekvenciákat, döntést hoznak, amit aztán végre is hajtanak és hajtatnak: hivatalosan szolgálatba helyezik a heteket. Mindennek a *konfliktusmenedzselésnek* a közvetlen következménye, hogy „Isten ígéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben” (6,7).

A lukácsi módszer megértéséhez látnunk kell azt a sajátos feszültséget, amely 6,1 és 6,2 között fennáll, s amelyet felületes bibliaolvasással talán nem is érzékelünk. A hellenisták zűgölődésének bemutatása (6,1) után ugyanis a tizenkettek részéről önkritikus megnyilvánulást várnánk. Ehelyett 6,2 szerint ők azt jelentik ki: nem helyes, hogy ők elhanyagolják az ige-szolgálatot... Mindez azonban csak látszólag következtelen, ugyanis Lukácsnál már tendenciának tekinthetjük a gyülekezeti tisztségek kialakulását, illetve azok szétválasztását, ami később az ige- és a diakóniai szolgálat elkülönülése nyomán az *episzkoposz*, illetve a *diakónus* tisztségének szétválasztásához vezet. A 6,2-ben megfogalmazott cél alapján tehát az a helyes, ha az apostolok (a leendő episzkoposzok) zavartalanul az „opus propriumukkal” foglalkoznak.

Lukács zsenialitása kétségkívül az, hogy a konfliktust a megoldás, a kibontakozás felől képes ábrázolni. Ezért aztán – *immár a megoldás felől* – maga a konfliktus is szükségszerűnek, sőt jónak tűnik fel, mint ami megfelelő irányba vitte a gyülekezet életét. Tapintatosan, de érthetően szól arról, hogy az esedékes irányváltáshoz konfliktusokra volt szükség. Vagy a másik irányból nézve: a válság arra volt jó, hogy abból kilábalva meg lehessen újulni. A diakóniai krízisből (szegényellátás, özvegyasszonyokkal való törődés) a gyülekezet stabilizálódásáig jutottak, amelynek során a legfontosabb, az ige hatékonyabb terjedése valósult meg.

A konfliktusmegoldással – vagy sarkítva: magával a konfliktussal – tehát előbbrejut az egyház: 6,7 kitételét az ige terjedéséről és a gyülekezet növekedéséről így nem egyszerűen egy hurráoptimista zárómondatnak, hanem ezen eredményesség érzékeltetésének kell tartanunk. A konfliktus – és annak legyőzése – azt eredményezte, hogy a jeruzsálemi gyülekezet fejlettebb stádiumba jutott, mintegy magasabb sebességre kapcsolt.

Hangsúlyozni kell, hogy a bemutatott konfliktus szinte a

Szentlélek által adott lökésként jelent meg, amely arra ösztönzött, hogy nem szabad egy helyben állni, hanem lépni, változtatni kell.

Figyelemreméltó a konfliktuskezelés módja: az új munkások – mint láttuk – abból a rétegből kerültek ki, „ahonnan az elégedetlenség hangja hallatszott”, s megvalósult, hogy „az idején való segítség megszünteti a bajt”.

Amilyen radikális volt a váltás a gyülekezet szervezeti és életében, olyan tapintatosan, diplomatikusan ment az végbe. Senki nem érezte magát vesztesnek. Mind a „hellenisták”, mind a „héberék” emelt fővel jöhettek ki a konfliktusból. Az eredményesség és a hatékonyság visszaigazolta a döntés helyességét.

3.2. Péter beszámol Jeruzsálemben a pogányok megtéréséről (11,1-18)

Ez az itt rövidebben tárgyalandó szakasz az ősegyház második súlyos belső krízisének megoldásáról tudósít. A Pálhoz képest konzervatívnak számító (vö. Gal 2,11-14) Péter (!) ellen az a vád fogalmazódott meg, hogy körülmételetlen emberekhez ment be, és együtt evett velük (11,3). Lukács történelemszemlélete szempontjából döntő fontosságú esemény ez – és mint ilyen, inkább a redakció, mint a tradíció része –, hiszen megvalósul a nyitás a pogányok felé. Természetesen nehéznek és vitatottnak bizonyult ez a folyamat, amelynek jelentős ellenzéken volt.

A nézetkülönbséget a 11,2 mutatja be: vitába szálltak Péterrel a zsidó származású hívők. Pusztán történeti szempontból ez egy igazi konfliktushelyzet, amelynek kimenetelét az olvasó érdeklődéssel várja. Lukács azonban nem egyszerűen történelmet, hanem teológiailag értelmezett történelmet ír. Ebből a szempontból pedig döntő jelentőségű, hogy az olvasó a könyv előző, 10. részéből már tudja, hogy a pogányok felé való nyitás magának Istennek az akarata volt, hiszen órájuk is kitöltött a Szentlélek. A kérdés ezek után már nem az, hogy megoldódik-e a konfliktus, hanem az, hogy *hogyan*. A 11,18 éppen ezért Isten már megvalósult cselekedeteit beszéli el („a pogányoknak is megadta az Isten a megtérést az életre”), amelynek hallatán aztán az ellenzők is megnyugszanak.

Összefoglalóan itt is elmondhatjuk, hogy Lukács ebben az esetben is a megoldás felől mutatta be a konfliktust. A konfliktus- és konfliktusmegoldás-ábrázolás célja az érintettek szemének megnyitása annak meglátására, aminek Isten akarata szerint ideje van. A megoldás ebben az esetben is tapintatos: formailag nem egyik irányzat diadalmaskodik a másik fölött (vagyis nem az emberi érvek a döntőek), nem is valamilyen félúton találkozó kompromisszum, egyfajta paktum köttetik, hanem az addig szembenálló felek együttesen ismerik fel azt az utat, amelyen Isten vezetni akarja gyülekezetét.

3.3. Az apostoli zsinat (15,1-35)

Ebben az esetben Gal 2-vel lehet egybevetni a szöveget annak bizonyos megállapítására, hogy Lukács igyekszik tompítani a konfliktus életét. (A két hagyomány közötti különbség azonban ennél természetesen összetettebb.) A tompítás szándéka a 15,1 „némelyek azt tanítják...” tapintatos megfogalmazásában is megnyilvánul. Kik ezek a némelyek? A 15,5 ad erre egyértelmű választ: akik a farizeusok pártjából lettek hívők. Láttuk, hogy Lukács számára mennyire fontos Péter jeruzsálemi fogadtatása (11,1-18), ahol tehát már döntés született a fő irányvonalról. Itt semmiképpen sem következhet a vi-

ta új megnyitása, hanem azok vetik fel a megtérés és körülmételedés kérdését, akik a 11. rész eseményei óta lettek hívők. Ez a konfliktus is – akárcsak a diakónusok választásának szükségessége – a gyülekezet növekedésével függ tehát össze. E növekedést pedig az eredményezi, hogy a keresztyénekhez mind „balról” (a hellenisták közül), mind „jobbról” (a farizeusok pártjából) újabb hívek csatlakoznak. A konfliktus tehát egy amúgy örvendetes jelenség kétségkívül komolyan veendő kísérőjelensége.

Lukács a szembenállást – Gal 2-vel ellentétben – nem a jeruzsálemi „konzervatívok” és az antióchiai „liberálisok” között mutatja be, hanem a *jeruzsálemi gyülekezeten belül*. Így még jobban kifejezésre jut az egymásra utaltság.

A konfliktusábrázolás ebben az esetben is arra nyújt a szerző számára lehetőséget, hogy az Isten által megnyitott új útra vezesse olvasóit. Feltűnő ugyanis, hogy itt is – akárcsak a 11,18-ban – Isten korábbi cselekedete a hivatkozási alap. Péter így kezdi beszédét: „Már régtől fogva engem választott ki Isten, hogy a pogányok az én számból hallják az evangélium igéjét” (15,7), a későbbiekben pedig (15,16k) immár Jakab is csatlakozik Péterhez, ráadásul úgy, hogy ő is az Írásra hivatkozik. Nem kevesebbet jelent ez, mint hogy Jakab (!) szerint az Ószövetséggel legitimálható a pogánymisszió.

A ὁμοθυμαδόν fent említett konszenzussalve hangsúlyozottan fogalmazódik meg a zsinat határozatában („egymás között egyetértésre jutva...” 15,25), ami tehát azt jelenti, hogy az Isten által megszabott irányt az egyház minden tagjának – a korábbi „némelyeknek” is – egy szívvel, egy lélekkel el kell fogadnia.

Végül itt is érvényes a korábbi rend: ami már egyszer eldőlt, arról nem szabad újra vitát nyitni. A továbbiakban Lukács nem is tudósít ehhez hasonló nézetkülönbségekről.

3.4. Pál Jeruzsálemben (21,17-26)

Lukács e látogatás leírásán keresztül is az egyház egységét kívánja demonstrálni. A korábbi események – és a páli levelek tanúsága alapján – ugyanis arra lehetne számítani, hogy lendületes pogánymisszióját „némelyek” legalábbis fenntartással fogadják. 21,17kk szerint azonban a jeruzsálemiek pozitívan fogadják Pál beszámolóját. Jakab sem szól semmit ellene, hiszen az visszaesés lenne a 11., illetve a 15. részben ismertett események és döntések mögé. Pál állítólagos hitehagyását 21,21 mint róla terjesztett tévinformációt mutatja be, ráadásul rögtön közölve is annak határozott cáfolatát. A gyanú végleges eloszlatására demonstratív cselekedetre kéri: menjen be a templomba, mutasson be áldozatot, vállalva a názírfogadalmat tett négy férfi költségeit (21,23k). Pál teljesíti ezt a kérést, mert fontos számára a gyülekezet egysége, a ὁμοθυμαδόν. Itt nincs helye annak, hogy vélt vagy valós sérelmeit felemlgesse, hanem a maga részéről mindent el kell követnie a közösség egységéért és ezáltal az ige akadálytalan terjedéséért.

Összegzés

A korai keresztyénség *kifelé* kétfrontos harcot vív. Gyakran két tűz közé kerül. A pogányok zsidónak, a zsidók pogánynak tartják a keresztyéneket.

Az ApCsel-ben ábrázolt gyülekezet – amely a szerző szándéka szerint a későbbi egyház mintájául szolgál – *befelé*, a ὁμοθυμαδόν jegyében, a konszenzust kell hogy keresse, az „egy szívvel, egy lélekkel” állapotba kell hogy eljusson.

Az ábrázolt konfliktusok alapján nem személyi jellegűek,

azokat félre kell tenni. (A könyv hallgat például a Péter-Jakab váltásról a jeruzsálemi gyülekezet élén, továbbá nem szól Pál és a római gyülekezet esetleges nézeteltéréséről).

A konfliktusok az ApCsel szerzője számára a megoldások felől érdekesek. A konfliktusmegoldással előbbre jut az egyház.

A kibontakozás után, immár visszafelé tekintve, meg lehet állapítani: kellene a konfliktusok az előbbre jutáshoz.

A Szentlélek konfliktusokat is fel tud használni emberek megmentése érdekében.

Amiben egyszer döntés született, azt már nem lehet kétségbe vonni.

A konfliktuskezelés tapintatos: Lukács nem hirdeti a győzteseket és veszteseket, nem is a félúton-találkozás kompromisszumát képviseli, hanem Isten akaratának közös elfogadására teszi a hangsúlyt.

Az Istenre figyelés ilyen szükségessége tézisszerűen is megfogalmazódik 5,29-ben: „Istennek kell inkább engedelmeskedni, mint embereknek”.

Csepregi András

Válaszd az életet! Választhatod...? II.

Pál apostol

Következő állomásunk Pál apostol Római levele, az első olyan keresztyén írás, amelyik rendszerező igénnyel veti fel a bűn és a megváltás, a törvény és a kegyelem összefüggéseit. Pál kiinduló kérdését témánk összefüggésében fogalmazva így ragadhatjuk meg: mi az oka annak, hogy az ember Isten útja helyett a rosszat választja, és speciálisan mi a magyarázata annak, hogy Izrael népe nagy többségében nem ismerte fel, nem választotta Messiásának a feltámadott Názáreti Jézust? Pál kérdései nem teljesen újak, hiszen az ember érthetetlen rossz útjairól és Izrael Istennel szembeni hűtlenségéről sok próféta beszélt előtte is, de Pál az első Jézus követői között, aki összefüggő válasz kidolgozására törekszik. A rendszerező igény viszont minőségileg új megoldást szül. Míg Mózes, a próféták vagy akár Jézus nem gondolati rendszert alkottak, hanem utat mutattak és az út járására indították tanítványaikat és követőiket, ezáltal újra meg újra választás elé állították őket, Pál rendszerében nagy hangsúlyt esik az elvi-gondolati előfeltételekre. Ráadásul, a rendszeralkotó többnyire nincs tisztában gondolati rendszere korlátaival, a rendszer faggatójának viszont ki kell ismernie a rendszer korlátait, ha maga is hozzá szeretne férni a rendszer eleven és elevenítő középpontjához. Röviden: Pál és a későbbi rendszeralkotók műve nemcsak segítséget, de terhet is jelent, amivel az értelmezés során számolnunk kell.

Mindenekelőtt azt kell világosan látnunk, hogy Pál apostol gondolatmenete végén ugyanoda jut el, amit Mózes és Jézus esetében megmutattunk: olyan közösségi életrendet vázol fel, amely a keresztyéneket egy, a környezetüktől radikálisan különböző értékvilág mellett elköteleződésre szólítja fel. A Római levél etikai szakaszának kezdetén így ír: „Az Isten irgalmára kérlek tehát titeket, testvéreim, hogy okos istentiszteletként szánjátok oda testeteket élő és szent áldozatul, amely tetszik az Istennek; ne igazodjatok a világhoz, hanem változtatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarat, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.” (Róm 12,1-2)

A következő versekben Pál néhány elemi egyszerűségű szabályt és felszólítást fogalmaz meg, amelyek helyenként feltű-

nően hasonlítanak a Hegyi Beszédben mondottakhoz. Jézus egyik legfontosabb tanítását így ismétli meg: „*Ne álljatok bosszút önmagatokért (...)* Sőt, »ha éhezik ellenséged, adj ennie, ha szomjazik, adj innia, mert ha ezt teszed, paraszat gyűjtesz a fejére«. Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat jóval.” (Róm 12,20-21)¹

A Római levél első tizenegy fejezetében kibontott gondolatmenet témánk szempontjából úgy egyszerűsíthető, hogy abban Pál elmondja, hogy mi mindennek kell történnie az emberrel ahhoz, hogy képes legyen megfelelni az alternatív etika kihívásainak, azaz képes legyen arra, hogy a rosszal szemben a jót válassza, a halállal szemben az életet. Nagyon vázlatosan így foglalhatjuk össze a gondolatmenet lényegét:

Az ember képtelen arra, hogy Isten rendje szerint éljen, a zsidók nem tartják be az írott törvényt, az úgynevezett pogányok pedig, bár bizonyos mértékig megértik Isten akaratát a természet és a történelem vizsgálata által, mégsem élnek aszerint. Az élet helyett a halált választotta ezért Isten haragja sújtja az egész emberiséget; a törvény útja járhatatlannak bizonyult. Isten és ember kapcsolatának más alapon kell megújulnia, ezért Pál visszanyúl egy, a mózesi törvényadást megelőző történelemhez, Ábrahám példájához. Az „átnyúlással” a törvény másodlagos szerepét hangsúlyozza, Ábrahám pedig azt az ősatyát mutatja be, aki hitt Isten ígéréiben – gyermektelenül hitte, hogy Isten nagy nép atyjává teszi –, s Istennel való kapcsolata kizárólag ezen a hiten alapult, Isten ezért a hitért tartotta Ábrahámot igaznak. A mi témánk összefüggésében foglal-

¹ Az első részben már idézett Walter Wink megállapítja, hogy Jézusnak az erőszakmentes aktív ellenállással kapcsolatos mondásai pontosabban őrződtek meg az újszövetségi levelekben, mint a Hegyi Beszédben. Róm 12 és Mt 5, illetve Lk 6 eleve olyan sok párhuzamot mutat, hogy bátran feltételezhetjük, hogy a három író ugyanabból a hagyományból merít; a legkorábbi ránk maradt írott változat pedig Pálé. Az „én pedig azt mondom nektek, hogy ne szálljatok szembe a gonosszal” (Mt 5,39a) régebbi és pontosabb változatának tekinthetjük tehát a fenti „Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat jóval” mondatot; hasonlóan ír Pál 1Thessz 5,15-ben: „senki se fizessen a rosszért rosszal, hanem törekedjetez mindenkor a jóra egymás iránt és mindenki iránt”; sőt ide tartozik 1Pt 3,9 is: „Ne fizessetek a gonoszért gonosszal, vagy a gyalázkodásért gyalázkodással, hanem ellenkezőleg: mondjatok áldást, hiszen arra hivatottok el, hogy áldást örököljetez”. Mindezek alapján Wink Mt 5,39a-t a gonoszhoz való feltétel nélküli alárendelődésre való felszólítás helyett így értelmezi: ne tükrözd vissza a gonoszt. Ez az értelmezés az alapja a további versek azon magyarázatának, amit az előadás első részben részleteztünk. Wink im. 185-186

* A IX. Országos Evangélikus Pedagógus Találkozón, Nyíregyházán 2000. július 1-jén elhangzott előadás bővített változata.

mazva: Ábrahám választása az a döntés volt, hogy kitartóan bizott Isten ígéretében amíg az be nem teljesült. Ábrahám hite mindnyájunk számára követhető példa, s ahogyan Isten hitéért igaznak fogadta el Ábrahámot, úgy minket is igaznak fogad el: „De az, hogy »beszámította neki igazságul«, nem egyedül érte van megírva, hanem értünk is, akiknek majd beszámítja, ha hiszünk abban, aki feltámasztotta a halottak közül Jézust, a mi Urunkat, aki halálra adatott bűneinkért és feltámasztott megigazulásunkért.” (Róm 4,23-25)

Ezen a módon konkretizálódik a Római levél nyitó tétele: „Az igaz ember pedig hitből fog élni” (Róm 1,17). Az ember nem képes a jót választani a rosszal szemben a törvény útjának követése által, azaz, ahogyan Pál ennek kifejezését rögzítette, a „cselekedetek” által, de képes lehet erre akkor, ha „hitben él”, azaz a feltámadott Jézussal való közösségben él, amely közösség Isten Lelkének hatalmából épül. Jézus az „új Ádám”, aki gyökeresen megfordította a világban uralkodó rossz irányokat: míg az „első Ádám” bukása révén a halál öröklődött az egyik nemzedékről a másikra, aminek Mózes kőbe vésett törvénye sem tudott gátat vetni, addig Jézus „igazsága minden ember számára az élet megigazulásává” (Róm 5,18) lett. A Római levél főtémája a Jézussal való kapcsolatnak, azaz az új életben való részesezésnek részletes és szuggesztív erejű kidolgozása. Az új élet szabadságot ajándékozik az embernek: szabadságot a teremtményi lét korlátai között átél pusztító hatalmaktól: a bűntől, a haláltól, valamint a törvény, a teljesítmény kényszerétől. A szabadságot ajándékozó új élethez a Krisztussal való közösség révén vezet az út, ami magában foglalja a Krisztus halálában való részesezést is: „...mi, akik Krisztus Jézusba kereszteltettünk, az ő halálába kereszteltettünk, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is új életben járjunk.” (Róm 6,3-4) Az új életben részesezlni fog a zsidóság is, amely Pál korában elutasította a Messiaszt; Pál szinte történetfilozófiai szélességű elmélet segítségével igyekszik megragadni Jézus Krisztus Istenének a zsidósághoz vezető útját, amelyet, végső soron, ő is „kiküthathatatlanná” (Róm 11,33) ismer meg. A lényeg tehát: a levél derekas részében kifejtett elméleti alapvetés azt a célt szolgálja, hogy Pál ismét, átgondolt alapokon, és egyetemes érvénnyel megszólaltathassa: „*Senkinek se tartoztatok semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek; mert aki a másikat szereti, betöltötte a törvényt. Mert azt, hogy ne paráználkodj, ne ölj, ne lopj, ne kívánd, és minden más parancsolatot ez az íge foglalja össze: »Szeresd felebarátodat, mint magadat.« A szeretet nem tesz rosszat a felebarátnak. A szeretet tehát a törvényt betöltése.*” (Róm 12,8-10)

A Római levélben Pál olyan dogmatikai alapvetést fogalmazott meg, amely folyamatosan meghatározó erejű a keresztyén gondolkodás számára. Pál képes volt arra, hogy egyszerre hangsúlyozza Isten szabadságát és az ember szabadságát, Isten felelősségét és az ember felelősségét, úgy, hogy közben világosan megmutatja a teremtő és a teremtmény közötti különbséget, de nem engedi, hogy egyikük szabadsága magába szippantsa a másik szabadságát, vagy egyikük felelőssége feloldja, átvállalja a másik felelősségét. Egy jó dogmatikai alapvetésnek ezeket világosan ki kell mutatnia, s ez teszi lehetővé, hogy beszélhessünk a megváltott ember szabadságáról és arról a szabadságban fogant lehetőségről, hogy választhatja a jót, azaz a szeretet útját. (A szabadság és a szeretet összefüggésének szerkezetét Pál a Galata levélben is hasonló módon építi fel.²)

² Figyelemre méltó Rudolf Schnackenburg értelmezése: Krisztus követése – ma. Válaszok és útmutatások az Újszövetségből. Egyházforum könyvei 6, Luzern, 1990. Különösen: 61kk

A választás tétjére és perspektívájára nézve pedig Pál után sem mondhatunk kevesebbet, mint amit Mózes, a próféták és Jézus mondott, s aminek a súlyát, mint láttuk, maga Pál is pontosan felmérte.

Mindezek után röviden megfogalmazhatunk néhány jellegzetes gondolkodásbeli hibát, amely elhomályosíthatja a jó választásának lehetőségét és tétjét. Ilyen hiba lehet, ha valaki elvesz a dogmatikai alapvetés részleteiben, leragad annak egy-egy olyan pontjánál, amely számára elemi erejű megvilágosításként hat, s elveszíti az egész perspektívát, nem látja a fától az erdőt. Éppen a Római levélben egy sor olyan megragadó erővel megfogalmazott kijelentés található, amelyekre egész világmagyarázat építhető fel: a hit és a cselekedetek diametrikus szembeállítás, vagy Isten és az ember végtelen minőségi különbségének hangsúlyozása. Ha valaki nem ismeri fel, hogy ezek a gondolatok Pál kezében eszközök ahhoz, hogy a fenti célhoz eljusson, ezeknek az elemeknek önálló jelentőséget kölcsönözhet, és belőlük önálló érvényű következtetést vonhat le. Pálra hivatkozva így gyakran megjelent a keresztyén gondolkodás során a determinista vélemény, miszerint az, hogy az ember Isten kegyelmének kiszolgáltatott, vagy más szavakkal, hogy egyedül Jézus életében gyökerezve épülhet újjá új élete – ami igaz – azt jelentené, hogy képtelen a jóra, nincs választási lehetősége, és cselekedetei mindenestül értéktelenek – ami, ha kategorikus állítás, hamis következtetés. Mindezek előrebocsátása után fordulunk gondolatmenetünk utolsó pontja felé, és röviden megvizsgáljuk az evangélikus reformáció örökségét.

Luther

Az evangélikus reformáció még a híres wittenbergi esemény előtt azzal kezdődött, hogy Luther kínzó kérdésére: „Hogyan lehetek igaz Isten előtt?”, Pál apostol Római levelében találta meg a választ: „Az igaz ember pedig hitből fog élni”. Természetes, hogy Luther számára a Pál által megalkotott értelmezési keret döntő jelentőségűvé vált, Jézushoz, általában Isten igazságához, de még saját maga jobb megértéséhez is a páli teológián keresztül találta meg az utat. A következőkben egy „mélyfúrás” végzünk: megvizsgáljuk, hogyan érvényesül a „választás” lehetőségére nézve a páli gondolkodásmód Luther két alapvető iratában, *A keresztyén ember szabadságáról* írt értekezésben és a *Nagykátéban*. Ez a vizsgálat természetesen távolról sem lehet teljeskörű: céloom csupán az, hogy rámutassak a reformátornak egy olyan újítására, amely a reformáció későbbi története során súlyos teherként jelentkezett, s amelyet nekünk éppen a reformációban megjelenő egyetemes keresztyén igazság megragadása végett tisztáznunk kell.

[A keresztyén ember szabadságáról] szóló értekezést Luther 1520-ban X. Leó pápának írta, az első olyan irat, amelyben a fiatal reformátor röviden összefoglalja tanítását. Az Értekezés gondolatmenetét egy paradox tételpárral kezdi: „*A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek.*

„*A keresztyén ember készsége szolgálja mindennek és alá van vetve mindenkinek.*”³

A két tétel, folytatja Luther, látszólag ellenkezik egymással, „*ha azonban kitűnik róluk, hogy összeillenek, akkor kitűnően igazolják tanításunkat. Mert mindkét tétel magától Páltól származik, aki ezt mondja 1Kor 9,19-ben: »Ámbár szabad vagyok,*

³ Luther Márton négy hitvallása. Fordította és bevezetéssel látta el D. dr. Pröhle Károly. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983. 33

mindenek szolgáljává tettem magamat», valamint Róm 13,8-ban: »Senkinek semmivel ne tartoztatok csak azzal, hogy egy mást szerettetek«. Mert a szeretet természeténél fogva készséges és engedelmes az iránt, akit szeret. Így Krisztus is, ambár mindennek Ura, mégis asszonytól született, törvény alá vette; egyszerre szabad és szolga, egyszerre van Isten képében és szolga képében.⁴

Az érvelés révén, melyben bőségesen merít mind az újszövetségi képekből, mind ókori teológusok műveiből, Luther végül újrafogalmazza a páli alap gondolatot: a Krisztussal való közösség révén a keresztyén ember felszabadul arra, hogy szeresse a másik embert, azaz választhassa érte a jót. A páli és a lutheri érvelésben hajszálnyi különbségeket találhatunk, de a szabadság és a szeretet összefüggésének rendjét egyként hangsúlyozzák: a szabadság szüli a szeretetet és fordítva, a szeretet szabaddá tesz, s mindkettő a Krisztussal való egységből származik. A nyitó tételekben szereplő szolgaság ebben a rendben a szeretet cselekedete, amely révén önként lemondok valamiről azért, hogy a másik is beléphessen a szabadság és a szeretet dinamikus erőterébe, s ezáltal, ahogyan Luther fogalmazza, „a másik ember számára Krisztussal lehetek”⁵. Aki így szolgál, az nem szűnik meg úr lenni⁶, ez a szeretet nem szünteti meg a szabadságot. Krisztusban a jó választása nemcsak igény, nemcsak belső kényszer vagy szünni nem akaró kihívás, hanem újra és elvehetetlenül az ember valószínűsége.

Az *Értekezés* megírása óta kilenc esztendő telik el, Luther talán leghíresebbé lett műveit, a kátékat írja. A kilenc esztendő viszont súlyos eseményekkel terhes, s Luther is megváltozott. 1525-ben kitört, pusztított, majd saját vérebe fulladt a nagy német parasztlázadás, amely kezdetben és nem minden jog nélkül Luther szabadságprogramjára is hivatkozott, s amely végül az anarchia iszonyatának emlékéit hagyta maga után. A kátéíró Luther a rend formáit keresi, a rendét, melynek keretei között megérlelődhetnek a reformáció gyümölcsei. Nincs könnyű dolga. A római egyház szakrálisan megalapozott rendjét a reformáció gyülekezetei lerázták magukról. A radikális reformáció autonóm, ma azt mondanánk, karizmatikus gyülekezeteit a kontinens urai üldözték; ezek majd csak az Atlanti-óceán túlsó partján tudtak letelepedni. Luther a reformáció védelmét végül a tanításaival szimpatizáló tartományok fejedelmeire bízta. Lehet, hogy nem volt más választása, s ezzel a döntéssel biztosította hitbéli felismeréseinek intézményesülését az európai kontinens közepén. Így azonban a német tartomány abszolút uralkodója is tényezővé lett a gyülekezet és általában a gyakorlati keresztyénség számára, s mivel hit és élet egy teológus számára összefügg, Luther praktikus döntése módosította Luther teológiáját is.

A negyedik parancsolat, „Tiszteld atyádat és anyádat!” magyarázatát a *Nagykátéban* Luther olyan megállapítással kezdi, amely eltér attól az egybehangzó tanúságtételtől, amit az előbb Mózesről kezdve Pálon és Jézuson át a fiatal Lutherig megismertünk: „Ezt az atyai és anyai hivatást Isten – minden neki alárendelt hivatásnál jobban – külön kitünteti azzal, hogy nem egyszerűen azt parancsolja, hogy szeressük szüleinket, hanem hogy tiszteljük őket. Testvér és általában felebarát iránt ugyanis nem parancsol nagyobbat a szeretetnél. Az atyát és anyát tehát elkülöníti és kiemeli minden más földi ember közül, és maga mellé ülteti. Mert a szeretetnél sokkal több a tisztelet: nemcsak a szeretetet foglalja magában, hanem a tisztességtu-

dást, alázatot és hódolatot is. (...) Szoktassuk tehát az ifjúságot ahhoz, hogy Isten helyettesét lássa a szülőben (...) Magaviseletük vagy hibájuk nem fosztja meg őket méltóságuktól. Nem az embert kell tehát néznünk, hogy milyen az, hanem Isten akaratát, amely ezt parancsolja, és így rendelkezik. Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, magunk között azonban nem lehetünk meg ilyen egyenlőtlenség és Istentől rendelt különbség nélkül. Isten parancsaként kell tehát megtartanunk azt a rendet, hogy te engedelmeskedel nekem, a te atyádnak, én pedig feljebbvalód vagyok.”⁷

A szülői hatalmat és a szülő iránti köteles tisztelet parancsát Luther még ugyanezen a szakaszon belül kiterjeszti a tanítókra, a lelkészekre és a világi felsőbbbségre is, hiszen „a szülői hatalomból ered és terebélyesedik ki minden más hatalom is”⁸. Ezáltal értelemszerűen a fejedelem is Isten helyettesévé válik, s a vele szembeni engedetlenség Isten iránti engedetlenséggé. Luther gondolkodásának ezt a fejleményét két szempontból vizsgáljuk meg: mit jelent *A keresztyén ember szabadságáról* szóló értekezésben vázolt struktúrára nézve, és mit jelent fő témánk, az értékválasztás lehetőségére nézve.

Azáltal, hogy a „szabadság és szeretet” dinamikus szerkezetéhez hozzányúl Luther olyan módon, hogy a tiszteletet a szeretet fölé helyezi, értelemszerűen megváltozik a szerkezet másik eleme is, azaz valami a szabadság fölé fog rendelődni. Ez a valami a tisztelet természetes párja, az engedelmesség, amint erre itt Luther maga is utal. Ha azonban a szabadságot felülírja az engedelmesség igénye, ezzel megszűnik a szeretet forrása is, s a másik oldalon a tisztelet mellett legjobb esetben a hála jelenik meg, mint válasz arra a jóra, amely a születtől vagy a feljebbvalótól származik. Valóban, a lutheri teológia egyik kulcsszava lett a hála, amely azt hivatott megvilágítani, hogy hogyan születik meg bennem, Isten jóságának, a szülő jóságának, a tanító vagy az államfő jóságának elfogadjában a másik iránt tanúsított jóság. Az „engedelmesség és tisztelet” vagy az „engedelmesség és hála” rendszere ugyanolyan kiegyensúlyozott rendszer, mint a „szabadság és szeretet” szerkezete, csak éppen az utóbbi dinamikája hiányzik az előbbiekből. S ami itt számunkra a legfontosabb: ezekben a struktúrákban elhomályosul az a lehetőség, hogy értékek között választhatok. A felettem állóban a feljebbvalót kell tisztelnem, csak azért, mert felettem áll, függetlenül attól, hogy mit képvisel, milyen példát ad, milyen értékek elsajátítására biztat. A tisztelettem nem az értéknek szól, hanem a felettem álló helyzetének, s a tiszteletnek csak esetleges kiegészítője a hála. A tisztelet és a hála gesztusa erőteljes konzerváló tényezők, képesek arra, hogy igazi értékeket közvetítsenek, amennyiben igazi értékekre irányulnak; önmagában azonban mindkettő kitöltetlen csekkhez hasonlít, s a gesztus tartalma egyedül attól függ, amivel a felülálló megtölti. Ahol a tisztelet vagy a hála igénye a szeretet lehetősége fölé kerekedik, ott eltűnik a szabadság is és vele együtt a választás lehetősége. Mindezek után ennek a helyzetnek egy különleges megnyilvánulását vizsgáljuk meg reformátorainknak „a világi renddel” kapcsolatos állásfoglalásában.

Melanchthon

1530-ban íródott meg.
Az Ágostai Hitvallás XVI. cikke és annak apológiája összegzi reformátorainknak a világi renddel, azaz a hívőnek, a gyülekezetnek a politikummal való kapcsolatára vonatkozó tanítását.

⁴ i. m. 34

⁵ i. m. 61

⁶ i. m. 61

⁷ i. m. 147

⁸ i. m. 154

Számunkra ennek az összefüggésnek a megvizsgálása azért is fontos, mert a választás lehetőségét felmutató eddigi példánkban, Mózesről kezdve Jézuson keresztül egészen Pálig, a „választást” mindig szociális és politikai összefüggésben is megragadható döntés, illetve értékválasztás értelmében is konkretizáltuk. Melanchthon, amint Leif Grane megmutatja⁹, ezekben a szakaszokban nemcsak Luthernek a negyedik parancsolat magyarázatában megismert lépésére, hanem számos, a tárgyhoz tartozó megnyilatkozására is épít, így szavainak háttérben ott áll az „Isten kétféle kormányzására” vonatkozó ismert lutheri gondolatmenet is.

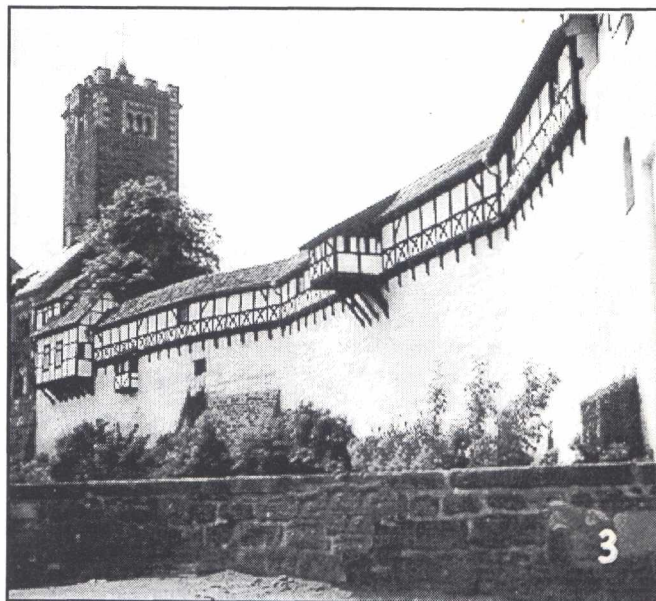
A XVI. cikk szavai szerint „*az evangélium a szív örökkévaló igazságát tanítja. Ezzel azonban nem forgatja fel az állami vagy a családi élet rendjét; nagyon is megköveteli, hogy azt Isten rendelkezéseként megtartsuk és a szeretetet ebben a rendben gyakoroljuk. A keresztyének tehát kötelesek felsőbbsegeknek és a törvényeknek engedelmeskedni, hacsak azt nem követelik tőlük, hogy bűnt kövessenek el; mert akkor inkább Istennek kell engedelmeskedniük, mint embereknek. Csel 5,29.*”¹⁰ Ez a gondolatmenet látszólag pontosan követi a páli érvelés rendjét, amint az a Római levélben előtűnik áll. A 13,1-6-ban ír Pál a felsőbbség iránti köteles engedelmeségről, melyet azután két lépésben relativizál. A 7. versben a különbségtétel képességét igyekszik elmélyíteni: „*Adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok*”, és nem azt, amit az talán jogtalanul követel; a 8. versben pedig, mint már láttuk, a szeretetet teszi meg végső mércévé: „*Senkinek ne tartozzatok semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek*”. Ezzel a kettős relativizálással Pál felépíti a feltétlen engedelmisség igényének azt a kontrollját, amit Melanchthon a Cselekedetek könyvéből idéz. A két érvelés különbsége viszont döntő jelentőségű: míg Pálnál a szeretet a cselekvés végső mértéke és kontrollja, Melanchthonnál a szeretet a köteles engedelmisség által megszabott körben gyakorolandó, azaz, Lutherhez hasonlóan, Melanchthon alárendeli a szeretetet a tisztelet és az engedelmisség parancsának.

Ez a változás, mint láttuk, megbontja a szabadság és a szeretet összetartozásának dinamikus szerkezetét, a világi rendre való alkalmazás során pedig végtelenül elbizonytalanítja az „inkább Istennek kell engedelmeskednünk, mint embereknek” kontrollját. Mi adhat okot az ellenállásnak, mi minősíti bűnnek a felsőbbség rendeleteit, ha eltűnik a szeretet mércéje, s vele együtt az a lehetőség is, hogy egyén és közösség kialakíthassa a véleményét arra nézve, hogy adott helyzetben miben ismeri fel a szeretet útját, és miben nem? Az engedetlenség alkalmazásának problematikussá voltára éppen Melanchthon ad sokatmondó példát a XVI. cikk részletesebb kifejtésében, az Apológiában.

Az Apológia XVI. cikkében Melanchthon megismétli, hogy „*Krisztus országa lelki, nevezetesen Isten ismeretére, Isten féltelmére és a hitre, az örök igazságra és örök életre vezérel; viszont külső vonatkozásban meghagy bennünket a törvényes világi intézmények keretében; (...) az evangélium nem is nyújt új törvényeket a világi rendre vonatkozólag, hanem azt rendel, hogy engedelmeskedjünk a meglévő törvényeknek, származzanak azok pogányoktól vagy másoktól, és azt kívánja, hogy ezzel az engedelmisséggel a szeretetet gyakoroljuk*”¹¹ – a szeretetet Melanchthon itt már nemcsak alárendeli az engedelmisségnek, hanem, a gondolatmenet logikus következményeként,

azonosítja vele. Melanchthon evangéliuma, továbbá „*nemcsak jövahagyja a külső világi rendet, hanem ennek alá is rendel minket, mint ahogyan szükségszerűen alá vagyunk vetve az idő törvényeinek, a tél és a nyár váltakozásának, mint isteni rendelkezésnek.*”¹² Mindezek után nem csoda, hogy az „evangélium” azt igenelte, ami a fejedelmi abszolútizmus vezetési módszereinek megfelelt, és kárhoztatta, amit az utóbbi üldözött. Elítélte a vagyonszűkítést, és a Szentírással alapozta meg a magántulajdon szükségességét. Elítéli mind azokat, akik lemondanak az erőszakról, mind azokat, akik az egyéni megtorlást gyakorolnák, s ismét a Szentírással igazolja a hatóság által gyakorolt nyilvános megtorlást. Melanchthon igényeit és nemjeit nem értékek közötti választás révén alakította ki, hanem a fennálló rendhez alkalmazkodott, amit olyannyira maga felettinek képzelt, mint az évszakok változásában megragadható természet törvényét; ezzel a képhasználattal pedig már felidézi azt a háromszáz évvel később egyeduralmódóvá lett szemléletet, amely szerint a társadalom a természet törvényeinek egzakta szabályaihoz hasonló rend szerint működik, s amely szemléletből az a végzetes következményű dogma is kisarjadt, hogy *a szabadság nem más, mint a felismert szükségszerűség.*

Nagy hatással volt az evangélikus reformáció későbbi történetére, hogy a kötelező evangélikus hitvallási iratok gyűjteményébe nem került bele a keresztyén ember szabadságáról szóló Értekezés, de ott van a két Káté. Az értékválasztás dilemmáiról szóló beszélgetés teológiai bevezetője végén csak azt szeretném hangsúlyozni: ahhoz, hogy tisztán lássunk, át kell tudnunk gondolni saját örökségünket is, hogy annak eleven és elevenítő magja valóban a megújulás forrása lehessen számunkra, evangélikus pedagógusok számára is. Az elevenítő mag pedig, mint láttuk, a szabadság és szeretet kölcsönös szerkezete, amely Isten és ember kapcsolata, valamint az egyik és a másik ember kapcsolata megértésének is keretet ad. Nagy lehetőség számunkra és talán a ránk bízott fiatalok számára is, ha örökségünket, tapasztalatainkat, gondolatainkat és legmélyebből fakadó személyes reflexeinket ehhez a mércéhez mérhetjük.

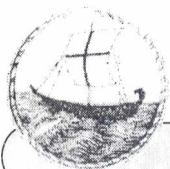

⁹ Leif Grane: The Augsburg Confession. A Commentary. Augsburg Publishing House, Minneapolis 1987. Különösen: 166kk

¹⁰ Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai. I. köt. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957. 28

¹¹ i. m. 238

¹² i. m. 239

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

2000. július 21. – 2000. augusztus 20.

A világ egyházaiból érkező, legújabb híreket figyelve három jellegzetes teológiai „hangsúly” fő irányvonal ismerhető fel az események mögött. Egyfelől az a teológiai alapirány, amelyben biblikus módon a keresztyén ember és gyülekezet lelki újjászületése, belső megújulása és ennek igei szolgálata áll a középpontban. Ezt követi az a 20. század első felében megjelent és egyre erősödő teológiai-gyakorlati irányvonal, amelynek középpontjában a keresztyének és egyházak ökumenikus egysége áll. A harmadik világosan fölismerhető teológiai-egyházi „hangsúly”, amely az előző kettőt kíséri, a személyes belső újjászületéstől elválaszthatatlan szeretet etikai felelőssége a másik ember és Isten teremtett világa iránt.

A Krisztus-hitben való személyes megújulás centrális bibliai üzenete mellett a keresztyén egység kérdése, az ökumenikus mozgalom megerősödése volt a 20. század első felének nagy „áttörése” a világkeresztyénségben. Ezt azonban követte – különösen a század hetvenes-nyolcvanas éveiben – az említett, harmadik erős hangsúly a világ egyházainak teológiájában és életében: a keresztyén szeretet mai jelentésének előtérbe állítása, gyakran egyoldalú módon, a világ szegényei és a tönkretett természet megőrzése vonatkozásában. Ez a harmadik teológiai irányvonal ma megújulni látszik, főleg Afrika, Ázsia és Latin-Amerika egyházaiban és az Egyházak Világtanácsában is. Ezzel kapcsolatban két újabb, jelentős hírre utalunk. Egyfelől az Egyházak Világtanácsa széleskörű visszhangot kiváltó, hofgeismari nemzetközi teológiai konferenciájára (EVH 2000/9. szám), és az Egyházak Világtanácsa és az ENSZ, Konrad Raiser és Kofi Annan főtítkárok közti levélváltásra, amelyről ebben a számban adunk hírt.

Ez a három erős hangsúly és fő teológiai irányvonal igehirdetésünkben, teológiánkban és személyes egyházi életünkben elválaszthatatlanul összetartozik. De nem mindegy és nem fölcserélhető a sorrendjük és jelentőségük. Az egyház életének és személyes keresztyén életünknek az egyedüli alapja és szüntelen forrása a Krisztus-hitben való, lelki újjászületés, Isten megbocsátó kegyelme jóhíre, Krisztus evangéliuma! Ebből a személyes, lelki újjászületésből azonban elszakíthatatlanul következik egyfelől a hívők közössége, Krisztusban való egységünk fölfedezése és szüntelen keresése:

„... hogy mindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,21). De ugyanígy következnie, teremnie kell a cselekvő, segítő szeretetnek is felebarátaink, minden ember és Isten teremtett világa iránt. *Aki ezt a sorrendet és ezt a szétszakíthatatlan összetartozást megbontja, az nem az evangélium gyermeke. Soha nem értheti meg Jézus kettős „nagy parancsolatát” az Isten iránti szeretet és az emberek iránti szeretet lényeges összetartozásáról (Mt 22, 34-40).*

Jó ezt a „hármast üzenetet” és ezek sorrendjét újra és újra fölidéznünk az egyház mai igehirdetésében és tanításában, az új évezred kapujában. Mert ez a *történelmi reformációnak* minden korban minden egyház, minden keresztyén számára szóló bibliai üzenete: a Krisztus-hit, a bűnbocsánat evangéliuma által történő, lelki újjászületésről, a Krisztusban hívők igazi egységéről és a Krisztus-tanítványok feltételek nélküli, cselekvő szeretetben való elkötelezettségéről a földi világban.

(A híryanag lezárása: 2000. augusztus 20.)

EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Egyházak Világtanácsa a világszegénység elleni küzdelemről

Előző számunkban hírt adtunk a nagyszabású nemzetközi egyházi konferenciáról a németországi Hofgeismarban. Témája a globalizáció és a világ országainak nagy részét sújtó szegénység összefüggéseinek megvitatása volt. A konferencia legnagyobb hatást kiváltó eseménye Philip Potter, az Egyházak Világtanácsa volt latin-amerikai főtítkára megválasztó megnyitó előadása volt, amelyet valamennyi világrészről neves teológusok előadásai követtek. Hogy ennek az egyházi világkonferenciának új, erős hangsúlya a fejlett, gazdag országok egyházainak súlyos etikai elkötelezettségéről az eladósodott és nyomorúságban élő déli országok népei és egyházai iránt *nem valami ideiglenes „kitérés”* az egyházak ökumenikus elkötelezettségének nagy ügye mellett, erről tanúskodnak a Genfből érkezett legújabb hírek is.

Genfben tartották június végén az Egyesült Nemzetek Szövetségének speciális konferenciáját az ENSZ Fejlesztési Világprogramjának mai állásáról. A genfi tanácskozás áttekintette a megtett utat és eddig elért „eredményeit”, annak elindulása (Koppenhága, 1995) óta. A konferencia javaslatait „Egy jobb világgért minden ember számára” címet viselő dokumentumban tették közzé.

Ezen az ENSZ-tanácskozáson részt vettek az *Egyházak Világtanácsa*, az *Evangelikus és a Református Világszövetség* delegátusai mint a „nem-kormánysszervezetek” (NGO) megfigyelői is. Ezek a tanácskozás után erős kritikával illették az ENSZ öt éves Fejlesztési Programjának eddigi kiábrándító „eredményeit”. J. Kennedy, az ökumenikus megfigyelőcsoport szószólója, kijelentette: az ENSZ fejlesztési programjának 1995-ös koppenhágai indulásakor az *ENSZ-tagállamok elhatározták, hogy a fejlett, jómódú országok évi össztermelésük 0,7 százalékát a szegénységben élő országok fejlődésére, megsegítésére fordítják. Ezzel szemben az elmúlt öt esztendőben alig néhány fejlett ország teljesítette ezt a vállalását, miközben a teljes szegénységben élő emberek száma a világban 200 millióról már 1,2 milliárdra emelkedett.* A genfi egyházi hírszolgálat (ENI) beszámolója szerint ezért az ENSZ-konferencián részt vett ökumeni-

kus egyházi delegáció „mélységes elégedetlenséggel” hagyta el a július elején véget ért genfi tanácskozást.

Ennek az egyik következménye volt az, hogy Dr. Konrad Raiser, az Egyházak Világtanácsa főtítkára ezt követően erősen kritikus hangvételű levelet intézett az ENSZ-tanácskozás említett zárójelentésével kapcsolatban Kofi Annan ENSZ-főtítkárhoz. Ebben kifejti, hogy az ENSZ-nek és főtítkárnak nem szabad magát egyszerűen azonosítania a világ gazdag, fejlett országainak és ezek pénzügyi intézményeinek (Világbank, Nemzetközi Pénzügyi Alap stb.) céljaival. *Sokkal inkább és sokkal hatékonyabban kellene képviselnie az ENSZ-nek a világ lakosságának többségét jelentő, éhező, szenvedő és megfizethetetlenül növekvő adósságaival küzdő szegény népek és országok érdekeit.* A ma már elavult neoliberais és neoklasszikus magatartás a világszegénység iránt teljességgel elégtelen. Szükség van a szegénység elleni világméretű küzdelem „radikális megújítására” – írja levelében Raiser főtítkár.

A Konrad Raiserhez intézett válaszlévelben Kofi Annan főtítkár megállapítja: az említett és kritizált ENSZ-zárójelentés az Egyesült Nemzetek Szervezete végső céljait foglalja össze. Ő maga pedig szilárd képviselője annak, hogy az ENSZ világszervezetének *sokkal erőteljesebben és szélesebb körben* kell küzdenie ezekért a végső céloktól, a mai világszegénység ellen. Mint az előző számunkban ismertetett, Kofi Annannal készült interjú is megerősítette, ebben a nehéz és az emberiség földi sorsát meghatározó küzdelemben az *ENSZ és főtítkára számít a világ vallásainak, köztük a világ egyházainak fokozott támogatására és aktív részvételére.*

(ENI)

EVANGÉLIKUS VILÁGSZÖVETSÉG

„A megigazulás a legfontosabb esemény minden keresztyén életében”

Új, rendkívül gazdag tartalmú és globális perspektívájú teológiai kiadvány jelent meg angol és német nyelven, az EVSZ Teológiai Osztályának kiadásában: *Justification in the World's Context – Rechtfertigung in den Kontexten der Welt (A megigazulás a világ mai összefüggéseiben)*, (Genf, 2000. 258 old.).

A Reformáció hónapjában különösen is közelről érint minket ennek a kötetnek a tartalma. Arról szól ugyanis, hogy akik a lutheri reformáció centrális teológiai tanítását valljuk teológiánk „szívének” ma is, ezt egyfelől mint az emberi élet legfontosabb személyes eseményét látjuk. Ez azonban azt is jelenti, hogy a szemé-

lyes életünket gyökereiben újjáteremtő esemény egyúttal teljesen átformálja embertársainkhoz és a világhoz való viszonyunkat, tehát az emberi közösségek és a világ életét is.

A kötet 37 tanulmánya jórészt a nemrég Wittenbergben tartott nemzetközi teológiai konferencia előadásait és eredményeit tartalmazza, az öt világrész mai evangélikus teológusainak látása szerint a megigazulásról. Benne ázsiai, afrikai, latin-amerikai és észak-amerikai, európai teológusok azt vizsgálják: *mik az Isten színe előtt, kegyelemből, Krisztusért, hit által történő belső, személyes újjaszületés következményei*, gyümölcssei olyan konkrét mai kérdésekben, mint a különböző emberi társadalmak és közösségek élete, a globalizáció jelensége a világ gazdasági, kulturális vagy politikai életében, *az emberi jogokhoz vagy a világ vallásaihoz és kultúráihoz való viszonyulásunkban?* Ezt a valóban legmagasabb kérdéseinket a megigazulás kérdésével való összefüggésükben megvilágító, az új évezred új perspektívájába állító kötetet kézbe kell venni és el kell olvasni ahhoz, hogy megértsük: *az Isten és ember között a Krisztus-hitből születő új viszonyulás, a hit, nemcsak személyes életünk legfontosabb eseménye, hanem ezen messze túlmenően milyen végtelen erejű, teremtő esemény a mai embervilág élete és jövője számára is.*

(LWI de)

Személyi változások a Világszövetség genfi központjában

Az előző számunkban már ismertetett két fontos személyi változás mellett az Evangelikus Világszövetség Tanácsának és Végrehajtó Bizottságának turkui ülésén további változások is történtek a genfi központban. Jóváhagyta a Tanács Karen L. Bloomquist professzornő (USA) megbízását 3 évi időtartamra a Teológiai Tanulmányi Osztály vezetésére. Az új teológiai igazgatónő előzőleg Kaliforniában és New Yorkban végzett gyülekezeti lelkesítő szolgálatot; majd a szociáletika területén adott elő Chicago és Dubuque evangélikus teológiai központjaiban. Új munkatársak lettek még a genfi központban Lemma Degefa (Etiópia), Shirley Golding (Ausztrália), John Damerell (Nagy-Britannia), Laura Graf (USA), Martin Junge (Chile) és Timo Reuhkala (Finnország).

(LWI de)

REFORMÁTUS VILÁGSZÖVETSÉG

A Világszövetség tanácskozása Indiában

A Református Világszövetség Végrehajtó Bizottsága az indiai Bangalorembe

tartotta évi ülését július 24. és augusztus 2. között. Az ülés elején a tanácskozáis 70 résztvevője Bangalore székesegyházában, a vendéglátó Dél-Indiai Egyesült Egyház (CSI) ökumenikus közösségében ünnepelte meg a Világszövetség fennállásának 125 éves évfordulóját.

Bevezető előadásában Dr. Seng Song taiwani származású teológiai professzor, a RVSZ elnöke, kiemelte: minden tag-egyháznak kötelessége az, hogy a legutóbbi, Debrecenben tartott világgyűlésen elfogadott „*processus confessionis*” szembefordulását a gazdasági igazságtalanság és a természet rombolása minden formájával a globalizálódó világban ne csak megvallja, hanem életével is kövesse. Foglalkozott a bangalorei ülés a dél-ázsiai véres keresztyénüldözéssel, és határozatban szólította fel az Egyesült Nemzetek Szervezetét, valamint Indonézia kormányát a fanatikus csoportok erőszakos fellépésének megállítására és a béke helyreállítására a vallások között.

Sokat vitatott témája volt a Végrehajtó Bizottság ülésének a *homoszexualitás és az emberi jogok kérdése*. A többség által elfogadott határozat végül elítélte az emberi jogok minden megsértését és az erőszak megnyilvánulásait ezen a területen. Ugyanakkor egy külön munkabizottságot állított fel az egyházakban vitatott kérdések további tanulmányozására.

Végül elhatározta a Bizottság azt is, hogy a Református Világszövetség legközelebbi nagygyűlését az *afrikai Ghana területén rendezi meg 2004-ben*, és ennek központi témája ez lesz: „Hogy mindnyájuknak teljes életük lehessen” (That All May Have Life in Fullness).

(ENI)

VATIKÁN

A Vatikán a közeli interkommunió terve ellen

A hannoveri „Expo 2000” vilákiállításán Vatikán állam napján, június végén magas rangú egyházi vendégek találkoztak a vatikáni pavilonban. A Vatikán mint a világ legkisebb állama vesz részt ezen a vilákiállításán.

Angelo Sodano bíboros államtitkár, aki II. János Pál pápát képviselte, ezen a találkozón kijelentette: a jelenben még nincsenek meg a katolikusok és evangélikusok (protestánsok) úrvacsorai közösségének a szükséges teológiai előfeltételei. „Az Eucharistia elsősorban az egység szimbóluma – mondta –, de ma még nem vagyunk egységben egymással.” Hasonló értelemben nyilatkozott az interkommunió kérdéséről Karl Lehmann érsek, a német katolikus püspöki konferencia vezetője is. Gyors haladást sürgetett az öku-

menikus egység ügyében, de óvott attól, hogy már ma szilárd dátumot próbáljunk megnevezni az interkommunió elérésében. „Ha ez nem sikerülne, nagy csalódást idézne elő.”

A reformáció egyházai ezzel szemben, így az Evangélikus Világszövetség tagegyházai is, a közeli évekre várják, sürgetik és remélik az úrvacsorai közösség megvalósulását Róma és a reformáció egyházai között.

(epd-w)

A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

A „Felnöttek Kátéja” új kiadása: „evangélikus hitünk mai, korszerű kifejezésére van szükség”.

A felnöttek továbbképzése evangélikus hitünk és teológiánk mai kérdéseiben az Egyesült Német Evangélikus Egyház (VELKD) egyik fő prioritása lesz a közeljövőben – jelentett ki F. O. Scharbau, a 11 millió német evangélikus egyháztagot átfogó tartományi egyházak hivatali központjának vezetője.

Ennek a felnőtt-továbbképzésnek lesz az eszköze az először 1975-ben kiadott *Evangelischer Erwachsenen Katechismus* (Evangélikus Felnött-Katé) most megjelent, teljesen átdolgozott, új kiadása. Ez a 6. kiadás 1975 óta már több mint 220 ezer példányban fogyott el Németországban. A csaknem ezer oldalas, hatalmas kötet a mai német teológiai irodalom egyik legismertebb műve. Célja az, hogy még konkrétabban, még mélyebbre tekintve foglalkozzék az ezredfordulón élő, felnőtt evangélikus hívőket foglalkoztató legfontosabb kérdésekkel.

(epd-w)

Éles egyházi kritika a homoszexuális partnerkapcsolatoknak a házassághoz hasonló állami elismerése ellen

A jelenlegi német kormánypártok az őszre tervezik a homoszexuális partnerkapcsolatoknak a házassághoz hasonló állami, jogi elismerését jelentő törvényjavaslat betervezését. Wolfgang Huber berlin-brandenburgi püspök a reformáció egyháza részéről sajtónyilatkozatban éles kritikával illette ezt a tervezetet. Szerinte egyedül a házasság, a házastársak és gyermekeik családi közössége lehet a szilárd alapja a társadalom életének, biztosíthatja a gyermekek jövőjét a szülőkkel való állandó szeretetközösségben. Értelmetlen és veszélyes lenne a homoszexuális párkapcsolatoknak a házassággal és a családdal való egy szintre helyezése és jogi elismerése az állam részéről.

Hasonló, határozott elutasítást tettek közzé ebben a kérdésben a bajor evangélikus egyházi szervezetek és a Német Katolikusok Központi Bizottsága is.

(ENI – epd-w)

FINNORSZÁG

Finnország elnökasszonya az egyházak szerepéről a mai világban

Tarja Kaarina Halonen, Finnország márciusban megválasztott elnökasszonya az Evangélikus Világszövetség Tanácsának júniusi, Turku-ban tartott ülése közben fogadta a Világszövetség vezetőit nyári rezidenciáján. A hivatalos fogadáson kijelentette: a keresztyén egyházaknak kiemelkedő szerepük van az igazságosság, az egyenlőség és a közjó munkálásában az egész emberiség javára. Finnország népe, amelynek 85 százaléka a lutheri reformáció egyházához tartozik, ma sok súlyos kihívás előtt áll. Ilyenek a társadalmi szolidaritás, a türelem egymás iránt, vagy a menekültek befogadása a finn társadalom egészébe. Mindezekben a mai kihívásokban szükség van az egyház segítségére és a példamutatására a finn társadalomban.

Christian Krause püspök, a Világszövetség elnöke válaszában arra utalt: Finnország már a múltban is igazi találkozóhely volt az öt világrész evangélikusai számára (Helsinki, 1963), és ez a kapcsolat folytatódik a jövőben is.

(LWI de)

NAGY-BRITANNIA

Az első evangélikus püspök beiktatása Londonban

Május végén Londonban beiktatták hivatalába Nagy-Britannia sokszinű, soknemzetiségű kisebbségi evangélikus egyházának első püspökét, Walter Jagucki lelkész személyében. A Nagy-Britanniai Evangélikus Egyházat 1962-ben alapították meg, és ma mintegy 3 ezer gyülekezeti tagja van. Kisebbségi gyülekezeteiben vannak német, skandináv, magyar, lengyel, kínai és afrikai származású evangélikusok is. A kis egyház tagja az ország Evangélikus Tanácsának és az egyetlen, saját püspökkel rendelkező tagegyház a Tanácsban. A beiktatási ünnepségen részt vettek Nagy-Britannia többi egyházainak vezetői és a svéd, a lengyel és az amerikai evangélikusság delegátusai és püspökei is.

(LWI de)

FRANCIAORSZÁG

Noko főtítkárlátogatása

Dr. Ishmael Noko, az Evangélikus Világszövetség afrikai főtítkára a nyár

MACEDÓNIA

Metodista laikus igehirdető Macedónia új államelnöke

Gyakran egy parányi kisebbség is lehet a békés társadalmi együttélés utegyenetője megosztott mai társadalminkban. Ragyogó példáját adta ennek a közelmúltban Macedónia, a 2 millió lakosú kis jugoszláv utódállam. A kis ország lakosságának 60 százaléka macedón és a keleti ortodox kereszténység híve. A 30 százalékot kitevő albán lakosság viszont az iszlám követője. A római katolikusok mindössze a lakosság 2 százalékát, a protestánsok pedig együtt is csupán 1 százalékát számíthatják a híveik közé.

Ennek ellenére a súlyos politikai-társadalmi feszültségek közt élő kis balkáni országban, a külföldi megfigyelők legnagyobb meglepetésére a múlt év végén az ország lakossága *Boris Trajkovskij* metodista laikus igehirdetőt, a jobbközéphez tartozó Demokratikus Nemzeti Egységpárt tagját választotta meg Macedónia államelnökévé. A választást az európai megfigyelők is szabad és szabályos választásnak ismerték el.

Az államelnököt mind a szociáldemokraták, mind az ortodox egyház számos vezetője élesen támadják. Trajkovskij államelnök azonban a genfi Ökumenikus Sajtószolgálat (ENI) kérdésére így nyilatkozott: „Az együttélésnek két útja van a Balkánon, a Milosevics-féle út és Macedónia útja. Azt szeretném, ha Macedónia a jövőben a demokrácia és az együttélés követendő példája lehetne. Amennyire ez lehetséges, *hídépítő* szeretnék lenni nem csak Macedóniában, hanem a régió más országai számára is.”

(ENI)

OROSZORSZÁG

Az Orosz Ortodox Egyház jubileumi zsinatának döntő ülése Moszkvában

Augusztus közepén kezdődött el a legnagyobb ortodox egyháznak a jövőjére nézve talán legfontosabb tanácskozsza: *a 150 püspök és metropolita zsinati ülése II. Alekszij pátriárka elnökletével.*

A Moszkvában augusztus 13-án kezdődött zsinat *első döntésének híre* lapzártáig már megérkezett: a zsinati ülés a 20. századi kommunista diktatúrájának sok millió áldozata közül *860 hívő ortodox vértanú szentté avatását* határozta el. Az előzetes híreknek megfelelően a zsinat egyhangúlag úgy döntött, hogy „Oroszország új mártírszentjei” között szentté avatja *II. Miklós cárt és családjá tagjait*, Alexandra cárnőt és öt gyermeküket. A cári családot a gyermekekkel

együtt a bolsevista hatalom 1918-ban Jekatyerinburgban kegyetlenül lemészároltatta, a holttesteket pedig elégették. A Szovjetunió fölbomlása után, 1991-ben a maradványokat megtalálták, azonosították és 1998-ban temették el egyházi szertartással Szentpétervárott.

A lapzártáig érkezett hírek szerint a szent szinódus ülésén még két további, döntő jelentőségű kérdés megvitatása és hivatalos dokumentum közzététele várható. Az egyik az *Orosz Ortodox Egyház szociális tanításának mai fontos kérdéseit* tárgyalja. Az előzetes hírek szerint az elfogadásra előterjesztett dokumentum elismeri a modern pluralista társadalom létét és a világ mai rohamos technikai-tudományos fejlődését. De az ortodox egyház változatlanul a hit és erkölcsiség hagyományos, konzervatív értékeit fogja képviselni a gyorsan változó világban.

A másik várható nagy jelentőségű döntés az ezzel kapcsolatos dokumentum az *ortodoxiának a többi egyházhoz és a világ vallásaihoz való viszonyára vonatkozik.* A kiszivárgott hírek szerint a dokumentumtervezet elutasítja a részegyházakból álló egyetemes egyház ökumenikus tanítását, és egyedül az ortodox egyházat ismeri el az egy, szent, egyetemes és apostoli egyháznak. Várhatóan el fogja ismerni az ortodox „apostoli egyháznak” a római katolikus és néhány protestáns egyházzal való teológiai dialógusa szükségességét is. De elveti a „szektákkal” való bármilyen dialógus lehetőségét, és elítéli a „teológiai liberalizmust”, a nők pappá szentelését és az etikai tanítás „lazaságát” több protestáns egyházban. Az Egyházak Világtanácsához és az ökumenikus mozgalomhoz való viszony kérdése még valószínűleg nem szerepel a tervezett zsinati dokumentumban, mivel az erre vonatkozó, végső döntés az Egyházak Világtanácsával megkezdett, erre vonatkozó dialógus eredményétől függ.

(ENI)

SZENTFÖLD

Nők a jeruzsálemi siratófalnál

Mindeddig nők a tradicionális zsidó előírások szerint nem léphettek a férfiakhoz hasonlóan a szent „siratófal” közvetlen közelébe, és csak attól távolabb mondhatták el imádságaikat.

Izrael Legfelsőbb Birósága most azt a döntést hozta, hogy ezután a férfiktól elkülönítve a nők is tarthatnak csoportos áhitatot, olvashatják a Tórát és imádkozhatnak a zsidók számára legszentebb helyen, a lerombolt ősi templom falmaradványainál.

(Erős vár)

elején hivatalos látogatást tett a három franciaországi evangélikus tagedyházban.

Ezek közül a legnagyobb az *Elzász-Lotharingiai Evangélikus Egyház*, Strasbourg székhellyel és 210 ezer hívővel. Elzász-Lotharingia Református Egyháza képviselőinek a jelenlétében Noko főtitkár hangsúlyozta: az Evangélikus Világszövetség nem akar „konfesszionális erődtémény” lenni. Célja az, hogy 141 tagedyháza aktív módon részt vegyen a világméretű ökumenikus mozgalomban, ugyanakkor pedig a világ valásaival folytatott sokoldalú dialógusban is. Az egyház konzisztóriumával tartott találkozóon fölvetődött a keresztény felelősség kérdése a zsidóság szenvedéseieért a II. világháború idején és a „holokauszt” megtörténtéért. Noko főtitkár az 1984-es budapesti evangélikus világgyűlés határozatára emlékeztetett, amely megvallotta másokkal együtt az evangélikus egyház bűnbánatát a hallgatásért és az elkövetett bűnökért a múltban és a „shoa” idején. A kereszténység és a zsidóság egyedülálló viszonya egymáshoz azóta is állandó téma közöttünk – mondta a főtitkár.

A franciaországi látogatás során Noko részt vett a Franciaország déli részében élő, 40 ezer lelket számláló *Francia Evangélikus-Lutheránus Egyház* zsinatának ülésén. Ugyancsak találkozott a csupán 8 ezres lélekszámú *Madagaszkári Protestáns Egyház* képviselőivel is.

(LWI de)

Taizé-konferenciák Barcelonában és Skandináviában

A *Taizéi Ökumenikus Testvérközösség* a 85 éves *Roger Schutz* református lelkész alapította meg 1940-ben. Ma már több száz református, evangélikus és római katolikus „testvér” tartozik ehhez a spirituális, szerzetesi életmódot folytató közösséghez a világ 25 országából.

Mint bejelentették Taizében, az év végi szokásos nagy európai ifjúsági találkozót a 2000. évi jubileumi esztendő utolsó napjaiban *Barcelonában* rendezik meg. A találkozóra sok tízezer keresztény fiatal várnak Nyugat- és Kelet-Európa minden országából.

Az *egész éven át tartó, kisebb taizéi ifjúsági találkozók*on a világ minden részéből érkező fiatalok vesznek részt. A nyár elején *Uppsalában* tartott tanácskozsáson a közösség vezetői bejelentették, hogy a közeljövőben első alkalommal, külön a skandináv egyházak fiataljai részére szerveznek nemzetközi ifjúsági konferenciát.

(epd-w)

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Teljes „egyházközösség” az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) és az USA Episzkopális (Anglikán) Egyháza között

A két amerikai egyház teljes egyházközösségének (full communion) kinyilvánítása az Episzkopális Egyház 73. egyetemes gyűlésén, Denverben történt meg július elején. A nagyobbik evangélikus egyház (ELCA) hasonló döntése az elmúlt év nyarán ment végbe. *Frank Griswold*, az episzkopális (anglikán) egyház vezető püspöke kijelentette, hogy ez az „ökumenikus közösség” lehetőséget ad „forrásaink és tradícióink kölcsönös felhasználására az evangélium hirdetése, a tanúságtétel és a szolgálat területén.”

A „teljes egyházközösség” közelebről azt jelenti, hogy a két jelentős lélekszámú észak-amerikai egyház (az ELCA 5,2 millió, az Episzkopális Egyház 2,5 millió egyházzal) úrvacsorai közösségbe lép egymással, elismeri egymás lelkészi és püspöki ordinációját, elfogadja ezek kölcsönös szolgálatát gyülekezeteikben, és teológiai dialógust folytat a még közöttük meglévő teológiai különbségekről.

(ENI – LWI de)

INDIA

Evangélikus püspök meggyilkolása Dél-Indiában

India keresztyén egyházaiban mély megdöbbenést keltett az ismert *Gangavarapu Emmanuel* püspök (64), az Indiai Egyesült Evangélikus Egyház alelnöke egyetlen meggyilkolása. A 800 ezer lelket számláló *Andhra Evangélikus Egyház* vezető püspökét július végén az egyház központi épületében négy ismeretlen férfi támadta meg késekkel és fejszékkel. A rendőrség a gyilkosság után öt férfit tartóztatott le, az egyiket mint a véres gyilkosság felbujtóját. A gyilkosság közelebbi indítóokait még nem ismerik. Egyesek szerint az *Andhra Egyházban* támadt belső ellentétek állnak a véres tett hátterében.

India Egyházainak Nemzeti Tanácsa (NCCI) határozatában mély együttérzését fejezte ki a püspök családja és egyháza iránt, és elítélte „az erőszak minden formáját az egyházon belül és az egyházon kívül egyaránt”.

(ENI)

KÍNA

Evangélikus Teológiai Főiskola Taiwan szigetén

Taiwan szigetén az egyik jelentős teológiai intézmény az Evangélikus Teoló-

giai Főiskola (Szeminárium). A legújabb beszámoló szerint a lelkészképző főiskolának jelenleg 324 hallgatója van. Az egyre növekvő és rövidesen új, nagyobb épületbe költöző főiskolán eddig már 1276 evangélikus lelkész végezte el teológiai tanulmányait, akik a szigetországban végzik szolgálatukat.

(Spotlight on China)

Hírek a római katolikus egyházból

Abból az egyházmegyéből, amelynek jelenlegi székhelye azelőtt Mao elnök kommunista főhadiszállása volt, a katolikus egyházi élet megelevenedéséről érkeznek hírek. A Mao-uralom alatt két évtizeden keresztül betiltott, papok nélkül élő katolikus egyházközösségeknek jelenlegi lélekszáma mintegy 30 ezer. Jelenleg 17 felszentelt papjuk van és 10 papnövendék készül a szolgálatra. Egyházi iskolájukban több mint 600 gyermeket és fiatalat nevelnek.

Egy másik hír szerint Kaliforniában meghalt *Kung Pin-mei* bíboros, akit a Vatikánhoz való hűsége miatt tartóztatott le és több évtizedet töltött börtönben. Csak 1980 után távozhatott a számkivetésbe, az USA területére.

(Spotlight on China)

ETIÓPIA

Az első lelkész nő felszentelése a Mekane Yesous Evangélikus Egyházban

Sokezer hívő részvételével, ünnepélyes külsőségek között szentelték lelkésszé az első etióp evangélikus lelkész nőt, *Bakure Dabát*, aki Addis Abebában, majd Birmingham és Chester egyetemén végezte teológiai tanulmányait. Férje is evangélikus lelkész, és három gyermekük van.

A Mekane Yesous Egyház Afrika lélekszámra nézve legnagyobb evangélikus egyháza és 1963 óta az Evangélikus Világszövetség tagegyháza. Egyháztagnak száma az idei tavaszon átlépte a három milliót, és gyorsan növekszik.

(LWI de)

FIDZSI-SZIGETEK

A jelenlegi politikai krízis és az egyházak

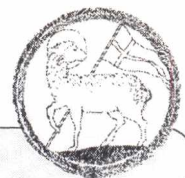
A legutóbbi hónapokban bejárták a világot a sajtó és az elektronikus média híradásai a távoli kis óceániai szigetországban bekövetkezett *forradalomról*, amely a szigetország indiai származású vezetői ellen irányult, és a sziget fidzsi öslakosságának vezetőit kívánta uralomra juttatni. A szigetország lakossága ma már 50 százalékban indiai betelepült, és a fidzsi öslakossághoz csak a lakosság 42 százaléka tartozik. A katonai fölkelés az indiai származású kormány többség és a szigetország jómódú, indiai eredetű állampolgárai ellen irányult.

Az *egyházak* eleinte nem avatkoztak be a forrongás eseményeibe. Később azonban elítélték a lázadást vezető *Spight* és csoportja erőszakos fellépést, a kormány és a parlament tagjainak foglyul ejtését és az indiai eredetű lakosság elleni erőszakos cselekményeket. Ugyanakkor közvetíteni próbáltak a szembenálló ellenfelek között, és felszólították őket, hogy tegyenek meg mindent a meglévő súlyos ellentétek türelmes, békés tárgyalások útján való rendezésre.

(ENI)

Jegyzet: az Egyházi Világhíradó legközelebbi száma a Lelkipásztor decemberi számában jelenik meg.

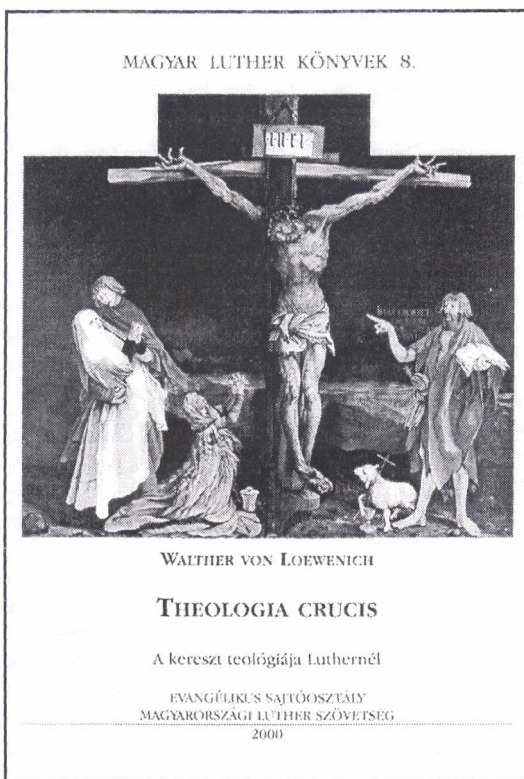
Véghelyi Antal

Walter von Loewenich: *Luthers Theologia Crucis*

című könyvének ismertetése a mű első magyar kiadása alkalmából

Walter von Loewenich (1903-1992) német egyháztörténész és Lutherkutató *Luthers Theologia crucis* című műve 1929-ben jelent meg először. Ez a Luther megértése szempontjából meghatározó jelentőségű könyv a magyar fordítók figyelmét mindeddig elkerülte. Csupán Muntag Andornak és Gáncs Aladárnak a második világháború után készült kéziratos nyers fordítása vált ismertté viszonylag szűk lelkészi körben. Most az ifj. dr. Fabiny Tibor által szerkesztett *Magyar Luther könyvek* sorozat 8. köteteként Mádý Katalin fordításában jelent meg, az Evangélikus Sajtóosztály és a Magyarországi Luther Szövetség közös kiadványaként, a Hermeneutikai Kutatóközpont munkatársainak közreműködésével, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és az Evangélikus Országos Múzeum támogatásával. A fordító tekintettel volt Muntag Andor és Gáncs Aladár előbb említett kéziratarára is, a latin nyelvű idézetek tolmácsolásában pedig Árvay János volt segítségére. A magyar kiadás címlapját Mathias Grünewald *Isenheimi oltárképe* ékesíti. A mű magyarul a *Theologia crucis* címet, valamint *A kereszt teológiája Luther-nél* alcímet viseli. A *Luther, a kereszt teológusa* alcím nemcsak magyarul hangoznék jobban, de hűségesebben tükrözné a mű szellemét és a szerző üzenetét is.

A mű tartalmának összefoglaló ismertetése nem lehetséges a címben szereplő *theologia crucis* fogalmi meghatározása nélkül. A szerző is ezzel kezdi fejtegetését. Rámutat, hogy a kifejezést maga Luther alkalmazta az 1518-ból származó Heidelbergi disputációban, mely – Loewenich értékelése szerint – a reformátor egész életre szóló teológiai programja. E megállapítás helytálló voltát Luther későbbi, majd öregkori műveiből vett idézetekkel meggyőzően bizonyítja. De mit is jelent a *theologia crucis*? A *Heidelbergi disputáció* 19. és 20. tételében jelenik meg ez a fogalom olyan módon, hogy Luther két táborba sorolja a teológia mindenkori művelőit. Egyik oldalon állnak a *kereszt teológusai*, akik úgy látják a valóságot, amint az van. A másik tábor a *dicsőség teológusai* alkotják, akiket Luther azért nevez így, mert amíg a kereszt teológusai

Istennek az üdvtörténet eseményeiben, de legfőképpen a Krisztus keresztnél láthatóvá tett kinyilatkoztatását szemlélve tájékozódni Istenről és a hit igazságairól, addig a dicsőség teológusai Isten láthatatlan titkait és dicsőségét kívánják spekulatív úton megérteni. Luther értelmezésében tehát a *theologia crucis* nem a teológia tárgyát, nem is annak egy fejezetét jelöli, hanem a *theologia crucis* – Luther ítélete szerint – minden valódi teológus látásmódja és gondolkodásmódja. Mai kifejezést kölcsönözve a *theologia crucis* a teológiai gondolkodásmódnak az a koordináta rendszere, melyben a teológia állításai valós tartalmat hordoznak. Más koordináta rendszerbe helyezett teológiai kijelentésekre a Jézus által is több vitahelyzetben idézett ószövetségi fordulat alkalmazható: *Te mondad*. Más szóval: *úgy van, ahogy mondasz, de nem úgy, ahogy gondolsz, hanem éppen fordítva*. (A *Te mondad* fordulat eredete

Mózes és a fáraó párbeszédében van, az Egyiptomból való kivonulás előtt. A fáraó fenyegetésére, hogy „*Orcámat élve többé nem láthatod*”, Mózes ezzel a sejtelmes mondattal felel: „*Te mondad!*” A fáraó nyilván arra gondol, hogy Mózes nem maradhat életben, ha ismét a színe elé kerül. Mózes válasza viszont arra utal, hogy amikor újra találkoznak, akkor a fáraó fog meghalni a Vörös-tenger hullámaiban, ezért orcáját valóban nem látja többé. Tehát úgy lesz, ahogy a fáraó mondja, de a fáraó gondolatával ellentétben nem Mózes hal meg, hanem ő. Ebben az értelemben használja a *Te mondad* fordulatot Jézus is, amikor ellenfelei személye titkára kérdeznak rá: valóban ő-e az Isten Fia, ő-e a Messiás? A *Te mondad* felelettel Jézus rejtetten arra utal, hogy ő valóban az, akinek a kérdező mondja, de egészen másként, mint ahogy gondolja. Ő Isten Fia, de egész más tartalommal, mint amit ezen a címen a korabeli zsidók értenek. Ő a Messiás, de ellenkező tartalommal, mint amire a korabeli zsidók gondolnak, amikor ezt a titulust használják.) A *theologia crucis* tehát az a koordináta rendszer, melyben az Istenről tett kijelentések értelmet kapnak. Más rendszerben az önmagában helyes kijelentés a valóságnak megfelelő hamis tartalmat nyer. A magyar kiadás előszavában

ezt részletesen mutatom be Isten mindenhatósága kérdésén. Hogy Isten mindenható, ez önmagában igaz kijelentés. A dicsőség teológusa mégis homlok egyenest más tartalmat tulajdonít neki, mint a kereszt teológusa. Hogy teológiai kijelentéseinkre és általában keresztyén hitünk minden megnyilatkozására Isten válasza ne a „*Te mondd!*” legyen, ezért szükséges előbb megértenünk, mit jelent a kereszt teológusaként látni, gondolkodni és hinni, és mert ez személyes elkötelezettség nélkül nem lehetséges, ezért szükség szerű, hogy magunk is a kereszt teológusává legyünk. Ez a könyv mindenek előtt ehhez akar olvasóinak hasznos segítséget nyújtani. Ennek érdekében tisztázza a Deus absconditus (elrejtőzködő Isten, lásd Ézsaiás 45,15) kifejezés értelmét Luther gondolkodásában, és ami ebből szervesen következik: a törvény és az evangélium közti különbségtételt. Majd a második részben ezért tesz kísérletet a hit és a lelkiismeret, a hit és az intellektus, valamint a hit és a ráció egymáshoz való viszonyának tisztázására. Ezt egy másik fontos kérdés, a hit és a tapasztalat kapcsolata követi. Kimutatja, hogy Luther felfogásában a hit soha nem a tapasztaláson, hanem mindig az Isten ígéjébe foglalt ígéreteken tájékozódik, melyek a pillanatnyi tapasztalat szerint rendre lehetetlennek tűnnek. De ha a hitünk valóban hit – és nem csupán mi gondoljuk hitnek azt, ami Isten szemében hitetlenség a „*Te mondd!*” formula értelmében –, akkor végül mindig meg fogjuk tapasztalni, hogy Isten *sub contraria specie* (ellentétes külszín alá rejtve) mindig azt viszi véghez, amit ígéjében megígért. Örök életre teremt újjá, amikor halálba visz, megtérésünket munkálja, amikor látszat szerint kiszolgáltat különböző szenvedéseknek stb. De alapszabály, hogy Isten műveit a világban – és saját életünkben is – mindig csak akkor ismerhetjük fel, amikor már végbementek. A hívő ilyenkor megtapasztalja, hogy nem volt rászédett, amikor az empirikus úton tapasztaltaknak ellentmondva mindvégig kitartott amellett, hogy Isten minden eseményen keresztül azt valósítja meg, amit ígéjében megígért. Így a hit mindig azt reméli, amit nem lát, de reménye vége végül látássá lesz. Addig viszont – látás híján – a Szentlélekben van bizonyossága, azaz *hittapasztalata* arról, hogy Isten ígéretei akkor is igazak és megvalósulnak, ha a pillanatnyi empirikus tapasztalás ennek ellene mond. A szerző, miután részletekbe menően tisztázta, mi az, ami nem hit, bár a magukat hívőnek gondoló emberek annak tartják, végül eljut a hit pozitív tartalmi meghatározásáig. Luther nagy Galata kommentárjának definícióját idézi: „A keresztyén hit tehát nem tétlenkedő tulajdonság..., hanem, ha igazi hit, a szívnek valami biztos bizodalma és szilárd helyeslése, amellyel Krisztust ragadja meg, úgyhogy Krisztus a hit tárgya, sőt nem is tárgya, hanem, úgy mondjam, *Krisztus magában a hitben van jelen*. A hit tehát egy bizonyos ismeret, vagy vakság, amely semmit sem lát, és mégis ebben a homályban lakozik a hit által megragadott Krisztus, amiképpen Isten a Sínain és a templomban a homály közepette lakozott.

A szerző ezután külön fejezetben tárgyalja, ami Luther teológiai látásában mindebből következik: a keresztyén élet kereszt alatti elrejtettsége, a keresztyén élet mint szenvedés-követés. „*Ebbe az összefüggésbe tartozik a Krisztussal való egyezés gondolata. Azáltal, hogy Krisztussal együtt szenvedünk, hasonlóak leszünk Hozzá. Amint Krisztus, mi is levetjük az »isteni alakot« (forma Dei) és »szolgai alakot« öltünk (forma servi) (Fi II. 13,28). Lemondunk minden büszkeségről, minden dicsőségről és minden tiszteletéről a világ és önmagunk*

előtt, és engedjük magunkat belevonni Krisztus szenvedésébe (W.I. 216, 28kk; W. IV. 645, 15kk). Nem misztikáról van itt szó; legalább is nem visz minket tovább annál, mint amit korábban a »hit és Krisztus« kérdésénél megállapítottunk. Krisztussal egyformává lenni annyit jelent, hogy a kereszt tényét életünkben is megtapasztaljuk. Ha a kereszt számunkra nem pusztán történeti tény, hanem életünk középpontjában áll, akkor vagyunk Krisztussal azonos emberek (W. II. 138, 19kk). Mindnyájunknak azonosná kell lennünk Krisztussal, ha nem ebben az életben, akkor a pokolban (W. II. 138, 35kk). De persze ez nem a mi hatalmunkban van. A »Krisztussal való azonosulást« (conformari Christo) a magunk részéről a legjobb szándékú igyekezettel sem tudjuk kikényszeríteni; ez Isten ajándéka, nem a mi cselekedetünk. De Istent kérhetjük erre, és kérünk is kell (W. II. 138, 35kk). Mert Isten azt akarja, hogy mindenben hasonlatossá legyünk Fiának képéhez (W. I. 571, 34kk), és pedig teljesen önként (W. IV. 645, 21kk).”

Ezután a keresztyén élet elrejtettségének és szenvedő jellegének konkrét bemutatása következik. „*A legszebb ajándék, amelyet a keresztyén élet magával hoz, a békesség. Hitben van békességünk (W. III. 567, 12kk). De csak hitben! Ettől a theologia crucis nem tágíthat. Ha a pietizmus többet akar, akkor ezzel csak azt bizonyítja, hogy jócskán eltávolodott Luthertől. Éppen azért hajlik annyira a kiszolgáltatottságra a pszichológiai hamisításokkal szemben. A keresztyén békességnek ugyanis semmi köze ahhoz, amit ilyenformán békességnek neveznek. A »harmonikus és nem harmonikus természet« alá van rendelve annak a békének, amely minden értelmet meghalad. De a békesség éppen ezért a hit tárgya, tehát rejtett tulajdon (Fi II. 83, 10kk; Enders I. 42kk). A világ semmit nem lát ebből a békéből, az érzés és tapasztalat (sensus és experientia) semmit sem kapnak. A kereszt itt is az elleplezettség nagy jelének bizonyul (Fi II. 250, 19kk. 27kk). A békesség útja (via pacis) a kereszt útja (via crucis); Isten maga a kereszt alatt rejtőzik, ezért a békesség a kereszt és szenvedés alatt található meg (W. I. 901, 6kk). Aki békét keres, elhibázza az igazi békességet; aki menekül a keresztől, nem jut el a békességhez. Nem az empirikus tapasztalás útján kell keresni a békességet, ahogyan a pietizmus véli; ez Luther szerint istenkísértés volna. Mert ezzel kilépnénk a hit tartásából, és a valóságban (in re) akarnánk békességet, a hitben (in fide) való békesség helyett. De Krisztus is, aki a mi békességünk, csak a hitben a miénk (W. I. 541, 5kk). Ehelyett ez a békesség kívülről nézve békétlenséget hoz magával. A világ el-lenségessége az Istenben elrejtett békesség hozománya (W. II. 456, 31kk).*

Hasonló gondolatmenetre számíthatunk, ha azt firtatjuk, mi a helyzet a keresztyén életben az örömmel... A keresztyén ember öröme az utolsó zugáig eszkatológiai meghatározottságú... Az öröm nem a valóságban (in re), hanem a reményben (in spe) létezik... Ez az öröm csak akkor jöhet létre, ha magunk miatt kétségbe esünk, és semmi mást nem érzünk önmagunkkal szemben, mint visszatetszést és szomorúságot (W. I. 173, 24kk)... De ez az öröm éppoly kevésbé érthető meg külső helyzetünk alapján, mivel a keresztyén ember mindazt nélkülözi, ami a testi embernek (homo carnalis) okot ad az örömről. Örömiünknek is része van keresztyén életünk elrejtett jellegében... Örömiünk a Szentlélek műve...

De a keresztyén élet elrejtett jellege nemcsak az egyes keresztyén életének egyes konkrét pontjain mutatható ki, hanem

felismerhetjük akkor is, ha ez alapján szemléljük Luther gondolatait Krisztus országáról és az egyházzól... Itt először ismét azt halljuk, hogy Krisztus királysága lelki, s ezért elrejtett ország..., melynek egyetlen fegyvere az ige és a hit... Alattvalói szegény, megvetett emberek... Krisztus keresztjében csak akkor van részünk, ha magunk is felvesszük azt... Így ebben az országban minden éppen fordítva van, mint az összes többi országokban... Ezért ez a természetes ember számára legözönbetlenebb bosszúság; nem tudja és nem akarja ezt elismerni. Krisztus országa, mint a hit elrejtett országa viszont éppúgy túlmagán, mint a keresztyénség élete. A regnum gratiae a regnum gloriae fogja követni. A karácsony a parúzia előjátéka... Akkor Krisztus nyilvánvaló dicsőségben fog uralkodni ellenségei fölött is... Azért, ha Krisztus országában az alattvalóknak olyankor a nyakukig is ér a víz, mégis megvigasztalódhatnak a reményességben: »vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt dicsőüljünk is meg« (Róma 8,17, W. I. 204,

20kk). Ami Krisztus országára érvényes, az természetesen az egyházra is vonatkozik. Mert az igazi egyház nem más, mint Krisztus országa... »Nem olyan köznapi dolog az Isten egyháza – veti Erasmus szemére Luther –, mint ez a név: Isten egyháza. Nem tűnnek szembe úgy lépten-nyomon Isten szentjei, mint ez a szó: Isten szentjei. Drágagyöngyök és drágakövek ők, amelyeket a Szentlélek nem vet a disznók elé, hanem ahogy a Szentírás mondja, elrejtve őrzi, nehogy az istentelen meglássa Isten dicsőségét (W. XVIII: 651, 24kk)«. Elképzeltető, hogy alapvető tévedésben vagyunk, amikor az egyháztörténetre hivatkozunk... Az igazi egyház mindig is »szétszórt polgárság« (deserta civitas) volt... Ezért mondjuk a theologia crucisszal tökéletesen egybecsengően: »Credo ecclesiam«..., mert az egyház a kereszt alatt van elrejtve.”

Mert, miként a szerző zárszava Luthert idézi: „Mindent a kereszt próbál meg” (crux probat omnia): „boldog, aki megérti” (beatus qui intelligit). (W. V. 179, 31, W. V. 85,5)

450 éves a magyar Kis Káté*

Éppen 450 éve annak,

hogy Luther Márton Kis Kátéja először jelent meg nyomtatásban magyar nyelven. 1550-ben nyomták Kolozsvárott. Az első magyar Kis Káté egyetlen ismeretes megmaradt példányát a kolozsvári könyvtárban őrzik.

Akkor meglepetés volt a megjelenése. De magyar nyelven megtett útja maga is rendkívüli, hiszen a Kis Káté magyar nyelven mintegy száz kiadást ért meg. Nemzedékek kezén ment keresztül, s így végezte el áldásos szolgálatát.

Az első kiadás díszes címlapja ma már érthetetlennek látszik modern könyvekhez szokott szemünknek, hát még maga az írás! Csak böngészve lehet olvasni, szépen lassan, hogy megértsük. A címlapon ez a felírás olvasható:

Catechismus minor
(vagyis Kis Káté)

azaz a keresztyéni tudománynak
röviden való summája

(vagyis a keresztyén tudománynak rövid összefoglalása).

Heltai Gáspár nevéhez

fűződik ez a történelmi cselekedet, Heltai ugyan nem írta rá a Kis Káté címlapjára azt, hogy ez Luther alkotása és ő csak magyar nyelvre fordítója, úgyhogy igen sokáig saját munkájának tartották. Csupán 1910-től kezdve kezdik jelezni történettudósaink azt, hogy ez a munka, kevés hozzátoldástól eltekintve, Luther katekizmusának magyar nyelvre való átdolgozása.

Heltai Gáspárnak ez volt az első magyar nyelvű munkája, még pedig olyan, amelyet saját nyomdájában készített. Heltai magyarul csak felnőtt korában tanult meg, és mint író, bibliafordító, pap és nyomdatulajdonos óriási részt vállalt a reformáció terjesztésében. Azok között volt, akik 1543-ban beiratkoztak a

wittenbergi egyetemre, hogy ott gazdagodjanak a nagy reformátor tanítása által. A mag jó talajba hullott, első gyümölcse lett a magyar Kis Káté, a reformáció egyik leghatásosabb fegyvere és legmaradandóbb hatást gyakorló műve, amelyet égető szükség hozott létre, és terjesztett el hihetetlen gyorsasággal mindenfelé.

Ha 450 év távlatából

visszatekintünk, akkor a Kis Káté magyarországi útját csak nagy vonásokban jelezhetjük. Az 1550. évi kolozsvári kiadást a 16. században nem követte több. Ekkor, a nagy lendület korszakában a magyar reformátorok inkább maguk-fogalmazta kátékat adtak közre, mint fordításokat. Ezekben hol támadóban, hol építőbben adták elő a reformáció tanítását. A 17. században – nagy időközökben – négy kiadásra került sor, és pedig Lőcsén és Kassán, bizonyosságul annak, hogy a Felvidéken az evangélikus egyházi élet erőteljesen fejlődött.

A 18. század

izgalmas események kora. A bécsi udvar a pozsonyi jezsuitákat bízta meg azzal, hogy ellenőrizzék a protestáns egyházi irodalmat. „Az országban nem szabad más könyvet olvasni, mint ami a római katolikus álláspontot hirdeti.”

A nehézségek ellenére is 13 kiadásban jelent meg a Kis Káté, egy kiadás pozsonyi, két kiadás brassói, a többi Nürnbergben, Halleban, Lipcsében és Jénában nyomatták. Az utóbbiakat főleg a dunántúli evangélikusság, elsősorban a győriek számára, akiknek iskolája akkor virágzott.

Halle, Jéna és Lipcse azonban más szempontból is jelentős. Ugyanis ezek a városok, különösen az első kettő, egy hatalmas lelki megmozdulás, egyházi ébredés, a kegyesség, a pietizmus gócpontjai, amelynek hatása innen indult el más országok és népek felé. Magyar földre a pietizmusnak csak nemes alapírása plántálódott át, a hibák és túlzások mellőzésével.

A nagy küzdelmek között az egyház közelebb került az em-

* A cikket az Útitárs 2000. 3. számából vettük át. A Kis Kátéről megemlékezett az Evangélikus Naptár is. Olvasóink figyelmébe ajánljuk dr. Hubert Gabriella írását (65-66. old.).

berekhez, a családokhoz, megtisztul a lelkipásztor eszménye, főképpen a dunántúli evangélikusság megerősödik, s mindennek áldását érzi a templom, az iskola és a sajtó egyaránt. Ennek a lelki iránynak volt megszemélyesítője Szeniczai Bárány György dunántúli esperes, jeles író és kiváló egyházszerző. Munkássága a Kis Káté kiadásában is megmutatkozott. Két kiadás bizonyosan az ő nevéhez fűződik, de valószínűleg több is és pedig azok, amelyek külföldi nyomdában készültek.

A 19. században

Dunántúlon hét kiadást ér el a Kis Káté (főképpen Sopronban és Magyaróváron), de a súlypont már Budára, s még inkább Pestre helyeződik át. Bár ebben a században már 33 kiadás követte egymást, ez a tény nem előretörést jelent csupán. Minél inkább közeledik a századforduló, a Kis Káté annál inkább háttérbe szorul. Helyébe újabb és újabb Káték kerülnek. Részen olyanok, amelyek az eredeti szöveget magyarázatokkal borítják el, gyakran annyira, hogy Luther mondanivalója már

alig látszik azoktól. Másrészt egészen új Káték kerülnek forgalomba az ifjúság kezébe, s a Kis Káté mind a vallástanításból, mind a konfirmációi oktatásból eltűnik.

Mire a 20. század

egyházi életéhez érünk, jelentősége a legkisebbre csökken. Előfordult, hogy a papi pályára készülők közül sokan csak a teológián ismerkedtek meg a Kis Kátéval.

Örvendetes módon ez az irány a múlt század folyamán megváltozott. A harmincas években már olyan Kis Káték jelennek meg, amelyekben nem temeti el a Luther-szöveget a sok, legtöbbször felesleges magyarázat. Luther ismét megszólalhatott a maga hangján.

És ahogyan a 15. században az Isten ígését elnyomó hatalmakkal szemben diadalra jutott az ige tiszta ereje, Isten bizonyára a jelen kor számára is azért adta újból a hívek kezébe ezt a bevált éles harci fegyvert, hogy újból diadal fűződjék hozzá. (Ébresztő)

Trajtler Gáborné

Visszatekintés egy eredményes évtizedre

A nyári hitoktató tanfolyam ez évben június 19-25-ig tartott. Ez volt a tanfolyamok sorában a tizenegyedik.

Amikor a rendszerváltás utáni szabadabb légkörre eszmélt társadalomban hirtelen megnőtt az igény a hitoktatásra, akkor kezdődött a munka. Harmati Béla püspök úr felhívására középkorú, még dolgozók, fiatal nyugdíjasok, korábban más jellegű gyülekezeti munkában állók, zömmel pedagógusok azonnal vállalták a feladatot. De csatlakoztak a fiatalok is számon. Világi foglalkozásukhoz szükséges képzettségükön túl legfeljebb mélyebb bibliai ismeretekkel és lelkesedéssel rendelkeztek. Nagy szükség volt szakszerű felkészítésükre.

A lendületet mutatják a kezdeti létszámok: egy-egy tanfolyamon 60 fő is résztvett. Ekkor nemcsak nyaranta, de télen is folyt a képzés, a téli szünetben, illetve egész évben havonta egy vasárnap. A tavaszi hitoktató-találkozók a szakirányú előadásokon túl az újak befogadásának, a közösségépítésnek az alkalmi voltak. Eleinte Piliscsaba, majd a Teológiai Akadémia adott helyet a tanfolyamoknak. Ez tette lehetővé a vidéki hallgatók elszállásolását. Év közben a Budapest-kelenföldi, majd a Deák téri gyülekezetben lelt otthonra a lelkes, kitartó csapat.

A résztvevők létszáma az utolsó esztendőben megcsappant, sokan közülük beiratkoztak a teológia levelező tagozatára, illetve éltek a megindult hittanári képzés adta lehetőséggel. Akik azonban elfoglaltságuknál, koruknál fogva már nem szívesen vállalták a vizsgai megmérettetést, maradtak. A képzés sokoldalúsága, gazdag tartalma, magas színvonalú biztosította számukra mindazt, amire a hitoktatói munkában szükségük volt.

Az első években komoly alapozás folyt. Bibliaismeret széleskörű kortörténeti háttérrel, egyetemes és magyar egyháztörténet, dogmatika-etikai kérdések, neveléslelektan, valláspedagógia, himnológia, módszertan szerepeltek az előadások és a

műhelymunka sorában. Egy-egy témakör sokoldalú megismérését az biztosította, hogy a különböző előadók más-más szempontból fejtették ki a tudományos álláspontokat. A tematikusan szerkesztett reggeli és esti áhítatok a csend és a lelki feltöltés alkalmain túl mintát adtak egy-egy textus megközelítésére, kibontására.

Nagyon fontos része volt a képzésnek a műhelymunka. Ezekben a foglalkozásokon került sor a hallottak feldolgozására a konkrét hittanórai követelményeknek megfelelően. Mivel a hallgatók benne álltak a szolgálatban, a gyakorlat értékelte velük az ismeretek használhatóságát. A csoportfoglalkozások során a sokféle műveltségi és szakképzettségi háttérrel rendelkezők témával kapcsolatos ismeretei összedóztak. Ugyanakkor fény derült arra is, milyen nehézségekkel kell megküzdeni a tanítás során. A vita végén megszülettek a megoldások is. Mind az előadásokat, mind az áhítatokat hangsúlyra rögzítették. Aki nem volt jelen, később meghallgathatta, lemásolhatta azokat. Az évek során így igen gazdag hangarchívum született, kár, hogy ez az összegyűjtött nagy tudásanyag nem válhatott sokak közkinccsévé. A mindennapi hitoktatói munka aktuális gondjain segítettek a sokszorosított segédanyagok: a tanmenetek, a témák külföldi hittankönyvekben, tanári kézikönyvekben kidolgozott megoldásai, vázlatok, feladatlapok, gazdag illusztrációs és indukciós képanyag. Ezekből az évek során több kötetnyi gyűlt össze egy-egy hitoktató birtokában.

Az előadásokat és a módszertani útmutatásokat a korszerűség, a friss szemléletmód jellemezte. A külföldi, elsősorban német szakirodalom javából merítő, helyes teológiai alapokon álló képzés kiváló segítséget nyújtott az egyéni tanuláshoz is. A felkeltett érdeklődés, a gyermekek és a tárgy iránti buzgó szeretet s nem utolsósorban a szolgálatért vállalt felelősség

alapos önképzésre sarkallt. A hitoktatók ezzel mélyítették el, tették a maguk számára használhatóvá a bőséges ismereteket és a gyakorlatot.

Külön szívfoltja volt a tanfolyamoknak az óvónőkkel való foglalkozás. Ennek során az óvodai hitoktatás speciális kérdéseit vizsgálták, s el lehet mondani: míg az iskoláskorú gyermekeket oktatók létszáma a tanfolyamokon csökkent, az óvónőké, az egyházi óvodákban dolgozóké megnövekedett. A nagy igény jelezte, hogy sajátos valláspedagógiai kérdéseikre évekig a katechetikai bizottság által szervezett konferenciák, előadások adtak választ. Nagy öröm, hogy az elmúlt néhány évben változás történt a bajor egyház sokirányú, hathatós segítségével következtében. Az óvónők azonban továbbra is igénylik az olyan alkalmakat, amelyeken közös gondolataikat megbeszélhetik, testvéri közösségüket továbbbepíthetik.

A munka a katechetikai bizottság keretében folyt. Muntagné Bartucz Judit, a bizottság elnöke volt a vezetője, fáradhatatlan motorja a munkának. A soron következő feladatok a hitoktatók körében végzett folyamatos felmérése alapján határozta meg. A programkészítés, az előadók felkérése mellett rendkívül sokat olvasott, fordított, gyűjtötte a magyar hitoktatásban használható külföldi tapasztalatokat. Széleskörű ismeretsége, a külföldi professzorok segítőkészsége, a konferenciákon való részvétele mind ezt szolgálták. Segítői voltak Takácsné Kovácsházi Zelma, Kinczler Irén, Sárkányiné Horváth Erzsébet és nem utolsósorban Missura Tibor, aki az elméleti munkában való részvétel mellett a szervezés lelke volt. Mindenre kiterjedő figyelemmel biztosította a tanfolyamok, foglalkozások lebonyolítását. De felsorolhatatlan azon sokak neve, akik éveken keresztül rendszeresen segítettek a tanfolyamok munkáját. Előadásokat tartottak teológiai tanárok,

egy-egy szakterületet kiválóan ismerő lelkészek, pedagógusok, pszichológusok és nem utolsósorban meghívott külföldi előadók.

A zsinati törvények szerinti tisztújítások sorában ez év végzetével a jelenlegi katechetikai bizottság mandátuma is lejárt. Ennek az oktatási formának azonban nem szabad megszűnni. A fiataloknak kell átvenni a stafétabotot, hogy a bevált és gyümölcsöző egymást-tanítás ne csak a lelkészek számára legyen adott az LMK-k munkájában, hanem a hitoktatás szolgálatában álló nem lelkészek is felfrissülhessenek, új meg új ismeretekkel, korszerű megoldási lehetőségekkel ismerkedhessenek. Arról nem is szólva, hogy a lelkészek számára is van mondánivalója az ilyen típusú továbbképzésnek, hiszen legtöbbjük hitoktatói szolgálatot is végez. A folyamatos továbbképzést pedig senki sem nélkülözheti.

Hála Istennek, az elmúlt évtizedben felnőtt egy fiatal gárda: teológián oktatók, valamelyik teológiai tudományban vagy módszertanban kiemelkedő tudást szerzett lelkészek, az egyházi iskolákban tanító, tankönyvszerkesztő tanárok továbbvihatik ezt a munkát. Ők a tanfolyamok során színvonalas előadásokkal, gyakorlati foglalkozások vezetésével bebizonyították, hogy készek a folytatásra. A fogyó gyermeklétszám figyelmeztetés: a hitoktatás stratégiai ágazat. Az egyház jövőjét kockáztatjuk, ha nem teszünk meg mindent hatékonyságának biztosításáért.

Jelen cikk írója mint a tanfolyamok résztvevője, a maga és társai nevében itt mond hálás köszönetet Muntagné Bartucz Juditnak, hogy elismerést nem várva fáradhatatlanul szervezte a tanfolyamokat, és közkinccsé tette mindazt a gazdag szaktudást, amit szorgalmas teológiai kutatásai és lelkesi-hitoktatói tapasztalata alapján sajátjának tudhat.

Tekus Ottó

Kovács Géza

1915-2000

Többgyermekes földműves családban született Rábaszentmihályon. A falusi életkörülmények ma már csak a legöregebbek előtt ismerősek: kemény munka reggeltől estig a földéken – sokszor a kimerülésig –, az állatok gondozása nem ritkán hajnali órától, máskor késő éjszakáig. A falubeli gyerekek egy csoportja a szomszédos Rábacsécsénybe járt iskolába, télen gyakran libasorba, egymás nyomába lépve taposták a töretlen havat. Az elemi iskola utolsó osztályait Téten végezte, ahol már evangélikus iskolába járhatott. A gyenge testalkatú gyermekre kis korától úgy tekintettek a családban, hogy ő tanul majd. Útja természetesen Sopronba, a Berzsényi Gimnáziumba, innen tovább a Teológiára vezetett. Baráti körben idős korában is elérzékenyülőd tekintettel beszélt szüleiéről és testvéreiről. Testvéreivel – Bátyám... Öcsém... – felnőtt emberként is tisztelettel beszélt, és ez a csendes komolyságot sugárzó kapcsolat a nagy család utánuk következő nemzedékét is meghatározta.

Befelé forduló, elmélkedésre hajló lelki élete, amely végigkísérte útját, a családban gyökerezett, amelyből származott.

Hitéhez tartozó dolgokról nem tudott tréfálni. Szent helyet jelentettek számára, ahol csak „sarut levéve” lehetett lépkedni. Ez a csendes komolyság lelkesi alkatát is jellemezte. Amikor valaki megnyílt előtte, lelkipásztorra talált benne, aki türelmesen és szeretettel intette, tanácsolta, vigasztalta. A gyülekezetben nem mindenki rokonszenvezett ezzel a kegyességi típussal, de következetes magatartásával – amely sohasem volt kegyeskedés vagy kenetesség – tiszteletet vívott ki magának.

A harmincas évek végétől minden évben rendezett a püspök ú. segédlelkési konferenciát. Nem csak idős lelkészeket, esetleg professzorokat kért fel szolgálatra, hanem egyet-egyet a segédlelkészek közül is. Kovács Géza ezek közé tartozott, és megbecsülése kortársai előtt sem tűnt visszásnak. Olvasott, teológiailag művelte magát rendszeresen.

Nála idősebb emberek is megajándékozták barátságukkal. Így Németh Sámuel, a soproni liceum ny. igazgatója, aki egykori diákját olyan nagyra becsülte, hogy gyermekeivel egyetértésben őt jelölte ki értékes könyvtára és irathagyatéka rendezésére.

zójének és az azokkal kapcsolatos végakarata teljesítőjének. Turóczy Zoltán is hűséges barátja maradt a püspöki székből való eltávolítása után is. Nem zavarta ebben, hogy Turóczy miatt őt is – származása ellenére – politikailag megbízhatatlannak tekintették.

Barátságainak különleges szelete volt a kapcsolata a pannonhalmi bencésekkel. Tudtam arról és már Győrbe kerülésem előtt részese voltam egy pannonhalmi félnapos együttlétnek. A bencés szerzetessé lett szomszéd falubeli földivel való, gyermekkortól tartó barátsága és a második vatikáni zsinat nyitása az egymással beszélgetők körének bővülését előmozdította. Magam nem hallottam, csak Kovács Géza elbeszéléséből tudom, hogy a bencés barátok kérésére egy ízben teljes részletességgel beszámolt nekik arról, hogyan zajlik le a családos evangélikus lelkész hétköznapija. Hogyan kapnak helyet benne Luther Katájának istentisztelete módján a testi szükségletek, de ugyanúgy a lélek kenyere is. Gyermekei is elmondták most, édesapjuk temetése után, hogy a nap kezdete a reggeli ébresztéstől iskolába indulásig és este vacsorától a lefekvésig szüleik jól összehangolt közös munkájával ment végbe. Szüleik következetesek voltak nevelésükben. Hangos szó, kiabálás nélkül. Természetesen volt megszabott helye a napirendben az egész család igeolvasásának és imádságának, de a házaspár elcsendesedésének is.

Otthonukban nem volt rendetlenség. Érthető, hogy a nagy családban a feladatokon csak nagyon pontos időbeosztással és nagy rendszeretettel lehetett úrrá lenni. A családapa csak a gyermekek iskolába indulása után ment hivatali szobájába. Este az ő elalvásuk után valami okból felébredve gyakran láttak világosságot apjuk dolgozószobájában.

Rendszeresen foglalkozott a gyülekezet múltjával. Minden évben adódó évfordulók, gyülekezeti estek alkalmat adtak arra, hogy egyes események történetét, neves személyek életét feldolgozza. Győrbe kerülésem után 1974-ben elmondta, hogy előmunkálatai alapján szeretné megírni a győri evangélikus gyülekezet történetét a kezdetektől 1781-ig, a Türelmi Rendeletig. A győri gyülekezet története Kovács Géza nyugdíjas éveiben elkészült, de „kompetens” férfiak nem tartották kiadásra alkalmasak. Végül a Győri Egyházközség múlt évben vállalta a kiadást és a család is részt vett a költségek fedezésében. Néhány nappal halála előtt boldogan vehette kézbe és lapozgatta a szép kiállítású könyvet.

Aktív lelkési szolgálatának 4 évtizede nem volt kényelmes és biztonságos idő. Gyenesdiáson érte a frontátvonulás. Kivonulók és bevonulók között egyaránt volt, akinek nyers erőszakos fellépése Kovács Géza szelíd határozottságán csendesedett, akinek vad kapzsisága meghátrált a nyugalmat sugárzó lelkész előtt. Kapernaum oltalom maradt a háború viharai közben ott védelmet keresők számára. Sőt, egy keszthelyi istentiszteleti szolgálat kapcsán találkozott Manninger Ilonával, akivel azután boldog házasságban élt, akivel 8 gyermeküket felnevelhették, és mindegyik egyetemet, illetve főiskolát végzett. Egyik leányuk nemrég részt vett egy szakmai beszélgetésen, amelyen valaki kifejtette, hogy ahol 2-3 gyerek van, azok már nem tudják egymás számára a tanuláshoz szükséges csendet és nyugalmat biztosítani. Nálunk 5-6 gyerek mindig volt délutánonként a nagy asztal körül – felelt az elhangzottakra a 8 gyermekes Kovács házaspár gyermeke – és egyik sem zavarta a többieket. A családot mindig körülvette a gyülekezet támogató szeretete is.

Ittész Mihály halála után lett a Győr-nádorvárosi körzet lelkésze. Győr sem volt nyugalmas hely 1950 és 1982 között. A politikai hatalom félreállította az itt székelő püspököt, a lelkészek között is szinte állandó volt a feszültség és békétlenség, ami a gyülekezet periferiáján élőket is botránkoztatja, hát még a templomos evangélikusokat! Kovács Géza érdeme volt, hogy az ő körzete, az Újtemplom gyülekezete, amely a Szabó József győri lelkészsége idején 1941-1944. években megépített templomépületet évtizedeken át tervszerű munkával, külső segítség nélkül, jó ízléssel berendezte, ezekben az időkben a békesség szigete volt. Az Öregtemplom ekkor még hagyományosan központja volt az egész győri gyülekezetnek. Igazgatólelkészsége idején ide mintegy „bejárt” a nádorvárosi lelkész.

Két ízben egészen válságos helyzetben kellett a gyülekezet kocsiját a felborulástól megmentenie. 1953-ban városi hatalmasságok szemet vetettek a Győri Evangélikus Szeretetház épületére. Budapesti egyházi vezetőségünk telefonon, majd személyesen is tudatta: ők már aláírták az Állami Egyházügyi Hivatallal a megállapodást, mely szerint a Szeretetházat kiköltöztetik a Győrtől 10 km-re fekvő Táplánypusztára, és a Szeretetház épületét a Győri Evangélikus Egyházközség átadja az államnak a város által meghatározott célokra. Ezt a határozathozatalt és annak aláírását a tulajdonos győri egyházközség presbitériumának döntése szerint Kovács Géza mint igazgatólelkész megtagadta. Álláspontjuk röviden ez volt: elvehetik tőlünk, de önként nem adjuk. Elképzelhető, hogy milyen idegzeti megterhelést jelentettek a fenyegetések a lelkésznek, a családnak és a gyülekezet vele szolidáris vezetőinek. A püspök (Dezséry László) súlyos megtorlások kilátásba helyezésével dolgozókat utazott vissza Budapestre. Hetek és hónapok teltek el, mire lassan mindenki előtt világossá vált, hogy csak a hite horgonyába fogódzó lelkész és e hitben társai megmentették a Szeretetházat. A sokgyermekes lelkészcsaládhoz – 1953-at írtak ekkor – a pártállam politikai megfontolásból nem engedett hozzányúlni. 17 évvel később, 1970-ben csúnya botrány robbant ki a Szeretetház körül. A gyülekezet egy másik lelkésze volt ekkor az igazgatólelkész és egyben a Szeretetház igazgatója. A botrányban ő személyesen is érintett volt. Egyházunk országos presbitériumának határozatából a Szeretetház anyagi ügyeinek intézését kivették a gyülekezet pénztárának hatásköréből, a Szeretetház országos egyházi kezelés alá helyezték, a dolgok alakulásáért felelősnek tekintett igazgatólelkész nyugdíjazták. Évekig tartó huzavona után a pesti vezetőség kénytelen volt Kovács Gézát segítségül hívni, hogy vállalja az igazgatólelkészi megbízást és a felelősségévé zsugorodott presbitériummal szervezze újjá a lemondások miatt jószerint tisztségviselők nélkül marad egyházközség és Szeretetház életét. A 80-as évek elején az országos egyház visszaadta a Szeretetház kezelését a tulajdonos egyházközségnek. 1974-től én is tanúja voltam a heroikus küzdelemnek, amelyet Kovács Géza a gyülekezethez hűséges munkatársaival együtt annak érdekében vívott, hogy a nagy múltú, de a lezajlott események következtében erkölcsileg és anyagilag egyaránt szétzilálódott gyülekezet talpra álljon.

Nem csoda, hogy elfáradt, és amint lehetséges volt, 1982-ben nyugdíjazását kérte. Visszavonult Győrságon vásárolt házukba. Néha panaszkodott, hogy egyre kevesbedik a szellemi munkához szükséges erő. Ilyenkor a nagy kert adta a pihenés lehetőségét. Felesége 4 éve hunyt el.

Túrmezei Erzsébet testvéréről

Túrmezei Erzsébetet gyermekkorom óta ismerem. Alsó tagozatos voltam, amikor Balassagyarmatra jött. Nem tudtam, hogy ő Szabó József püspök úr jóindulatából kerülhetett oda, nem tudtam, hogy ő a szélnek eresztett diakonisszák egyike, és azt sem tudtam, hogy ő nem végezhetett volna egyházi munkát sem. Persze, hogy nem tudtam, hiszen ő sosem viselkedett úgy, mint-ha megtört személy lenne. Ő Balassagyarmaton prédikált a templomban. Az istentisztelet után mentünk a vasárnapi iskolába – amit szintén ő vezetett. Csodák tárultak fel az ő flanell-képes óráin. Olyan szemléletesen rakta fel a bibliai történetek alakjait a táblára, hogy egy életre megjegyezte mindenki. Alig vártuk, hogy mehessünk a vasárnapi iskolába, és az előző órai történeteket már mi rakhattuk fel flanell-alakokkal. Ez volt a felelés. Nála ugyanis nem lehetett készületlenül menni. Megtanította, de szigorúan számon is kérte a tudnivalókat. Kedvesen, de határozottan megmondta a szülőknél, ha valaki nem készült, és nem tudta azt, amit tudni kell. Balassagyarmaton az ötvenes évek közepén a mi iskolánkban mindenki járt hittanra, nagy szégyen volt, ha valakiről kiderült, hogy nem tudja azt rendesen. Versengtünk, hogy ki tudja jobban. Nem csak Erzsébet testvérnél (így hívta őt mindenki a városban), de Szabó püspök úrnál és Rónai Zoli bácsinál is ez volt a helyzet. Nagyon szerettem járni minden egyházi rendezvényre és alkalomra, soha egyetlen egyet el nem mulasztottam – hogyan tanultam volna akkor.

Erzsébet testvér vezette a balassagyarmati evangélikus szeretetházat is, minden reggel és este áhítatot tartott, és ott is lakott. Látogatta a beteget a kórházban, a családokat otthon, verseket írt és színdarabokat – nekünk gyerekeknek. A gyarmati evangélikus egyetben nagy színpad van, és mi minden ünnepen színdarabot adtunk elő. Többségét ő írta vagy fordította. Volt olyan karácsonyi színdarabja, aminek a főszerepét nekem írta, darabbeli nevem is Anikó volt. Engem ugyanis a családban így hívtak otthon.

Németül is Erzsébet testvértől tanultam. Ebben is szigorú volt, mindig számonkérte a feladatot. Nem lehetett lazálni. A szeretetházi szobájában voltak az órák. Minden tetszett nekem ott. A tárgyak, amik körülvették, a fényképek, az írásos párnák, a könyvek, a sok levél az asztalon... Finnországból, Németországból (az NDK-ból és az NSZK-ból egyaránt), Svájc-ból kapott levelek, szép képek, igés lapok, szemléltető eszközök a hittanhoz. Ezeket mindig megmutatta, és ha meg volt elégedve a német felelettel, akkor azokból az ajándékokból jutalmazott. Hogy tudtam dicsekedni egy ilyen képpel, igés lappal vagy bélyeggel...

A nagy szükségben, ami akkor körülvett minket Balassagyarmaton, oázis volt az egyházi élet. Óriási érdeme volt ebben Erzsébet testvérnek. Nagyon sokat tett azért, hogy mi okosodjunk, tanuljunk, hitre nevelődjünk minden egyházi alkalmon. Soha nem kellett kétszer mondani nekünk, hogy menjünk hittanra, bibliaórára, vasárnapi iskolába. Mentünk, mert ott jó volt.

Azt írtam az elején, nem tudtam, hogy Erzsébet testvér szélnek eresztett diakonissza volt. Mi mindannyian úgy tudtuk (mi gyermekek), hogy ő diakonissza. Igen, Erzsébet testvér diakonissza volt és az is maradt halála napjáig. Minden megpróbáltatáshoz a hite adta az erőt. Sosem éreztem, hogy félt volna. Minden kérdésre válaszolt. Ő az ötvenes években is felült a biciklijére, és ment a kórházba és a családokhoz látogatni, hirdette az Igét, mit sem törődve ordas emberekkel.

Azt hittem, őt a politika sosem érdekelte. Sok-sok évtized múltán, mikor Józsefváros és Balassagyarmat díszpolgárává

avatta, egy rádióinterjúban mesélt nekem 1956-ról, a megsilant szabadságról és a november 4-e utáni rettenetről, a féktelen megtorlásról. Név szerint említette azokat, akiket agyonverték Balassagyarmaton és környékén pusztán azért, mert részt vettek a forradalomban. Árvákról és özvegyekről beszélt, akikben tartotta a lelket, és akikhez nem félt elmenni látogatni és bátorítani, vigasztalni és segíteni. „Pedig, tudod – mondta –, Gyarmaton nem volt semmi, csak békés felvonulás... meg leverték a vörös csillagot. De ezen kívül semmi, még egy pofon sem csattant el. És ezért, pusztán ezért agyonverték embereket.”

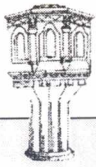
Erzsébet testvér és 56 – ki hitte volna... Pedig ez is hozzátartozik az ő portréjához. Az ötvenhatos verseit másnál őriztette, mert többször lévén nála házkutatás (!), nem akarta, hogy azokat elkobozzák.

Volt úgy, hogy hosszabb ideig nem találkoztunk. Bármennyi idő telt is el, a köszönés után rögtön adott valami feladatot; ezt és ezt csináld meg, készíts velem riportot, hívd fel telefonon, menj el hozzá. Minden percnél megvolt a feladata. Szigorú volt, de nem csak másokhoz. Magához is. Szolgálatban volt ugyanis, Istentől rendelt, örökös szolgálatban. Az örömhírt vite mindig, mindenhová, és ezt várta másoktól is. Azért vette szigorúan a hittant, a németet, a rádióriportot, a bibliaórát, hogy jól felkészült követői legyünk Istennek.

Túrmezei Erzsébet költő is volt. Egyházi költő – szokták mondani. Minden valamirevaló egyházi rendezvényen elmondanak egy Túrmezei verset, minden valamirevaló egyházi lapban megjelenik egy-egy Túrmezei vers. Jók ezek a versek – szokták mondani. Igen, nagyon jók. Ő a magyar irodalomnak egy kimagasló költője. Egy felelősen gondolkodó ember, egy mélyen hívó diakonissza művei ezek.

Hogy milyen volt, míg Túrmezei Erzsébet testvérünk velünk volt „itt e földi létben” – pontosan tudom. Milyen lesz nélküle, azt még csak most próbálgatom...

Szentháromság ünnepe utáni

16. vasárnap

Mt 6,1-6

Az alapigéhez

Textusunk szorosan kapcsolódik a Hegyi Beszéd 5. fejezetben található részéhez, amiben Jézus először bírálja az ótestamenti törvény korabeli értelmezését és az abból következő vallásos gyakorlatot. Többször ismétlődik Jézus beszédében ez a kijelentés: „megmondattok a régieknek... Én pedig azt mondom nektek...” (5,21.27.31.33.38.43). A textus figyelmeztetéssel kezdődik, hogy a tanítványok elkerüljék ezeket a buktatókat: „vigyázzatok”. Mire kell Jézus szerint vigyázni a tanítványnak? Hogy igazságuk, vallásos életük gyakorlása múlja messze felül az írástudók igazságát. Ők u.i. egy érdemszerző ideológiát fejlesztettek ki a törvényt magyarázatukkal. Ez Jézus korában közismert volt. Lényege: a törvény betartásával, ill. áthágásával plusz-mínusz pontokat lehetett szerezni. További pluszpontokat kaphatott a hívő zsidó alamizsnálkodással, imádkozással, böjtöléssel. A pluszpontok többlete volt az igazság, ami már most a földön érvényes és belépést biztosít az eljövendő világba (EPM 82/83).

Jézus mondatai mögött az a kérdés rejtezik: igazzá lehet-e az ember Isten előtt, kiérdemelheti-e Isten szeretetét, ahogy ezt az írástudók gondolták? Nem öndicsőségkeresés van-e vallásos életük gyakorlata mögött, vagy öngigazolás, érdemszerzés az Istennek szánt teljes élet és a felebarát szolgálata helyett?

Az 1. versben, amit az új fordítású Bibliák jócselekedetnek ill. kegyességnek fordítanak, az igazság (δικαιοσύνη) szó szerepel. Luther és Károli alamizsnának fordítja. Szó szerinti: „vigyázzatok igazságotokra, hogy ti ezt ne az emberekre nézve tegyétek, hogy ők lássák.” A ποιῆν (ποιέω inf.) cselekedni ige olyan cselekvést jelent, melyen keresztül a cselekvés tárgya – itt az igazság – bizonyítást nyer. Ez utal a zsidó kegyességi gyakorlat fontos vonására, amivel az igazhitű kegyes mások előtt bizonyította (cselekedeteivel és életfolytatásával) kegyességét, Isten iránti szeretetét. Ez a jóteknység, imádkozással és böjtöléssel különösen is bizonyítást nyert. Az 1. vers úgy szólítja meg hallgatóit, mint akiknek Isten a mennyei Atyjuk. Ezért a jutalom (μισθός) nem a munkásnak a munkaadótól elvárt jogos bére, hanem az az ajándék, amit az atya ad fiainak. Így a jutalom – Jézus szerint – nem az egyes pluszpontok kiszámolása, hanem az atyai szeretet odafordulása a tanítvány szeretetéhez. Élő kapcsolat, teljes odaadás – elszámolás helyett.

2. vers: A szociális gondoskodás Jézus korában a zsidóság körében szervezeten folyt. Minden lakóhelyen voltak szegénygondozók, akik gondoskodtak az adományok összegyűjtéséről, és ezt péntekenként szétosztották. Ezenfelül még önkéntes adományokat is adtak. Akik meglepően nagy összegeket ajánlottak fel, azokat a zsinagógában kiváltságos helyre ül-

tették. Nem bizonyított, bár lehetséges, hogy alkalmanként a kürtöt is megfújták, hogy a mennyei seregeknek tudtára adják, mi történt és kérjék Istent, hogy fizessen érte (Karner: Máté). Jézus az ilyen adakozást ítéli el, ami az adományozásban a saját dicsőségét és az emberek tetszését keresi. Találóképpen a Good News Bible fordítása: „do not make a big show of it”. A Die Gute Nachricht szerint: „hänge es nicht an die grosse Glocke!” Jézus az ilyen cselekedetet nevezi képmutatásnak. Képmutatásról (ὕποκριτης) beszél, akik, mint a színészek az álarc mögött szerepet játszanak, hogy elnyerjék a közönség tetszését. Pedig az adomány (ἐλεημοσύνη) eredetileg irgalmat jelent. Ez figyelmeztet, hogy az igazi adakozás indítórugója a másik iránti könyörület.

3. vers: „ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb”. Ez a kép vagy egy felnagyított kép, ami a legteljesebb titokzatosságra és rejtettségre utal, vagy egy közmondást használ fel, amiben a bal a legjobb barátot jelenti, ahogy ez egy ma is használatos arab közmondásban található (Grundmann: Das Evangelium nach Mt). Ennek szellemében fordítják ez a verset így az új fordítású Bibliák: „dann tu es so unauffällig, dass nicht einmal dein bester Freund etwas davon erfährt” vagy „do it in such a way that even your closest friend will not know about it”. Mindegyik fordítás arra utal, hogy az Istenhez és emberhez való igazi szeretet nem magára gondol, hanem teljes figyelmét a másik segítségére fordítja, annak szorult helyzete köti le.

5. vers: Szintén a korabeli vallásos gyakorlatból indul ki. Az adakozás mellett az imádkozás azokhoz az önkéntes cselekedetekhez tartozott, ami az írástudók magyarázata szerint elnyeri a jutalmát. A zsidóság imaéletét a zsoltaérok gazdagították. Emellett más kötött szövegű imádságokat is használtak. Meghatározott időkben állva imádkoztak. A jeruzsálemi szentély felé fordulva, suttogva mondták el imádságukat. Ezt néha szánt szándékkal nagy közönség előtt a zsinagógában vagy a forgalmas utcán tették. Így lett látványosság az imádkozásból. Ezért beszél Jézus újra képmutatásról, mert aki saját magát vagy a másik embert teszi az imádságban partnerévé (akire gondolatai irányulnak), az elveszíti az imádsága igazi partnerét.

„Mégkapták jutalmukat”: ez a mondat kétszer is elhangzik. Az ilyen képmutató magatartás, ami az elismerésre tart igényt, elvette jutalmát. Ti a mások elismerését. Az üzleti életből származó (ἀπέχω) jelentése: ki van egyenlítő (a számla), megkapta, ami jár. További követelése nem lehet.

6. vers: Jézus óv a fals imádkozási gyakorlattól, másrészt az imádságot az élet legbelsőbb történésevé teszi. Az éléskamra (ταμείον) a palesztinai parasztháznak az az ablaktalan helyisége volt, ahol az ételmet tartották. Ezt az egy helyiséget zárták, nehogy a vadállatok vagy a tolvajok kárt tegyenek benne. Ezzel a képpel Jézus az egyedüllétre és a feltűnést nem keltő magatartásra utal, de nem azt írja elő, hogy csak itt lehet imádkozni. Jézus nem ismert megszentelt helyeket, sokkal inkább arra mutatott rá, hogy minden hely attól lesz szentté, ami benne történik. Jézus nem a közös imádkozást veti el, mert hiszen alább részletezi a Miatyánkot. Tehát nem az a baj, ha nyilvánosan vagy egymással együtt imádkozunk, hanem az, ha egymásnak imádkozunk. Az igazi imádságnál gondolataink egyedül Istenre irányuljanak!

1. *Ki akar ma „kegyes”-nek látszani?* Ez az első gondolat, ami ezzel a textussal kapcsolatban az ígéhirdetésre készülve bennünk felmerül. A kortörténeti ismeretek alapján világos, miért tartották be az írástudók a vallási előírásokat. De nem csupán az emberek miatt. Nemcsak kegyesnek akartak látszani – ennyire nem voltak képmutatók! –, hanem kegyesek is akartak lenni. Meg voltak győződve igazi kegyességükről, amikor adományt adtak, imádkoztak. Miért nevezi őket Jézus mégis képmutatóknak? Ezt akkor értjük meg, ha arra figyelünk, amit Jézus hozzáfűz intéséhez. Minden igazi kegyesség középpontjában az Istenre gondolás áll. Ahol a szív gondolatai nem egyedül Istenre irányulnak, ott nincs igazi kegyesség. Hogy ez így van-e, azt ember nem tudja megítélni. Ezért a kegyességnek éppen a lényege láthatatlan. Erről feledkeztek el, amikor a kegyesség látható megnyilvánulásaira olyan nagy súlyt fektettek. A kegyesség gyakorlata számukra a külső teljesítmények sorozatává lett, amiért jutalmat vártak Istentől.

Ki akar ma az emberek vagy Isten előtt érdemeket szerezni a kegyességével? Ha magunkat a textus fényébe állítjuk, rádöbbenünk, bennünk is vannak hasonló szándékok. Nem gondolunk-e mi is gyakran arra, hogy a keresztyén hit földi hasznát egyik vagy másik formában kamatoztassuk vagy cselekedeteink motívumává tegyük? Pl. a gyermekeket azzal küldjük hitoktatásra, hogy legalább megtanulják a Tízparancsolatot, fegyelmezve legyenek, műveltségük hiányait pótolják stb. Vagy a keresztyén hit pozitív befolyását hangsúlyozzuk a testi-lelki egészségre, a személyiség fejlődésére, a társadalmi együttélésre. Így csak pedagógiai, erkölcsi hasznáért akarjuk Istent? Elfeledkezünk róla, hogy mindez *csak következménye* annak, ha az ember Istenre talál, s tőle kapott ajándékként ez meglátszik életén és kapcsolatain.

2. *A külső törvényeket az erkölcsileg önálló ember is tudja követni.* Erre számtalan példa van. Az emberek többsége betartja az őt érintő külső törvényeket: a lakóközösség, a társadalom előírásait, az állam törvényeit stb. A belső törvények megtartása már erkölcsi önállóságot kíván, hogy valaki maga tudja eldönteni, mi a helyes. Jézus ilyen erkölcsileg önálló tanítványokat hív magához. Akik ráfigyelve egyre világosabban különbséget tudnak tenni jó és rossz között. Nem a maguk bölcsességére támaszkodva, hanem Urukra figyelve.

3. *A legkegyesebb cselekedetekhez is hozzátapad a bűn.* Igénkben Jézus a keresztyén élet két fontos szeletét veszi górcső alá. A legkegyesebbnek látszó cselekvések mögött felfedi az önszeretet, az önreklámozás keresését. A cselekedetek igazi céljai elhomályosodnak. Éppen ott, ahol az ember Istent kezdené el szolgálni, támad a bűn, hogy ezt megakadályozza. Mi véd meg ettől? Bonhoeffer a követésről (Nachfolge) beszél a textussal kapcsolatban. Az mondja: Ez az egyedüli kapcsolat Krisztushoz. Így az őt követő mindig csak az Urat látja, és követi őt. Magáról közben elfeledkezik. A tanítvány önmagáról elfeledkező, egyedül Krisztushoz kötött szeretetében meghal a régi Ádám, és többé nem ő él, hanem Krisztus él benne. Ez a Krisztushoz való szoros közelség véd meg egyedül a keresztyén élet megnyilvánulásaihoz is hozzátapadó büntől.

Gondolatok az ígéhirdetéshez

Ki vagyok? – Az önérvényesülési vágy különösen jellemző vonása a ma élő embernek. Mindenki szeretne „valaki” lenni. Ki vagyok? Mit alkottam, mit teljesítettem otthon, a munkahelyen, a társadalmi életben? Teljesítményorientált világban élünk. Jólét, tisztelet, emberek elismerése a jelei, bizonyítékai, hogy az

igazság a mi oldalunkon áll, hogy megvalósítottuk magunkat. Persze fontos az is, mit mondanak mások rólunk. Mindezt figyelembevéve nehéz eldönteni: ki vagyok?

Isten ígéje is tükröt tart elénk és kérdi: ki vagy?

1. Szerepet játszó, mások véleményétől függő, önszeretetétől szabadulni nem tudó ember?
2. Rámutat: kivé akar Jézus tenni. Másokért élő, Isten felé az imádságon keresztül nyitott, Krisztusban elrejtett életű emberré.

Sárkányne Horváth Erzsébet

Szentháromság ünnepe utáni

17. vasárnap

Jn 17,20-26

I. Egezetikai fogódzók

A 20. verssel kezdődik Jézus főpapi imádságának harmadik fő része. A megelőző szakasz a kitekintés iránya szerint tagolódik két egységre – a tanítványokra és az ő szolgálatukra először vissza, majd előre tekint Jézus imádsága. Textusunk, bár nem nélkülözi a visszatekintés motívumát (22. vers), a keresztyén gyülekezet, az egyház egyik leglényegesebb ajándékára s egyúttal feladatára, az *egységre* összpontosít. A 24. és következő versek az eljövendő Isten országa szemszögéből ismétlik meg, variálják és értelmezik a már elmondottakat. Nemcsak ebben a fejezetben, hanem János egész evangéliumában hiányzik a „gyülekezet” kifejezés – a főpapi imádság mai interpretációjánál nem állhatunk meg a szinonim kifejezéseknél. Csak úgy érthetjük az Úr szavait, mint amelyek egyfelől az egyes helyi, lokális gyülekezetek, másfelől Krisztus egész egyházának életére vonatkoznak.

Hangsúlyos a szövegben a 20. vers $\delta\iota\acute{\alpha}$ +Gen. kötőszó: által, hatására, eredményeképp. (Erőteljesebb a $\delta\iota\acute{\alpha}$ +Acc. egyébként hasonló értelmű és gyakran használatos kifejezésnél.) Jézus előre tekintő imádságában nemcsak tanítványaira gondol, hanem azokra is, akik majd az ő ígéhirdetésük hatására kerülnek be a vele való lelki egységbe. Sőt, még tovább lépve, az egész világ, a $\kappa\acute{o}\sigma\mu\omicron\varsigma$ is érintetté válik; Isten dicsőségének ismerete nem marad rejtve előle. János teológiai gondolkodásának elemzésekor nem kerülhető ki az a tény, ami az egész evangéliumot áthatja, s amit már a Prológusban is szomorú valóságként említ: a világ nem fogadta be az Igét, mely Jézusban testté lett (1,10k). Ez azonban éppen az Úr Jézus küldetése nyomán nem lehet a világ végérvényes állapota. A tanítványok számára a világ az ördög munkájának, a kísértéseknek és elbukásoknak veszedelmes helye, ám egyúttal az ígéhirdetés, a szeretet és a bizonyágtétel célja is: „hogy elhiggye a világ”; „hogy felismerje a világ”, hogy Jézus valóban az Istentől jött.

Kijelölt szakaszunknak éppúgy, mint az egész főpapi imádságnak logikai (teológiai) alapja Jézusnak az Atyával való egysége. Többféle formában, de mindig nyomatékkal kerül elő: ahogyan Jézus egy az Atyával, úgy egyek a tanítványok Jézussal (ezáltal az Atyával és egymással is). Az egység tehát nem valamiféle elérendő etikai, szervezeti cél a tanítványság számára, hanem Krisztus által már meglévő és Isten országá-

ban teljességre jutó realitás. Olyan valóság, amelyet nem lehet másképpen felfogni, csak úgy, ahogy maga az Úr beszél róla: akik vele vannak kapcsolatban, azok az Atyával is kapcsolatban vannak (benne vannak) s ezáltal egymással egyek.

Ebből az egységből következik a tanítványság „isteni”, krisztusi élete és küldetése is. Isten sugárzó dicsőségét átadta Fiának, aki azt nemcsak megmutatta övéinek (1,14; 2,11; 11,40), hanem nekik adta. Az egység mellett ebben ismét egy olyan „adottság” birtokosainak érezhetjük magunkat, ami messze túlmutat emberi etikánkon, egyházi organizációnkon, sőt, dogmatikánkon is. Ugyanis sem az egység, sem Isten dicsőségének sugárzása nem függvénye ezeknek, hiszen nem a mi „tisztaságunk és tökéletességünk” világít a környezetünkben, hanem az, hogy mi öbenne, ő pedig mibennünk van. Ezt a dicsőséget azonban teljes fényességében csak ott fogjuk meglátni, ahová Jézus vezet, ahol szeretné, ha vele lennénk, ahová az utat és bebocsátást egyedül az ő küldetése, bűnbocsátó szeretete és értünk hozott áldozata teszi lehetővé.

II. Meditáció

A mai igehallgató (és valljuk be: az igehirdető is!) e szavak halatán azonnal a keresztyén felekezetek, egyházak közötti szakadások feloldására mint az ökumenikus törekvések nagy feladatára és céljára gondol. A mai „egyházi korszellem” azonnal működésbe lép, és mintegy automatikusan rákapcsol a felolvasott textus egyik leggyakoribb értelmezésére. Nem tagadhatjuk és a prédikációban sem kell feltétlenül kerülgetnünk az egyház szétzabdaltságának nyomorúságos tényét, valamint az utóbbi évek, évtizedek komoly lépéseit és eredményeit a keresztyén egyházak egységének útján. A főpapi imádság azonban nem ökumenikus programbeszéd. Még akkor sem, ha ez a szakasz az egész mozgalom egyik alapigéje lett. Főleg nem szabad egyik vagy másik egyház ökumenizmus értelmezésének bibliai igazoló locusát látni benne. Sokkal inkább annak kijelentését és megfogalmazását kell meglátnunk benne, hogy az egyház, annak szervezeti és emberi hibái ellenére áldássá lehet a tanítványok számára és az ő szolgálatukon keresztül az egész világ számára.

Ezt az összefüggés alapján véve mindegyik egyház képviselői felfedezték. Sok gyönyörű gondolatot lehetne idézni ezen a helyen, mely ennek a misztériumnak közös felismeréséről tanúskodik. Álljon itt három különböző felekezetű teológus vallomása: „Titokzatos az a dicsőség, amelyet Jézus, mint mondja, már megadott az ő híveinek. Egyekké tette őket magával és az Atyával! Hogy ez olyan nyilvánvaló legyen, hogy meggyőző hatással legyen a világra, az még csak megvalósulandó óhajtás és elérendő cél. De láthatatlanul, elrejtve máris valóság. Ha ennek az egységnek minden látszat ellene mond is, Jézus szavára hinnünk kell valóságát!... Azt a szeretetet osztja meg övelük, amellyel öröktől fogva szerette őt az Atya. Ez a titokzatos, egybefoglaló kötelék köztük földi vándorlásuk idején is és ez lesz annak az üdvösségnek a lényege is, amely rájuk vár egykor!” (Victor János – református)

„Krisztuséi vagyunk! – ez elsősorban ajándék. Fájdalmas volt, amikor a felekezeti harcok során úgy vélték, hogy csak egy bizonyos felekezet hozzátartozója lehet Krisztusé... Krisztuséi vagyunk! – erre az ajándéokra építhetünk, és belőle erősödhetünk, ha bizonytalankodunk életünk felől, kételyeink támadnak és az élet megpróbáltatásai, vagy baj, betegség kísértenek. De ez kötelezést is jelent. Krisztuséi keresztségünk által vagyunk... Ma is áll, hogy »egy Lélek által egy testté keresztteltettünk meg« és »mindnyájan egy Lélekkel itattattunk meg« (1Kor 12,12-13). Így vagyunk Krisztuséi és ebbeli elhivatásunkban áron kell

megvennünk az alkalmat, ti. hogy elhivatásunkhoz méltóan járjunk és megújuljunk”. (Karner Károly)

„Krisztusban Isten maga kötötte össze magát az emberekkel és hagyta, hogy azok magukat hozzá kössék. Az új Szövetség nem arra épül most már, hogy a szerződést mindkét oldalról betartják, hanem Isten kegyelmeként ajándékozza ezt, ami az emberek hűtlensége ellenére is érvényben marad. Isten szeretetének kifejezése ez, aki az ember tehetetlensége következtében sem szenvedhet vereséget, hanem ennek ellenére és mindig újra megmutatja jóságát, őt éppen bűnös voltában fogadja el, feléje fordul, megszenteli és szereti... Ezért végső soron csak tanúságot tehetünk arról, hogy miért lehet ezt az Egyházat a hit által szeretni, miért lehet ezen eltorzult ábrázat mögött a szent Egyház arcát felismerni.” (Joseph Ratzinger – katolikus) (Az ökumenikus kérdés rendkívül összetett voltát mutatja, hogy Ratzinger bíborost – akire itt mint pozitív példára hivatkoztunk – a Hittani kongregáció Dominus Jesus c. dokumentumában található egyes állítások miatt éles bírálatok érik a protestáns egyházak részéről.)

Sem Jézus, sem az apostolok nem adnak az Újtestamentumban történet-filozófiai és morfológiai irányelveket a tanítványság szervezeti egységére. Ígéret, prófécia sincs arra, hogy Jézus tanítványai egyik vagy másik felekezet kebelében válnak majd egygyé a tanításban és a szolgálatban. Az viszont tény, hogy sem Krisztus nem osztható részekre (1Kor 1,13), sem a Szentlélek gyümölcsei nem szakíthatók szét felekezeti érdekek szerint.

Mindannyiunknak éreznünk kell, hogy egy erőnk, bölcsességünk meghaladó misztérium előtt kell meghajolnunk. A közöttünk és bennünk munkálkodó Krisztus képes megvalósítani az egység csodáját, éppúgy, ahogyan átélhetjük a bűnbocsánat, a kegyelem, az oltárközösség, a keresztség, az új élet teremtésének csodáját. Egy felsőbb, nagyon erős és biztos szeretet vezet bennünket egyénenként, közösségeinkben és az egész egyházban botladozó földi vándorlásunk során az örök kiteljesedés felé.

III. Igehirdetési vázlat – Krisztussal való egységünk szolgálatra szólít

Egyetlen közbenjárónk imádkozik értünk:

1. tanítványi életünk és szolgálatunk eredményéért a gyülekezetben és az egyházak között;
2. keresztyén küldetésünk eredményéért a misszió munkájában az Istentől távol élők között;
3. bátorít a célba érkezés bizonyosságával, üdvözítő akaratának teljesülésével.

Zügn Tamás

Szentháromság ünnepe utáni

18. vasárnap

Jn 15,9-14

Az egzegézis összefoglalása

Az alapige a jánosi gondolkodásmód jegyeit hordozza. Egyrészt a szőlő-szőlővessző allegóriájának legfontosabb vonásait ismétli (Jézusban lenni, Jézusban maradni); másrészt úgy teszi ezt,

hogy a legfontosabb mozzanatot körbejárja. Ez a mozzanat a szeretet létté formálása. Fel kell figyelni arra, hogy a szeretet szó főnévi és igei alakjában nyolcszor olvasható alapigékben.

A vele kapcsolatos legelső megállapítás az, hogy a szeretet nem emberi eredetű. Isten a szeretet forrása. Áradása a Fiún át ömlik a világba. Mindenki abban a szeretetben találkozik Istennel, amelyet Jézus tanúsított az emberek felé. „Az Atya szereti a Fiút, és kezébe adott mindent”, „Az Atya szereti a Fiút, és mindent megmutat neki, ami ő tesz”, „Azért szeret engem az Atya, mert én odaadom az életemet”, olvassuk Jn 3,35; 5,20 és 10,17-ben. Erre a szeretet-kapcsolatra az Atya Fiú iránti bizodalma és a Fiú Atya iránt való engedelmissége a jellemző. Az Atya feltárja szándékait a Fiú előtt, aki vállalja azok megvalósítását. Egyikük sem önmagáért cselekszik. Kettőjük szeretete nem befelé forduló, hanem a harmadik, az ember érdekében fáradozik. Az Atya arra veszi rá szeretetével a Fiút, hogy engedelmisségével, szeretetből mentse ki az embert a bűn, a halál, a kárhozat rabságából, és így tegye szabaddá a szeretet életformájára. Jézus az embert Isten szeretetével veszi körül, és ezért nem üres elvárás iránta az, hogy „szeretetlen járjon”.

Ehhez a magatartáshoz elengedhetetlenül szükséges, hogy az ember megmaradjon Jézus szeretetében. Ezt úgy teheti meg, hogy Jézus szeretetét nem saját kiváltságának tartja, nem elragadott zsákmányként kezeli. Ahogyan az Atya szeretete nem rekedt meg Jézusnál, úgy Jézus szeretete sem akadhat meg bárkinél. Rendkívüli fontosságú a parancs: „Szeressétek egymást!” Csak az maradhat meg Jézus szeretetében, aki ki meri adni azt a kezéből. (Ezt az igazságot más összefüggésben is ismerjük: „... aki meg akarja menteni életét, az elveszti, aki pedig elveszti életét érterem, az megtalálja.” Mt 16,25.) A továbbadott szeretetnek van megtartó ereje. Kiszakad Jézus szeretetének erőteréből, aki csak önmagát szereti. A „Jézus szeret” bizonyágtétel, vagy a „Szeretem Jézust” vallástétel nem fér össze azzal a magatartással, amely bárkit – akár emberileg indokoltan – kizár szeretetéből.

A „parancsolataim” szónál, továbbá annál a kifejezésnél, hogy „az az én parancsolatom”, nem léphetünk tovább gondolkodás nélkül. Jézus parancsa is élető ige, amellyel mellém áll. Vele nem erőlteti meg, hanem támogat, továbbsegít és megerősít. Az a Jézus ad parancsot, aki már mindent megtett azért, hogy utasításainak engedelmeskedni tudjak. Parancsolataival azt juttatja eszembe, hogy szeretetének elfogadása és továbbadása nem automatikusan megy végbe, az énem, az elhatározásom, az akaratom kikapcsolásával, esetleg ezek ellenére. Jézus szeretete szabadabb tesz: tudok imádkozni és küzdeni azért, hogy szerethessem. Az „egymást” szó is figyelmet érdemel. Hogyan értelmezzük, ha Jézusnak azt a mondását állítjuk mellé, amelyet ugyancsak jól ismerünk: „Szeressétek ellenségeiteket...” (Mt 5,44). Rá kell döbbenünk arra, hogy „egymás között” nemcsak szeretünk, hanem ellenségeskedünk is. Szívünk romlottsága nemcsak ellenségeinkkel, hanem egymással is szembeállít. Nemcsak a másik az ellenség, hanem én is az vagyok. Keresztyén közösségeinkben sem ismeretlen esettségünk sokféle terhe. Ebben a felismerésben áldott vigasztalódást hozhat a Jézusra tekintő bizonyosság: „Átölelt Isten nagy kegyelme, Méltatlanul, érdemtelen...” (327. ének)

Jézus szerint az szeretet igazán, aki „életét adja barátaiért”. Nem kell sok szót vesztegetnünk annak bemutatására, hogy Jézus ezt hogyan valósította meg. De hogyan cselekedjünk mi? Az „élet” szó görög megfelelője nagyon gazdag jelentésű, a következőképpen foglalhatjuk össze: az emberi élet teljessége,

az életmegnyilvánulások összessége, minden, ami az emberben az életre utal. Mindent, ami az életet jelenti, oda kell adnom a másikért. Az ember akkor szeretet igazán, amikor a testvérét úgy szereti, mint önmagát, és a következőket is értsük hozzá: teljes szívvel, teljes lelkével, teljes elméjével, teljes erejével. Legyen a másik annyira fontos, amennyire fontos vagyok önmagamnak; mindent tegyek meg érte, amit csak megtennék önmagamért. Nem egyszeri nekibuzdulással, hanem naponkénti, hűségese aprómunkával.

A „barát” szó mellett is szükséges megállnunk. Az Ószövetség Ábrahámot és Mózeszt nevezi Isten barátjának. Isten emelte őket közel magához. Nem emberi kiválóságuk, hanem kegyelmes kiválasztása alapján. Kiválasztottságunkban Isten ígéretére hagyatkoztak, Isten szavában bíztak. Az Újszövetségben a szóval többféle összefüggésben találkozunk, legtöbbször Lukács használja. Három helyet emelek ki. Jézus a halott Lázárról mondja: „Lázár, a mi barátunk elaludt...” (Jn 11,11). A Gecsemáné-kertben Júdást így szólítja meg: „Barátom, hát ezért jöttél?” (Mt 26,50). Jézus ellenfelei vádként fogalmazzák meg: „... a vámszedők és bűnösök barátja” (Mt 11,19; Lk 7,34). Jézus barátai azok az emberek, akik önmagukban tehetetlenek, elesettek, a halál és a kárhozat rabjai, akiknek nincsen más reménységük, csak az, hogy Jézus szereti őket.

Jézus azt is kiemeli, hogy amit szeretettel elmond, azzal kétségbevonhatatlanná teszi tanítványai örömét. Az üdvösség öröme ez. Jézus szeretetével, szavával és parancsolataival életre viszi „barátait”.

Az igehirdetés felé

Az alapigében három mozzanat különösképpen időszerte:

1. Sokan panaszkodnak szeretethiányról. Miközben kifogásolják, hogy őket senki sem szereti, nem kérdésük, hogy ők maguk szeretnek-e? Ezért hangsúlyozottan kell Jézus szeretetének valóságát meghirdetnünk. Az evangélium nyitja meg lelkünket annak elfogadására, hogy van szeretet, amely mindenkié, hogy ma is, ha az a szeretet, amelyből senki sincs kizárva. Háttérként szolgáljon az ige, amely ma megdöbbenően igaz: „Mivel megsokasodik a gonoszság, a szeretet sokakban meghidegült.” (Mt 24,12) A keresztyén ember ebben a helyzetben nem adhatja meg magát.

2. Figyelmeztetést tartalmaz a „megmaradni” ige. Abban a sokirányú mozgásban, változásban, amely korunkat jellemzi, egyre kevesebb az igény a megmaradás, a hűség iránt. Az emberiség tekintélyes százaléka könnyen cserél hitet, meggyőződést, hivatást, házastársat stb. Vannak, akik hangulatuk hatására könnyen Jézus mellé állnak, és még könnyebben fordítanak hátat neki. Mindennapos állhatatlanságaink Jézussal szembeni hűtlenségünkkel vannak kapcsolatban.

3. Mít jelent ma a barátság? Felelőtlen cimboraságot, „haverkodást”, amely nélkülözi az igazi közösség-hordozó, megtartó erejét. A barátság sokak gondolkodásában felelőtlen érdekkapcsolat, amely akármikor félredobható, ha már nem szolgál egyéni érdekeket. Az ember fennmaradásának egyik alapvető feltétele, a közösség kerül veszedelmes helyzetbe, amikor a barátság elveszíti igazi jelentőségét.

El tudom képzelni, hogy mindhárom gondolatkör egy-egy igehirdetés témája lehet. A vasárnap jellegére figyelve (Járjunk elhivatásunkhoz méltóan! Szeretetlen!) azonban azt ajánlom, hogy az első pontra tegyük a hangsúlyt, és igehirdetésünkbe dolgozzuk bele a 2. és 3. pontban említetteket.

(Néhány idézetet közlök az EPM 1976/77. évi 2. kötetéből: „Az Úr szolgálata szabad; akkor szabad a szolgálat, ha az em-

ber nem kényszerítésből, hanem szeretettől áthatva szolgál.” – Augusztinus – „Szolga vagyok, ha nem szeretek, és nem tudok szeretni, ha szolga vagyok. Aki szeret, az tudja, amit senki más nem tud, hogy saját szabadságom és Isten akarata egy és ugyanaz.” – Perth Frigyes)

Vázlat-lehetőség

A felolvasott igében Jézus nyolcszor említi a szeretetet. Ezért beszélnünk kell róla. Nem azért, hogy meghatódjunk, hanem, hogy elgondolkodjunk. Isten azzal változtat meg, vezet megtérésre, segít megújulnunk, hogy elgondolkodtat.

1. Nem szeretet az, ami tőlünk indul. Isten a szeretet. Ezt a szeretetet Jézus hozta és hozza közénk. Jézus nélkül fogalmunk se lenne róla. Jézus nélkül valójában nem is szeretünk. Saját erőnkkel csak magunkat tudjuk szeretni, ami nem szeretet!

2. Az igazi szeretetből – Isten szeretetéből – akármikor ki-eshetünk. Ezért legfőbb gondunk az legyen, hogy megmaradjunk Jézus szeretetében, amely csak úgy lehetséges, hogy nem feledkezünk meg a parancsolatról: Szeressétek egymást!

3. Jézus parancsolata figyelmeztetés: állandóan küzdenünk kell, hogy szeretni tudjunk. Csalódunk egymás szeretetében. A bennem lévő szeretetben is csalódnak mások. Szeretet és imádság. Szeretet és bűnbocsánat.

4. Szeretetünk mai problémái: hűség, igaz barátság, a Jézusban hívők szeretet-közössége. Látszat vagy valóság?

Mivé lennénk Jézus szeretete nélkül! Ma, amikor szeretetéről biztosít, alkalmassá akar tenni az igazi szeretetre.

Bohus Imre

Szentháromság ünnepe utáni

19. vasárnap

Mt 12,9-14

Egzegézés

Máté 12. fejezetében mindenekelőtt a mózesi törvény értelmezésén folyik a vita Jézus és a farizeusok között. Ennek első egy-ége a szombat-törvény körüli vita. A farizeusok ezt a törvényt nem csak arra használták föl, hogy magukat minden megterhelés, minden munka alól mentesítsék, hanem megtiltották másoknak is a szombatnapon való bármiféle szolgálatot. Náluk a munka elhagyásával a szeretet gyakorlásának is vége szakadt. Mivel Jézus a szeretet gyakorlásában szombaton sem tartott szünetet, ez egy új vitahelyzetre adott okot. A vidék tele volt ciszternákkal, sírokkal, barlangokkal, melyek élelmiszer tárolására, vagy lakásul szolgáltak. Nem volt hát ritkaság az, hogy egy állat éppen szombaton jutott bajba. Véleményük szerint ilyenkor a nyugalmat előíró kötelesség megszűnt, és bár ez munka volt, addig nem nyugodtak, míg az állat nem jutott biztonságba. Egy bárányon segíteni – ezt jogosnak tartották. Egy emberen segíteni, ha csak nem életmentésről van szó, bűnnek.

Az ott lévők kérdése: „Szabad-e szombaton gyógyítani?” – Jézus jellemének ismeretéből fakadhatott. Ugyanakkor nem kérdéses szándékuk, tudniillik szeretnék törbe csalni Jézust. (Ő azonban személy szerint fordítja vissza rájuk a kérdést.

Amíg a farizeusok csupán önző érdekeiket tartják szemük előtt, Jézus rámutat arra, amit Isten valójában vár tőlük. A bajba jutott juh példáján megmutatja, a veszély a késedelemben van. S ez arra utal, hogy a segítő szeretet elveszítettnek érez minden pillanatot, amíg bajban hagyja a másik embert. A következtetés ismét a kisebbről a nagyobb felé halad: ha még az állat esetében is ez a törvényes gyakorlat, akkor mennyivel inkább így kell gondolkoznia a farizeusoknak, ha emberről van szó. „Az ember pedig mennyivel többet ér a juhnál!” – mondja Jézus. „Szabad tehát jót tenni szombaton!” – hangzik válasza. Csupán annyit akar mondani vele, hogy ha történetesen szombaton találkozik egy gyógyulásra váró beteggel, akkor szombaton gyógyítja meg, mert máskor nincs rá alkalma. Egyébként is a bajon akkor kell segíteni, amikor az időszerrévé válik. Habozás nélkül elvégzi a gyógyítást. A történet párhuzamosánál, Lk 6,6-11-nél jegyzi meg kommentárjában Pröhle Károly: „Jézus az ujját sem mozdította, hanem szólt és meglelt, mint Isten a teremtéskor (1Móz 1,3). Ez nem lehet vétéség, és a gyógyult keze kinyújtása sem.” Jézus nyilvánvalóvá teszi, hogy le lehet mérni, szombaton egy cselekvés bűn, vagy sem. Jót tenni szeretetből, szolgálatot és a szeretetet megmutatni sosem lehet bűn. Jézus által a szombatnap törvénye a minden törvény legnagyobbika, a szeretet törvénye alá helyeztetik, amelyik a gondoskodást követeli a másiktól úgy, mint magunkról. Ugyanakkor az is kitűnt, hogy Jézusnak isteni hatalom adatott. S ő valóban ura a szombatnak is, de úgy, hogy szabaddá teszi annak kötöttségeit a szeretet gyakorlására. Isten igazi tiszteletére indít a rászoruló ember szeretetén át. Az ünnepnap alaptörvénye Jézus szerint, hogy nem rosszat, hanem jót kell tenni. S ezt sosem szabad átlépni. A szombatnap törvénye nem szolgálhat az ember gonoszságának takarójául, mintha ezen a napon megkeményíthetnék szívünket s a szeretet cselekedeteit elhagyhatnánk. Ezért Jézus minden napon betöltötte szolgálatát, hogy jót tegyen. Bár tudta, hogy jótette miatt gonosztevőnek fogják nevezni. A farizeusok értelmezése szerint bőségesen rászolgált a halálra, mert nem csak a szombatot törte meg, hanem valakit rábirt arra, hogy szombaton jót tegyen.

Hídverés

Járjunk elhivatásunkhoz méltóan: munkában! Így hangzik a vasárnap összefoglaló üzenete. A vasárnap liturgiájának alaphangját megadó introitus zsolttár a csodatévő Isten cselekedetein, tettein való gondolkodásra hív. A hatalmas erővel munkálkodó Isten dicsőítésére buzdít. (Zsolt 7?, 13. 15) Textusunkban Istennek ez a munkája az ő Fiának, az Úr Jézus Krisztusnak a segítségére szoruló ember észrevételében, valamint gyógyító szeretetének kiadásában nyilvánul meg. Jézus számára az ember az, aki mindennél többet ér. Ő azért jött, hogy az emberért, az Istentől elhajolt emberért munkálkodjon. Jött az ördög munkáit lerombolni. Betegségekből, bűnökből, halálból, ördögi megkötöttségekből szabadítani. Jézus a megtérést, az üdvösséget jött munkálni minden ember életében. Számára ma is ez a legfontosabb, legdöntőbb munka.

Ma homlokegyenest más helyzetben kell végeznie Jézusunknak a Szentlélek által ezt a szolgálatot. S így természetesen mindazoknak is, akik az ő nevében és segítségül hívásával indulnak a szolgálatba. Vajon kérdése-e ma embereknek az Isten által rendelt ünnepnapnak, pihenőnapnak – számunkra a vasárnapnak – kapcsán, hogy vajon mely munkavégzés fér össze annak megszentelésével? Ma úgy tűnik, nincs értelme munkára biztatni az embereket, hiszen éppen a munkára való

hivatkozással marad el rendre az ünnepnap megszentelése sokak életében. Sokan épphogy halálra nem hajszolják magukat. Semmi nyugalmuk, pihenésük nincs. Önmagukat a végtelenségig kimerítő, szinte végső energiáikat is fölemesztő emberek sokasága vesz körül bennünket. Amikor Jézus a szombatnap törvény emberellenes kötöttségeinek feloldására indít, akkor nem az a célja, hogy ha lehet, még fokozza az ember túlhajszoltságát. Akik vele vitába szálltak, tudták, hogy a teremtő Isten is megpihent fáradtságától. S ha neki szüksége volt a nyugalom napjára, mennyivel inkább igaz ez a véges energiákkal felruházott emberre. A ma embere erre nagyon sok esetben már csak a kórházi ágyon dőbber rá, ha egyáltalán adatik még neki erre idő! Ugyanakkor, ha le kell vonnia a tanulságokat, sok esetben akkor sem érvelhet másként, minthogy tényként rögzíti: egyszerűen nem állt módomban másként élni. Örülhetem, hogy munkahelyem volt. Szükség volt a megfeszített temporára, a túlórákra, meg az otthoni „mellékesre”, egyébként hogyan boldogult volna a család? Csakhogy az a munka, amelyet Jézus még az ünnepnap dacára is reánk bíz olyan, amelyről mi is gyakran megfélelkezünk, amit mi is gyakran hanyagolunk. Nevezetesen a segítségre szoruló embertárs felé való odafordulást, a bajban lévőért mindent megtenni kész irgalmas szeretetet. Meg kell látnunk, sokszor a mi kezeink is elsorvadtak, megbémultak, mert hiányzik belőlük a jézusi szeretet vérkeringése.

Ahhoz, hogy ne csupán a profitot hozó munka üzzön és hajtson bennünket, ma is Isten gyógyító munkájára van szükségünk. Ha engedjük, hogy mindenekelőtt az ünnepnapon munkálkodhasson lelkünkön, szívünkön, számunkra is mindennél többet jelent majd az embertárs, akiért Krisztus a vérét is kész volt ontani. Így lesz megszentelt ünnepünk, s megszentelt munkánk is. Az igazi istentisztelet, ha megtanuljuk Jézustól, hogyan munkálkodhatunk őszinte szeretettel embertársainkért.

Gondolatok az igehirdetéshez

A prédikáció felépítéséhez így most két pillér kínálkozhat. Egyrészt az ünnepnap, a vasárnap jelentősége és annak kapcsolata a „munkás hétköznapjainkkal”. (Különös tekintettel az ünnep megszentelésére s az abból fakadó áldásokra).

Másrészt annak az üzenetnek kifejtése, hogy mit jelent krisztusi módon munkálkodni, jót tenni Isten akarata szerint. Észrevenni a bajbajutottat, a rászorulókat, készen arra, hogy öntetlen szeretettel felemeljük, és mellé álljunk.

Úgy gondolom segítségünkre lehet Albert Schweitzertől vett két idézet: „Nyissátok ki a szemeket és keressétek, hol van egy ember, vagy embereket szolgáló intézmény, amely egy kis időt, egy kis kedvességet, egy kis részvétet, egy kis munkát igényel. Talán egy magános, vagy megkeseredett, vagy beteg, vagy szerencsétlen, akinek Te jelenthetsz valamit... Keresd, hol van szükség a te képességeidre! Ne hagyj magad elijeszteni, ha várnod vagy kísérletezned kell. Csalódásokra is légy elkészülve. De szolgálatodat, amelyben magadat – mint ember egy másik embernek – odaajándékozod, ne szalaszd el. Biztosan van ilyen a TE számokra is, ha valójában akarod!” „Nincs olyan helyzet, amelyben ne mutathatnánk meg emberségünket... Bárcsak mindenki azon igyekezne, hogy emberségesen viselkedjék embertársával ott, ahol éppen van. Ettől függ a világ jövője!”

Vázlat

Aki értünk munkálkodik, számunkra is munkát készített.

1. Számíthatunk a minket észrevevő és értünk szüntelenül munkálkodó Krisztusra!

(Engedd, hogy életed útján, de különösképpen is az ünnepnapon jót tehessen veled az ÚR!)

2. Számíthat-e ránk Krisztus, amikor embermentő szolgálataiba munkásokat keres? (Ebbe a munkába nem hangos reklámhadjárat hívogat. Nincs biztos egzisztencia ígérete sem. Ha Jézust kemény és értetlen, sőt gyűlölködő szívek vették körül, miközben szemük láttára történt a nyomorult gyógyulása, az őt követő sem csodálkozhat. Legalábbis a közönyön, az értetlenségen. No meg azon, hogy éppen az elesetteken, a nyomorultakon akarunk sokszor megspórolni időt is, pénzt is, embert is. Nem feledhetjük Urunk ígését: „ha egygel megtettétek e kicsinyek közül, velem tettétek meg!”)

3. Számíthatunk arra a krisztusi irgalomra és szeretetre, mely erre a szolgálatra át tud képezni, alkalmassá tud tenni!

4. Számít a világ is a jót cselekvő emberekre. „Mert a teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését.” (Róm 8, 19)

Deme Dávid

Reformáció ünnepe

Lk 12,1-12

Az összefüggés és kiindulás

„Miután Lukács a 11. fejezet nagy részében Jézusnak az ellenfeleivel folytatott vitáiról szolt... most már időszerűvé vált, hogy bemutassa, milyen hivatást és életrendet szán Jézus követőinek. Lukács erre vonatkozó anyagát a 12. fejezetben egy nagy beszéddé egyesíti... Jézus először bátor bizonyosságtétellel buzdít, azután a tanítványok anyagi javakhoz való viszonyáról szolt, és végül az ő eljövételére, ennek etikai következményeire figyelmeztet.” (Pröhle: Lukács evangéliuma)

Textusunk a hangsúlyozottan tanítványok felé fordulással kezdődik, azzal a furcsa, szokatlan mondattal, hogy bár „megszámlálhatatlan sokaság” („των μυριάδων του ὄχλου”) tolongott Jézus körül, „elkezdett beszélni, de először csak tanítványainak.” Elzárkózik a sokaságtól? Csak szűk körre korlátozta szavát? Nem: ez a textus „képzés”, a tanítványok missziói iskolája. És éppen azért, hogy ők később a „sokaságnak” szolgáljanak. Ebben az értelemben szolt az indító versről Pröhle Károly is: „akiket elhívott, akik hívásának engedve követik őt, és akikkel ezért testvéri, baráti közösségben él” – most azokhoz fordul. Beszédét tanítványaihoz intézi, de egyúttal leendő gyülekezetéhez, egyházához szolt. Jézus tehát nem „elválaszt” a tömegetől, de külön mondanivalója van a tanítványokhoz, mert követőtől „többet” vár és ez a több a szolgálat (12, 47!). Ezért a textust akár így is összefoglalhatnánk: munkásképzés, tanítványi, missziói iskola.

Textusunk ezek után három jól elkülöníthető szakaszból, gondolatból áll, s így alkot egészet.

Egzegézis

1-3. A „kovász” figyelmeztetése

Tudjuk mindnyájan, Izraelben a kovász a gonoszság jelképe lett. Ismerős a páska ünnepel kapcsolatos kovászeltakarítás hagyománya. Jézus azonban nem ilyen általánosságban használja a szót: „farizeusok kovászárol” beszél. Márk evangéliu-

mában ez a hitetlenség (Mk 8,15), Máté evangéliumában a hamis tanításuk (Mt 16,12), Lukács evangéliumában pedig a *képmutatás*. Persze ez a három össze is függhet. Magának a szónak jelentése: színészkedés, színlelés, alakoskodás. Schweitzer (NTD) szerint: „inkonzekvens élet, amelyben a hit nem jár át mindent. Amikor az ismeret és cselekedet nem esik egybe.” Wilhelm Herbst pedig így magyarázza: „kegyes látogatást a külső lényegtelenben, míg a szív Isten igazsága és szeretete mellett elmegy.”

4-7. A „ne féljete” biztatása

„Tanítványság félelem nélkül” – írja Schweitzer e szakasz címeiként. Pontosabban: ne féljete emberekől – Istent féljete! De úgy is lehet fogalmazni: ne ideiglenes ítéletektől, hanem a végleges és utolsó ítélettől féljete. Emberek ereje véges, Isten ereje végtelen. S az istenfélelem elűzi az emberektől való félelmet.

Más szóval: a tanítványok Mestere jól tudja, hogy követése és szolgálata kockázat. Ezt a szót több egzegéta említi a tanítványi életformával kapcsolatban. Erre utalnak a „zsinagógákba visznek” – „hatóságok és felsőbbség elé” – „megölik a testet” kifejezések. A kifejezések egyházi és világi hatóságokra utalnak. Jézus nem úgy veszi el a félelmet, hogy a veszélyt kisebbíti.

Mi a bátorítás, biztatás textusunkban?

a. Jézus a tanítványokat „barátainak” mondja: „nektek, barátainak mondom”. Ez nemcsak megtisztelés, hanem bátorítás is. A küldő barátként tekint a küldöttekre, s ez a barátság töretlen és átgátja a kockázatokon. Többet ér, mint a kockázat!

b. Isten – az Atya! – gondviselésében vannak a küldöttek elrejtve. A Teremtő olyan komolyan veszi teremtményeit, hogy a veréb és a hajsza is ügye – mondja az egyik magyarázó. S ha ezekről „nem feledkezik”, rólunk sem!

A „ne féljete” biztatása pozitívan kifejezve: biztatok! Bárabbban, merészebben, mint eddig, mert „sok verébnél értékeesebbek vagytok.” Más szóval: nem vesz ki a veszélyből, de bizalmat, bizonyosságot tud adni akkor is.

8-12. A vallástételre hívás

Ünnepélyes szavak, súlyuk van. Életünkben mindennek következménye van, de a „vallástételnek” vagy „tagadásnak” különösen és bizonyosan. Egzegéták megegyeznek abban, hogy a „vallástétel” nem a nyilvános igehirdetés, hanem az alkalomszerű tanúságtétel, amikor kérdésekre válaszolni kell, vagy éppen „nyomozás” folyik az ügyben.

Textusunk két esetről szól: „vallástétel” vagy „tagadás”. Nincs is más. Mégis a sort talán bővíthetjük a textus alapján. Lehet tagadni, a „fényt letakarni”. Lehet „védekezni”, magamat menteni. S lehet vallást tenni, amikor Jézus ügye a döntő.

Felmerülhet: hogy kerül ide a Szentlélek elleni bűn kérdése? Van magyarázó, aki szerint az első keresztyének életében ez halálosan komoly gond volt (1Jn 5,16; Zsid 6,4; 10,26). Az első és korai nemzedéknek még komoly kérdése volt: hány-szor lehet bocsánatot nyerni elesés után? S ez a kérdés az üldözés idején (lapsik!) kiélesedett. S volt, aki úgy gondolta, hogy a vallástétel elhagyása is a Lélek ellen van. Van magyarázó, aki úgy gondolja: a Lélek elleni bűn az ellenségről szól – a Lélek tanítása a tanítványnak. Talán a már idézett Schweitzer adja a megoldást (számomra), aki ezt írja: a Lélek elleni bűn a többi evangélistánál a „belátás-nélküliség”, amely Jézus gyógyításában Isten munkáját nem akarja észrevenni. Itt azonban az a tanítvány is véthet a Lélek ellen, aki hűtlenné válik. A hallgatás ellenállás a Léleknek!

Ezzel szemben, ha a tanítvány a Lélekre hagyatkozik, az mindenre megtanítja majd az ilyen esetekben (nem a prédikációra való készületlenségben!). Jn 16,7-11-re is emlékezhetünk. De itt konkrétan arról a tanításról, kapott szóról van szó, amit a tanítvány a „vészhelyzetben” kap.

Néhány személyes szó – meditációként

„Munkásképzés” folyik a szemünk előtt. S ez a képzés nem úgy kezdődik, hogy bátor szólásra buzdít, nem is egyszerűen ismereteket ad. A munkásképzés a szívben kezdődik. Ezt a képzést csak az tudja véghezvinni, aki bennünk tud dolgozni.

Ez az ige számomra tükör is. Mert a képzés „leleplezéssel” kezdődik. Itt csak őszintén lehet szólni vagy meditatálni.

A reformáció népének nem kísértése: mi vagyunk az „igaz keresztyének”? Egyházunkat sok-sok jelzővel szoktuk ellátni: a „hit” – az „ige” – az „éneklés” egyháza. Igaz ez, vagy látogat?

A lelkesnek nem kísértése: többnek kell látszanom, mint ami vagyok? Nemcsak a hatalom rontja a személyiséget, hanem a képmutatás is. Nem vagyunk-e „Elmer Gantryk” időként vagy állandóan?

Visszatekintve életemre, hány-szor használtam „álarcot” én is? Lekerült-e rólam? Mert egyszer az is „elvetetik”. Vagy hány-szor hallgattam, amikor szólni kellett volna? A szószéken sohasem hallgattam, de „kínos helyzetekben”?

S nem éppen a félelem sodort-e hallgatásba, esetleg védekezésbe, magam mentésébe, tanúságtétel helyett?

Azt hiszem, közös imánk lehet a textus hirdetésére készülve: „Uram, bocsáss meg, világíts át, félelem helyett adj hitet, s ha lehet, alkalmat még az igaz tanúságra.” S marad a biztatás is, megvalósulhat életünkben a szép hármas:

A tanítvány:

Az Atya „gondozottja”

A Fiú „barátja”

A Lélek „tanítottja” lehet!

Mit mond ez a textus a reformáció ünnepén?

Egy kis egyháztörténet: az 1517-re emlékezéseket Melancthon kezdte meg az egyetemen, de igen hamar háládozó istentiszteleti alkalmak születtek egyre több helyen, persze különböző napokon, ebbe most ne menjünk bele. Az óegyházi evangélium (Mt 5,1-10) a Mindenszentek ünnep igéje volt. Magassy Sándor írja az óegyházi perikópiák gyűjteményében: „Az ünnep evangéliuma pedig, amit az egyház a megboldogult mártírokra és minden szentekre emlékezvén felolvasott, már a XI. századtól fogva a boldogok evangéliuma volt. Különleges, dátumszerű kapcsolatnak köszönhető tehát, hogy ez lett a reformáció ünnepének perikópája is... ám találónak bizonyult a választás, hiszen veleje éppen az evangélium.”

Agendánk szerint az ünnep összefoglaló témája: „Mindent Isten dicsőségére! – Krisztusért, kegyelemből, hit által.” Hogyan illeszkedik az A. sorozat evangéliuma ebbe az üzenetbe?

Kétségtelen, a súlypont textusunkban a vallástétel. S október 31-én „illusztrációnk” lehet Luther wormszi vallástétele az egyházi és világi felsőbbség előtt. Megrendült, amikor haladékosra kért? Azt hiszem, pontosan fel akart készülni. S amikor vége volt, boldogan sóhajtott fel: „túl vagyok rajta!” Miért ne emlékezhetnénk erre, vagy hazánk vallástevőire is?

A vallástétel elé kerülő azonban itt is „reformari semper debet.” S a „reformari” passzív alakjára szeretném a figyelmet

felhívni. Először „reformáltatnunk” kell! Itt gondolok mindarra, amit az egzegézisben, meditációban leírtam, idézni már nem kell. Egyházunk mai életében, gyülekezeteinkben és egyéni életünkben sok-sok minden szorul reformációra! Vagyis – megfordítva most az Agenda összefoglalását: ahol megtörténik a „Krisztusért, kegyelemből, hit által” – ott valósulhat meg a „mindent Isten dicsőségére!”

Néhány útmutató gondolat az igehirdetéshez

Már igazán csak gondolatok. A „tartalom” talán kiérezhető volt a magyarázatban, most már csak „vázra” van szükség, amire a tartalmat adjuk. Vagyis vázaltszerű gondolatokra, amik talán összefoghatják, tarthatják az eddigieket.

Megfordult egy ilyen megoldás is fejemben:

„Krisztus reformációja”, s ahol ez az állandó reformáció van, ott a kérdések:

1. Mitől óv?
2. Mit ajándékoz?
3. Mire hív?

De ez erőltetettnek tűnhet. Ezért úgy gondolom, reformáció ünnepén is a textusra kell figyelni, annak mondanivalójára. Emlékezve Arndt János könyvére: Az igaz keresztyénségre, így:

Az igaz tanítványság. Ez volt a reformáció célja is.

Ez pedig:

1. Ószinte élet
2. Bizodalmas hit
3. Hűséges tanúskodás

Esetleg még egy sor, ami lazábban kapcsolódik az ünnephez:

Munkaadónk szavai a munkavállalókhöz

(gondoljunk a munkásképzés mai fontos feladatára is!)

1. Őrizkedjete!
 2. Ne féljete!
 3. Tegyetek vallást!
- A segítség reményében:

Keveházi László

Szentháromság ünnepe utáni

20. vasárnap

Lk 14,25-35

Egzegézis

A textusunk több gondolata más evangéliumban is megtalálható, azonban a toronyépítés és a hadbavonulás képe Lukács külön anyagához tartozik. A perikopánk szövegét szétválasztó fordítói megjegyzés, felirat azt a képzetet kelti, mintha itt valami egészen új következne. Próbáljuk meg a készülés közben úgy magunk előtt tartani a szöveget, hogy „A toronyépítés, a hadbavonulás, a megízeltlenült só” feliratot nem „látjuk meg”. Hisz a tervezés, a végkifejletre való előretékinés a kereszthordozással s a Krisztus követéssel szervesen összetartozik.

Mert a toronyépítés és a hadbavonulás tudatos, mindent felmérő előkészületet igényel. Számítást, mérlegelést, gondolko-

dást, megfontolást. De ha ezeket a kifejezéseket „Jézus követésével” összekapcsoljuk, akkor lázadni kezd a szívünk. Krisztus követéséhez bizalomra, ráhagyatkozásra van szükség. Akkor hogyan kapcsolható össze ez a toronyépítéssel? A bizalom nem más, mint ugrás a bizonytalanba, tervezés és számítás nélkül. A végkifejlet ismerete nélkül, sőt annak ellenére. Indulni Jézus után – ez szív kérdés. A hatásokat nem lehet előre kiszámítani, a következményeket nem lehet előre kalkulálni. Amikor a Lélek indít, indulni kell. S akkor nincs mód a tanácskozássra, vagy a mérlegelésre.

Akkor mit jelent Jézus szava?

A követésre induló könnyen megtorpanhat. Ráeszmélhet arra, hogy Jézus útja sokkal nehezebb, mint ahogy az első ránézésre tűnt. Hiszen Jézus az Atya mindeneket befogadó szeretetéről beszélt (pl. a nagy vacsora példázata), s ez hallatlan lelkesítő. De a lelkesedésből induló könnyen megtorpanhat (a saját életünkben is tapasztalhatjuk ennek a valós voltát). A sokaság, amely Jézus nyomába tódult, még nem az imitatio belső meggyőződésével lépett a Mester után, hanem a jelek ereje és a szavak bátorító volta mozgatta meg a lábukat a szív átformálása nélkül. És ahogy az építkezését félbehagyó gazda és az elenség elől megfutamodó hadvezér siralmas és neveléses látvány is egyben, úgy lesz a Jézus követésében a szíve miatt megtorpanó vagy visszakozó ember is nevelésessé vagy siralmas látvánnyá. De ennél még többről van szó. A neveléses és siralmas kép másokat is eltaszít arról az útról, amelyre éppen hívni hívtak el.

Jézus szavaiban tehát az önmegtágadás és a kereszthordozás válik kulcsfogalommá. Mert a keresztt itt nem a köznapi értelemben vett keresztt, tehát nem az elviselt szenvedés, a fájdalom. Egészen más. Krisztus kereszttjét valójában az Atya iránti feltétlen engedelmisségben vállalta fel. Így a keresztt az „ÉN” feladását is jelenti. Az „ÉN” súlyos gátja annak, hogy bennünk és általunk az Isten akarata megvalósuljon. Ezért azt „keresztre kell feszíteni”, hogy teret kaphasson az ÚJ. A kereszthordozás tehát – s ez az összefüggésekből világosan kirajzolódik – éppen abban van, hogy mindent, ami komfortossá tenné az életet (apa, anya házastárs, testvér, önérték, vagyon, stb.) „felszegeztetem a fára.”. Enélkül csak a lelkesedés lehet a mozgató. Az „ÉN” keresztre feszítésével azonban teret kap a szívben az, aki valóban alkalmassá tehet a tanítványságra, a mindhalálíg hű követésre. Amíg az „ÉN” diktál, addig egy vonzó üzlet, egy nagy lehetőség, egy jó parti, egy szédületes karrier mindig el fog tántorítani az útról, s ezen a keskeny úton nem nehéz megszédülve kilépni a helyes irányból. A só – amely itt is a Hegyi Beszédben kapott értelemben kerül elő – ízének elvesztése abszurd. Éppoly abszurd a tanítvány pályamódosítása. Az élet lényegét veszíti el az a tanítvány, aki a saját „ÉN”-jét fontosabbnak tartja Krisztus szereteténél. Hisz becsap mindenkit az a fehér kristályhalmaz, amellyel már nem lehet az ételt ízesíteni, tartósítani. Ott csak a látszat van meg, s így a látszat hamis biztonságot ad.

Érdeemes még elgondolkodni az igénkben többször előkerülő mondat fordításán: az nem lehet az én tanítványom. Pröhle Károly írásmagyarázatában: „az nem tud a tanítványom lenni” fordítással pontosabban adja vissza a szöveg jelentését. Hisz a „lehet” szó megengedést is jelenthet, de nem arról van szó, hogy Jézus nem engedi meg azt, hogy a magát meg nem tagadó, szeretteit meg nem gyűlölő, a vagyonáról le nem mondó a nyomába lépjen, hanem arról, hogy az nem képes igaz követővé válni. Hiába mutatja a krisztuskövetők külsejét. Képmutató marad.

Mondd, te kit választanál?

Az nem lehet az én tanítványom – olvassuk háromszor is refszerűen. Ki? Az, aki a társát, gyermekét, vagyónát választja. Vagy éppen saját lelke mellett dönt! Mondd, te kit (mit) választanál? Kérdés ez? Egyáltalán miért állít Jézus ilyen választások elé? Feloldható ez a feszültség? Föloldhatók a feszültségek bármilyen szinten földi életünkben? Mit akar Isten ezzel a választással? Biztosra menni? Nem bízunk bennünk? Vagy magában nem bízunk? Nem szerencsejátékos ő? S ha mindent odaadok, odadobok, mit kapok cserébe? Mert hát az üzlet az üzlet. Mi lesz a mi jutalmunk? – kérdezték egyszer a tanítványok. Egyáltalán ki követheti Jézust? Kinek van mersze az „Erős várunk” szavával kimondani: „Kincset, életet, hitvest, gyermeket mind elvehetik...” Nem, ne vegyék el – sikoltjuk, s önként pedig még nehezebben mondunk le róluk. Jó, akkor vessünk számot. Legyünk józanok: toronyépítés. Meddig érjen a torony? Az égig? Nem lesz-e újra Babel-tornya, ami nem tetszik az Istennek. Vagy nem lesz-e légvár? Képes lesz-e kitartani? Nem? – akkor bele sem kezdek! Hadbavonulás. Harcolni kell? Ki ellen? A gonosz ellen? Hol a gonosz? Ki az, mi az? Ha megtalálom, ráébredek, hogy túl erős! Megadom magam. Békét kötök vele! Belemegyek kompromisszumokba. S akkor mi lesz velem? S mi lesz Jézus hívásával? – mert mégis itt van a fülemben, a szívemben az ő hívása. Mégsem oldható fel a feszültség? Ki üdvözülhet – kérdezték a tanítványok Jézustól a gazdag ifjú történetében. A földiekhez ragaszkodó, terheket cipelő ember olyan, mint a tű fokán átbújni akaró teve. De Istennél semmi sem lehetetlen. Ez az ígélet itt nem hangzik el, de Jézus sóval azonosítja a tanítványt. Sónak jók vagyunk. A veszély ott van, hogy elvesztjük a lényegét, az ízt. Mert létezik ez a veszély. És mégis sóvá, szóvá, jó szóvá, igehordozókká, tanítványokká tesz Jézus. Ő tesz, nem a magunk erejéből leszünk.

Így mégis kihallható ebből a nem örömmüzenet jellegű be-

szédből az evangélium: hinni, hogy Jézus terhekkal, bűnökkel, megalkuvásokkal, nem mellette döntéseinkkel is, illetve ezek ellenére ízt akar vinni a világba általunk.

Egy dologgal számot kell vetnünk: önámítással, hazugságainkkal, álarcainkkal nem tudjuk küldetésünket teljesíteni.

Akinek van füle a hallásra, hallja!

Bencéné Szabó Márta és Bence Imre

Köszönjük a szerzőknek, hogy a felkért író betegsége miatt készségesen és nagyon rövid határidővel vállalták az előkészítő megírását.

Millenniumi ünnepi istentisztelet

Harmati Béla püspök üdvözlő szavai

2000. augusztus 19-én a Szilágyi Dezső téri református templomban

Kegyelem néktek és békesség, Istentől a mi Atyántól és az Úr Jézus Krisztustól.

Az Atya, Fiú, Szentlélek Isten kegyelme és békessége meg tapasztalásának örömeiben vagyunk együtt ezen az istentiszteleten. Kétezer esztendő Krisztus után és ezer esztendő ünnepe Magyarországon méltó alkalom a hálaadásra. Helyi gyülekezetek, országos rendezvények, az ökumené, a lakott föld keresztyénisége közösségében most megélhetünk valamit abból, mit jelent az egyetemes hitvallások szerint a „communio sanctorum”, az „egy, szent, egyetemes és apostoli egyház” közössége.

Hadd emlékeztessen különösen is egy tényre ezzel a közösséggel kapcsolatban: Ezeréves magyar történelmünk szent ereklyéje, a Korona egy görög-bizánci és egy latin-nyugati feliratos részből áll. Bizánc és Róma, Kelet és Nyugat együtt van benne, jelezve egybetartozásunkat.

Ezen az istentiszteleten Kelet és Nyugat, Észak és Dél egyházi képviselői köszönhetjük most egymást Isten közösséget, megértést munkáló békessége jegyében. Az ökumenikus pár-

beszéd, dialógus egyik kulcsfogalmává lett az utóbbi években a „megbékélt különbségek” (reconciled diversity) kifejezése. Azaz vannak különbségek spiritualitásban, liturgiában, szokásokban, teológiában közöttünk. A különbségek azonban nem feltétlenül kell, hogy szembenállást jelentsenek, hanem ráléphetünk a megbékélés, a kiengesztelődés útjára. Így például tavaly október 31-én a katolikus és az evangélikus egyház képviselői Augsburgban aláírták az Isten előtti megigazulásról szóló teológiai tanítás kérdéseiben az évszázados kölcsönös elmarasztalások visszavonását (Joint Declaration on the Doctrine of Justification).

Ezer év és kétezer év isteni kegyelme egymás megértése munkálására hív. Legyen békesség Isten és ember, ember és ember, nép és nép között. Hazánkban, Európában és a világban rengeteg feladat vár ránk ezzel kapcsolatban. Misszióink gyakorlása közben nem felejthetjük Augusztinus egyházatyá mondását: Magad kell, hogy lángolj a hitben, ha másokat akarsz meggyújtani”. Így legyen! Ámen.

„A Magyar Tudomány Napja 2000”

rendezvénysorozat keretében
az Evangélikus Hittudományi Egyetemen
(1141 Budapest Rózsavölgyi köz 3.)

„Szent és profán”

Hit és magatartás az emberiség kultúrájában
címmel interdiszciplináris tudományos konferen-
ciát tartunk

2000. november 7-én, kedden de. 10 órai kezdettel.
Előadások hangzanak el az irodalom, építészet,
folklor, nyelvművelés, esztétika és zene területéről.

A konferencia előadói többek között:

Balázs Géza egyetemi tanár (ELTE)

Jelenits István piarista tanár

Nagy Tamás építész

Völggy Vilmos egyetemi tanár (ELTE)

Tölcsvay László zeneszerző

Du. 3 órától a Tudományos Diákkör rendezvényei-
re kerül sor.

A továbbképzésre és együtt gondolkodásra kiváló le-
hetőséget nyújtó alkalomra szeretettel hívjuk és vár-
juk az érdeklődő lelkészeket, hitoktatókat, az egyhá-
zi iskolák pedagógusait és minden érdeklődőt.

Előzetes bejelentkezés, ebédigénylés és további in-
formáció:

Zirneáné Matos Éva

EHE Rektori Hivatal

Tel: (1) 46 91 051. Fax: (1) 36 37 454

Októberi számunk szerzői

Adam, Gottfried valláspedagógia professzor – Bécs

Bence Imre lelkész – Budapest

Bohus Imre ny. lelkész – Fót

Csepregi András lelkész, főisk. adjunktus – Nyíregyháza

Deme Dávid lelkész – Nagykanizsa

Fabiny Tamás teológiai tanár – Budapest

Gritsch, Eric W. – tanulmányát

a Luthersjahrbuchból vettük át

Harmati Béla püspök – Budapest

Keveházi László ny. lelkész – Kőszeg

Lengyel Anna újságíró – Budapest

Nagy Gyula ny. püspök – Budapest

Sárkányiné Horváth Erzsébet ny. lelkész – Kecskemét

Tekus Ottó ny. lelkész – Győr

Trajtler Gáborné tanárnő – Budapest

Véghelyi Antal lelkész – Szolnok

Zügn Tamás lelkész – Sopron

Írást vettünk át az Útitárs 2000. 3. számából

A fotókat dr. Juhász Géza készítette

Képaláírások

1. A második világháborúban elpusztult és eddig mementóként ro-
mosnak meghagyott drezdai evangélikus Frauenkirche újbóli felépí-
tése megkezdődött.
2. Luther Márton szobra Eisenach városában.
3. Wartburg vára Eisenach mellett.
4. Luther Márton szobája Wartburg várában, ahol a wormszi birodal-
mi gyűlés után pártfogója György lovagként bújtatta el, és ahol Lu-
ther Márton görög nyelvből lefordította németre az Újszöveget,
ezzel megteremtve a német irodalmi nyelvet.
5. Az úgynevezett Luther-ház Eisenachban, ahol Luther négy évig
lakott a városban folytatott tanulmányai ideje alatt.
6. Johann Sebastian Bach szobra a lipcei Tamás-templom oldalánál.

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály.

Készült a Plantin Kft nyomdájában. Tördelés: Rezessy Szabolcs

ISSN 0133-2821

Egy szám ára: 300,- Ft. Előfizetési díj egy évre: 3800,- Ft. (mellékletekkel együtt).

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 7.800,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 8.800,- Ft/45 USD vagy 70 DEM postaköltséggel.

A borítón: Szentlélek galamb dicsőfényekkel Balfról.

A fotót Molnár Géza készítette. A borítót ifj. Harmati Béla tervezte.